

Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
Кафедра музичного мистецтва і хореографії

Л.В. Степанова
С.Д. Ключєва

КУЛЬТУРОЛОГІЯ, ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА, ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА

Навчальний посібник

Одеса 2025

УДК: 378:008:[130.2:7]:17+111.852(075.8)

С79

*Рекомендовано Вченою радою
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського».
Протокол №5 від 30.10.2025р.*

Рецензенти:

Мартинюк Тетяна Володимирівна, доктор мистецтвознавства, професор, завідувачка кафедри мистецької освіти і візуально-музичних практик Університету Григорія Сковороди в Переяславі.

Ханжи Володимир Борисович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов Одеського національного медичного університету

Степанова Л.В., Ключєва С.Д.

С 79 Культурологія, художня культура, етика та естетика : навч. посіб. / Степанова Л.В., Ключєва С.Д. : Одеса ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2025. – Одеса, Бондаренко М. О., 2025. – 158 с. : іл.

ISBN 978-617-851182-1

Посібник рекомендований для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти мистецьких і мистецько-педагогічних спеціальностей. У ньому представлено зміст робочої програми навчальної дисципліни «Культурологія, художня культура, етика та естетика», що охоплює ключові аспекти формування і розвитку культурологічного мислення, естетичних і етичних цінностей у контексті художньої культури. Матеріали посібника спрямовані на формування у студентів системного уявлення про культурні процеси, мистецькі напрями, філософські концепції етики та естетики, що вплинули на світову та українську художню традицію. Зміст дисципліни дозволяє простежити еволюцію культурних феноменів, охоплюючи як історичні етапи, так і сучасні тенденції в культурі, мистецтві та естетичній думці. Особливий акцент зроблено на аналізі художньої культури як відображення цінностей суспільства, на вивченні типів естетичної свідомості, моральних норм, етичних конфліктів, а також на усвідомленні ролі мистецтва у формуванні світогляду особистості. Програма передбачає розвиток загальних компетентностей, зокрема здатності до критичного та абстрактного мислення, навичок культурологічного аналізу, комунікації з міждисциплінарними аудиторіями, аргументації власних поглядів, а також практичного застосування знань у професійній діяльності. Головний акцент у посібнику зроблено на методичній спрямованості, що дозволяє ефективно використовувати його в навчальному процесі, стимулює самостійну роботу студентів і сприяє інтеграції культурологічних знань у фахову підготовку.

УДК: 378:008:[130.2:7]:17+111.852(075.8)

ISBN 978-617-851182-1

© Степанова Л.В., Ключєва С.Д., 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Структура, організація і змістовий контент робочої програми навчальної дисципліни «Культурологія, художня культура, етика та естетика».....	7
РОЗДІЛ 2. Зміст лекційних курсів, запитання, тести та завдання для самоконтролю з дисципліни «Культурологія, художня культура, етика та естетика».....	14
Тема 1. Предмет та задачі культурології.....	14
Тема 2. Культура як соціальне явище. Динаміка і статика розвитку культури.....	19
Тема 3. Художня культура – галузь духовної культури та творчої діяльності людини та суспільства.....	25
Тема 4. Художня культура стародавніх цивілізацій. Вплив природних, історичних та географічних факторів на формування художнього світогляду.....	30
Тема 5. Художня культура Стародавньої Греції та Риму.....	36
Тема 6. Світова художня культура Середньовіччя.....	44
Тема 7. Художня культура Ренесансу.....	49
Тема 8. Жанрово-стильова палітра світової художньої культури від Просвітництва та Новітнього часу.....	55
Тема 9. Предмет, специфіка, зміст і задачі етики як філософської науки.....	63
Тема 10. Важливіші моральні і етичні вчення.....	68
Тема 11. Основні філософсько-етичні категорії.....	75
Тема 12. Етика, етикет в культурах народів світу.....	81
Тема 13. Предмет и задачі естетики. Естетична діяльність.....	88
Тема 14. Основні естетичні категорії.....	94
Тема 15. Естетичне виховання та естетична культура.....	102
Тема 16. Естетика хореографічного мистецтва.....	109
Творчо-пошукова робота	118
Лекція-роздум «Філософське осмислення культури»	120
ПОКАЖЧИКИ	
Іменний.....	139
Словник наукових термінів.....	142
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА	156

ВСТУП

У сучасних умовах соціокультурної трансформації та глобалізації культура постає не лише як система духовних і матеріальних цінностей, а й як важливий чинник формування особистості, її світогляду, естетичних смаків, професійної ідентичності. Саме тому дисципліна «Культурологія, художня культура, етика та естетика» набуває особливої ваги у професійній підготовці здобувачів мистецьких спеціальностей, зокрема спеціальності 024 Хореографія.

Для хореографа – як митця, педагога й культурного комунікатора – надзвичайно важливо володіти не лише технікою танцю, а й глибокими знаннями з історії та теорії культури, розуміти основи естетичних категорій і етичних норм, вміти аналізувати художні явища з позиції культурного контексту. Хореографічне мистецтво є інтегративною формою творчості, що поєднує в собі пластичну виразність, музику, театральність, емоційну насиченість і глибокі філософські змісти. Саме тому його осмислення в площині культурології, етики та естетики дозволяє майбутнім фахівцям не лише професійно зростати, а й формуватися як інтелектуально розвинені особистості з активною позицією у мистецькому та суспільному житті. Цей навчально-методичний посібник розроблений відповідно до вимог освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 024 Хореографія. У ньому розкриваються базові поняття культурології, особливості функціонування художньої культури в історичному розвитку, основи етичного аналізу мистецької діяльності, а також ключові категорії естетики, які дають змогу глибше зрозуміти природу мистецтва танцю. Структура посібника охоплює міждисциплінарний підхід до вивчення культурних явищ: від аналізу цивілізаційних моделей і культурних кодів до розгляду художніх стилів і систем етичних та естетичних уявлень у різні історичні періоди. Особлива увага приділяється ролі мистецтва хореографії в контексті загальнокультурного розвитку людства, її впливу на суспільні настрої, цінності та національну ідентичність. Окрім того, матеріали посібника сприяють формуванню загальних компетентностей: критичного мислення, здатності до аналізу та синтезу, уміння

висловлювати власну позицію щодо культурних явищ, а також адаптувати здобуті знання до різних професійних і соціальних контекстів. Методична частина посібника забезпечує ефективну організацію самостійної роботи студентів, орієнтує на проектну та дослідницьку діяльність, розвиває навички інтеграції теоретичних знань у практику хореографічного мистецтва. Отже, запропонований посібник покликаний не лише надати системні знання з культурології, художньої культури, етики та естетики, а й стимулювати творчий потенціал здобувачів, сприяти їх особистісному й професійному зростанню як фахівців нової генерації в галузі хореографічного мистецтва.

Очікувані програмні результати навчання:

ПРН2. Розуміти моральні норми і принципи та вміти примножувати культурні, наукові цінності і досягнення суспільства в процесі діяльності.

ПРН3. Вільно спілкуватись державною мовою усно і письмово з професійних та ділових питань.

ПРН4. Володіти іноземною мовою в обсязі, необхідному для спілкування в соціально-побутовій та професійній сферах.

ПРН6. Розуміти роль культури і мистецтва в розвитку суспільних взаємовідносин.

ПРН7. Знати і розуміти історію мистецтв на рівні, необхідному для застосування виразально-зображальних засобів відповідно до стилю, виду, жанру хореографічного проекту.

ПРН13. Розуміти і вміти застосовувати на практиці сучасні стратегії збереження та примноження культурної спадщини у сфері хореографічного мистецтва.

ПРН21. Розвивати комунікативні навички, креативну і позитивну атмосферу в колективі.

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти в контексті змісту опанувати такі компетентності:

Загальні компетентності:

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові

цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК03. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК04. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

Спеціальні (фахові) компетентності:

СК 1. Усвідомлення ролі культури і мистецтва в розвитку суспільних взаємовідносин.

СК 2. Здатність аналізувати основні етапи, виявляти закономірності історичного розвитку мистецтв, стильові особливості, види і жанри, основні принципи координації історико - стильових періодів світової художньої культури.

СК 5. Здатність використовувати широкий спектр міждисциплінарних зв'язків для забезпечення освітнього процесу в початкових, профільних, фахових закладах освіти.

СК 6. Здатність використовувати і розробляти сучасні інноваційні та освітні технології в галузі культури і мистецтва.

СК 8. Здатність сприймати новітні концепції, усвідомлювати багатоманітність сучасних танцювальних практик, необхідність їх осмислення та інтегрування в актуальний контекст з врахуванням вітчизняної та світової культурної спадщини.

СК 16. Здатність дотримуватись толерантності у міжособистісних стосунках, етичних і доброчинних взаємовідносин у сфері виробничої діяльності.

Посібник адресовано студентам мистецьких і мистецько-педагогічних спеціальностей, зокрема здобувачам спеціальності 024 Хореографія, викладачам культурологічних, естетичних і гуманітарних дисциплін як допоміжний матеріал у навчальному процесі, а також усім, хто прагне глибше усвідомити сутність художньої культури, моральних і естетичних цінностей, розглядаючи їх через

призму мистецтва, зокрема хореографії, як універсальної форми культурного вираження.

Розділ 1. Структура, організація і змістовий контент робочої програми навчальної дисципліни «Культурологія, художня культура, етика та естетика»

Викладання навчальної дисципліни «Культурологія, художня культура, етика та естетика» має на меті формування у здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, що є майбутніми фахівцями в галузі хореографічного мистецтва та мистецької освіти, системи базових знань про закономірності розвитку культури, естетичних і етичних цінностей, а також художніх форм вираження у контексті загальноцивілізаційного культурного процесу. Дисципліна вивчається здобувачами і є важливою складовою професійної підготовки майбутніх хореографів, педагогів-хореографів, фахівців у сфері сценічного та культурно-просвітницького мистецтва. Очікувані результати навчання передбачають сформованість низки знань, умінь і компетентностей, необхідних для усвідомлення ролі мистецтва та культури у розвитку суспільства, розуміння ключових категорій культурології, етики та естетики, здатності аналізувати художні явища та інтегрувати культурологічні знання у практичну професійну діяльність.

знати:

про місце й функції мистецтва та художньої культури в сучасному світі в контексті філософської парадигми;

про системи мистецьких жанрів, про течії, школи, персональні стилі, що характеризують етапи історії світового мистецтва;

основні закономірності філософського осмислення мистецтва;

предмет дисципліни в його історичних модифікаціях;

філософсько-теоретичні проблеми мистецтва.

про особливості художнього світосприйняття в різні епохи.

вміти:

аналізувати явища, що відносяться до різних видів мистецтва як цілісного об'єкта

філософського розгляду: художнього мислення, художньої діяльності, художньої комунікації,

письмово аргументовано викладати власну точку зору;

володіти навичками публічної промови, аргументації, ведення дискусії і полеміки; навичками практичного аналізу логіки різного роду міркувань; навичками критичного сприйняття інформації.

Завданням курсу «Культурологія, художня культура, етика та естетика» є: формування у здобувачів вищої освіти цілісного уявлення про культуру як систему цінностей, норм і художніх форм, що розвиваються в історичному та соціальному контекстах;

ознайомлення з основними концепціями, теоріями та напрямками культурологічної думки, а також з ключовими поняттями етики та естетики;

вивчення структури та етапів розвитку художньої культури, її взаємозв'язку з іншими сферами суспільного життя;

розкриття ролі мистецтва, зокрема хореографії, як засобу духовного самовираження людини і важливого чинника комунікації в культурному середовищі;

розвиток здатності до критичного аналізу художніх і культурних явищ, формування навичок інтерпретації культурних текстів у контексті моральних, естетичних та соціальних цінностей;

формування естетичного смаку, світоглядної позиції та етичної свідомості майбутнього фахівця;

стимулювання професійної рефлексії та творчої активності студентів через вивчення культурних традицій, стилів і цінностей, що мають значення для розвитку сучасного хореографічного мистецтва.

Навчальним посібником «Культурологія, художня культура, етика та естетика» передбачено надання методичної допомоги у вигляді таких ресурсів: робоча програма навчальної дисципліни, структуровані тези лекцій, методичні рекомендації, які включають відкриті та тестові запитання для перевірки рівня засвоєння матеріалу; завдання для практичних занять, що сприяють закріпленню

теоретичних знань і розвитку аналітичного мислення; глосарій основних термінів з культурології, етики та естетики; предметний та іменний покажчик; добірка посилань на ілюстративні, відео- та мультимедійні матеріали, що можуть бути використані під час самостійної роботи та обговорення в аудиторії. Усі ці ресурси спрямовані на поглиблення знань студентів і підвищення ефективності навчального процесу.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	денна форма				
	усього	л.	пр.	с.р.	інд.
1	2	3	4	5	6
Модуль 1. ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА ЯК ПІДСИСТЕМА КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ					
Змістовий модуль 1. Культурологія як загальна теорія культури					
Тема 1. Предмет та задачі культурології.	4	1	1	2	
Тема 2. Культура як соціальне явище.	4	1	1	2	
Змістовий модуль 2. Генеза світової художньої культури.					
Тема 3. Художня культура – галузь духовної культури та творчої діяльності людини та суспільства.	6	2	2	2	
Тема 4. Художня культура стародавніх цивілізацій.	7	2	2	3	
Тема 5. Художня культура Стародавньої Греції та Риму.	8	2	2	4	
Тема 6. Світова художня культура від Середньовіччя.	7	2	2	3	
Тема 7. Художня культура Ренесансу.	10	2	4	4	
Тема 8. Жанрово-стильова палітра світової художньої культури від Просвітництва та Новітнього часу.	14	2	6	6	
курсова	30			30	
Разом за модулем 1.	90	14	20	56	
Модуль 2. ЕТИКО-ЕСТЕТИЧНІ ОСНОВИ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ					
Тема 9. Предмет, специфіка, зміст і задачі етики як філософської науки	9	1	2	6	
Тема 10. Важливіші моральні і етичні вчення	9	1	2	6	

Тема 11. Основні філософсько-етичні категорії	12	1	3	8	
Тема 12. Етика, етикет в культурах народів світу.	10	1	3	6	
Тема 13. Предмет и задачі естетики. Естетична діяльність. Поняття «естетика». Задачі естетики. Естетична діяльність. Розвиток проблематики науки в історії естетики. Перші естетичні погляди.	10	1	3	6	
Тема 14. Основні естетичні категорії. Поняття «естетична категорія». Категорія «прекрасного». Категорія «безобразне». Категорія «комічне».	11	1	3	7	
Тема 15. Естетичне виховання та естетична культура.	10	1	3	6	
Тема 16. Естетика хореографічного мистецтва.	9	1	3	5	
ІНДЗ	10			10	
Разом за модулем 2.	90	8	22	60	
УСЬОГО	180	22	42	116	

Теми практичних занять

№ теми	Назва теми Форма заняття	Кількість годин
	Модуль 1.	
1	<i>Семінар:</i> Основні завдання культурології: аналіз культури як системи культурних феноменів; виявлення ментального змісту культури; типології культур, культурних кодів та комунікацій.	1
2	<i>Семінар:</i> Динаміка і статика розвитку культури	1
3	<i>Дискусія:</i> Мистецтво як форма художньо-образної інтерпретації світу та людини.	2
4	<i>Семінар:</i> Характеристика особливостей художньої культури Стародавнього Сходу (Месопотамія, Ассирія, Вавилон, Єгипет, Китай, Японія, доколумбова Америка).	2
5	<i>Творча вітальня:</i> Характеристика особливостей художньої культури Стародавніх Греції та Риму	2
6	<i>Семінар:</i> Художнє різноманіття Середньовіччя (арабо-мусульманський регіон, Візантія та країни православ'я, Західна Європа)	2
7	<i>Віртуальна подорож до музеїв світу:</i> Новаторські досягнення в мистецтві Ренесансу та його вплив на розвиток художньої культури світу.	4
8	<i>Віртуальна подорож до музеїв світу</i> Різноманіття художніх стилів – нові форми та зміст сучасного мистецтва	6
Разом за 1 модулем		20
	Модуль 2.	
1	<i>Семінар</i> «Етика як філософська наука»	2
2	<i>Бесіда за круглим столом</i> «Важливіші моральні і етичні вчення»	2
3	<i>Творча вітальня</i> « Категорії етики, приклади та презентації»	3

4	Семінар: «Етика, етикет в культурах народів світу».	3
5	Семінар Предмет и задачі естетики. Естетична діяльність. Поняття «естетика». Задачі естетики. Естетична діяльність. Розвиток проблематики науки в історії естетики. Перші естетичні погляди	3
6	Дискусія «Основні естетичні категорії»	3
7	Тренінг «Естетичне виховання та естетична культура »	3
8	Творча вітальня «Естетика хореографічного мистецтва».	3
Разом за 2 модулем		22
Усього		42

Самостійна робота

№з/п	Назва теми	Кількість годин	Форма контролю
	Модуль 1.	56	Усне опитування, перевірка практичних завдань
1	Дослідження типології культур	2	
2	Співвідношення понять етнос та культура в проблемі динаміки розвитку культури	2	
3	Мова та засоби виразності видів мистецтва.	2	
4	Аналіз творів мистецтва Стародавнього Сходу (Месопотамія, Ассирія, Вавилон, Єгипет, Китай, Японія, доколумбова Америка).	3	
5	Аналіз творів мистецтва Стародавніх Греції та Риму	4	
6	Аналіз творів мистецтва Середньовіччя (арабо-мусульманський регіон, Візантія та країни православ'я, Західна Європа)	3	
7	Огляд творчої спадщини митців епохи Ренесансу.	4	
8	Аналіз творчої спадщини митців новітнього часу	6	захист
	курсова	30	
	Модуль 2.	60	Усне опитування, Презентації та доклади залік
1	Предмет, специфіка, зміст і задачі етики як філософської науки	6	
2	Етика та мораль в різні історичні періоди культури.	6	
3	Основні філософсько-етичні категорії	8	
4	Етика, етикет в культурах народів світу	6	
5	Предмет и задачі естетики.	6	
6	Основні естетичні категорії	7	
7	Естетичне виховання та естетична культура	6	
8	Естетика хореографічного мистецтва	5	
	ІНДЗ	10	
	Усього		

Індивідуальні навчально-дослідні завдання (за вибором доповідь/тези)

№ з/п	Тематика (за вибором)	Кількість годин
1	Актуальність етики та естетики як навчальної дисципліни	1
2	Етико-естетичні основи філософської науки	1
3	Категорії етики: добро і зло	1
4	Мистецтво крізь призму етичних категорій	1
5	Мистецтво і культура: суперечливий характер їх взаємозв'язку.	1
6	Категорії естетики – прекрасне, як головна категорія естетики	1
7	Художній метод в мистецтві. Мистецтво як сукупність досягнень генія.	1
8	Мистецтво і проблема творчості. Світогляд і мистецтво. Функції мистецтва в суспільстві.	1
9	Мистецтво XX-го століття. Сучасне мистецтво. Класичний риторичний канон і його сучасна інтерпретація.	1
10	Проблеми розуміння та інтерпретації художнього витвору	1
Усього		10

Розділ 2. Зміст лекційних курсів, запитання, тести та завдання для самоконтролю з дисципліни «Культурологія, художня культура, етика та естетика»

Тема 1. Предмет та задачі культурології.

Культурологія - це наукова дисципліна, яка вивчає культуру як цілісне суспільне явище, досліджуючи її структуру, зміст, функції, закони розвитку, взаємозв'язки з іншими сферами людської діяльності. Як наука, культурологія сформувалась у другій половині ХХ століття на перетині філософії, історії, соціології, антропології, мистецтвознавства, психології та естетики. Культурологія має власний предмет дослідження, специфічні категорії, терміни та методи пізнання. Вона орієнтується як на гуманітарні, так і на соціальні підходи до аналізу культури. Це міждисциплінарна наука, що дозволяє дослідити культуру з різних боків: як спосіб життя, систему символів, систему цінностей, результат творчості людини тощо. Об'єктом культурології є культура в широкому значенні цього поняття - як сукупність матеріальних і духовних досягнень людства, що формувалися історично, передаються від покоління до покоління, відображають способи організації життя та діяльності людини. Предметом культурології є закономірності функціонування та розвитку культури, її смисли, символи, цінності, архетипи, ментальні структури, а також соціальні й духовні механізми, що формують культурну картину світу людини та суспільства. Предмет також охоплює типологію культур, культурні практики, процеси трансляції культури (традиції, освіта, ЗМІ), культурну спадщину та новітні культурні явища. Таким чином, культурологія не лише описує культуру, а й аналізує її як складну й динамічну систему, що впливає на всі сфери життя людини.

Структура культурології як науки. Культурологія має складну структуру, яка включає низку піддисциплін і напрямів дослідження. Серед основних компонентів:

- історична культурологія - вивчає розвиток культури в історичному контексті, зміни культурних форм і традицій;

- теоретична культурологія - формулює загальні принципи, закони, моделі культури, розробляє понятійний апарат;

- прикладна культурологія - застосовує знання про культуру у практичній діяльності (управління культурою, культурна політика, PR, маркетинг, креативні індустрії);

- порівняльна культурологія - досліджує різні культури, їхні взаємовпливи, культурні відмінності;

- соціокультурна антропологія - аналізує культуру як форму соціального життя людей, поведінку та мислення в культурному контексті.

Зв'язок культурології з іншими науками. Культурологія є інтегративною дисципліною, що має тісні зв'язки з багатьма іншими галузями знання: філософія - культурологія запозичує від філософії категорії буття, сенсу, свободи, а також методи рефлексії та критичного аналізу культури; естетика - забезпечує розуміння художніх форм культури, проблем краси, гармонії, естетичного досвіду; антропологія - допомагає вивчати людину як творця культури, аналізувати культурні практики, ритуали, вірування; соціологія - надає методи емпіричного дослідження культурних процесів у суспільстві, вивчає соціальні функції культури; історія - дозволяє простежити розвиток культурних форм у часовому вимірі; психологія - допомагає зрозуміти вплив культури на особистість, мотивації, мислення, емоції; мистецтвознавство - поглиблює знання про художню культуру, види мистецтва, стилі, епохи.

Завдяки цьому міждисциплінарному підходу культурологія отримує змогу глибше досліджувати складні культурні явища.

Серед основних завдань культурології можна виокремити такі:

1. Аналіз культури як системи культурних феноменів. Культурологія досліджує як окремі елементи культури (традиції, звичаї, символи, міфи, мистецькі твори), так і їхню взаємодію в межах цілісної системи.
2. Виявлення ментального змісту культури. Одне з ключових завдань — розкриття глибинного змісту культури, ментальних архетипів, ідей, світоглядних установок, які лежать в основі поведінки людей та

формують національні, етнічні, релігійні, цивілізаційні особливості.

3. Дослідження типології культур. Культурологія вивчає різновиди культур за історичними епохами, географічними регіонами, домінантними ознаками: традиційні, модерні, постмодерні культури; східні й західні, урбаністичні та сільські тощо.
4. Розв'язання проблем соціокультурної динаміки. Досліджується, як культура змінюється з часом: які чинники сприяють трансформаціям культури (технічний прогрес, глобалізація, війни, міграція, модернізація тощо), як формується нова культурна ідентичність.
5. Вивчення культурних кодів і комунікацій. Культурологія аналізує, як відбувається передача культурного досвіду через мову, символи, мистецтво, ритуали, ЗМІ. Поняття культурного коду дає змогу зрозуміти, як суспільство «записує» і «зчитує» культурну інформацію.

Культурологія як наука дозволяє не лише описувати культуру, а й осмислювати її як багатовимірне явище, що визначає спосіб життя людини, формує її ідентичність, цінності, поведінку та творчість. У сучасному світі, де культура стає ареною глобальних змін і викликів, розуміння її природи та законів є необхідним для формування компетентного, відповідального, культурно освіченого фахівця в будь-якій сфері мистецтва, особливо в такій інтегративній галузі, як хореографія.

Відкриті запитання до теми «Предмет та задачі культурології»

1. Що таке культурологія? Як ви розумієте її сутність як науки?
2. У чому полягає відмінність між об'єктом і предметом культурології?
3. Назвіть та поясніть основні складові структури культурології як наукової дисципліни.
4. Які науки є суміжними з культурологією? Як вони взаємодіють з нею (наведіть приклади)?
5. Які основні завдання культурології як науки? Поясніть кожне з них.
6. Чому важливо аналізувати культуру як систему культурних феноменів?

7. Як культурологія досліджує ментальний (духовний, світоглядний) зміст культури?
8. Що означає термін «типологія культур»? Які існують підходи до типологізації?
9. Що таке соціокультурна динаміка та як її досліджує культурологія?
10. Яку роль у сучасному суспільстві відіграє культурологія як прикладна дисципліна?
11. Які практичні навички формує вивчення культурології у студентів мистецьких спеціальностей?
12. Як культурологія допомагає зрозуміти сучасні культурні процеси (наприклад, глобалізацію, медіакультуру, субкультури)?
13. Чим культурологічне розуміння культури відрізняється від побутового?
14. Як ви розумієте поняття «культурний код»? Чому його вивчення є важливим завданням культурології?
15. Наведіть приклад ситуації з реального життя, яка ілюструє застосування культурологічного підходу.

Тестові запитання

1. Що є об'єктом вивчення культурології?
- а) лише мистецтво
 - б) природні явища
 - в) культура як суспільне явище
 - г) технічний прогрес
2. Предметом культурології є:
- а) закони розвитку особистості
 - б) мовні конструкції
 - в) культурні феномени та процеси
 - г) еволюція людини
3. Яка наука НЕ є суміжною з культурологією?
- а) естетика

- б) соціологія
 - в) філософія
 - г) антропологія
4. Що вивчає типологія культур у межах культурології?
- а) тільки мистецтво
 - б) класифікацію культур за різними критеріями
 - в) рівень культурного розвитку
5. Яке поняття вказує на внутрішній зміст культури, її глибинні ідеї, символи, переконання?
- а) культурний продукт
 - б) ментальний зміст
 - в) культурна основа
 - г) матеріальна форма
6. Що таке соціокультурна динаміка?
- а) фіксований стан культури
 - б) вивчення архітектурних стилів
 - в) процес змін і розвитку культури
7. Культурний код - це:
- а) мова програмування культурних феноменів
 - б) система символів і значень, властива певній культурі
 - в) стандарт етикету

Завдання для практичних занять

1. Аналітичне завдання: «Культура як об'єкт науки»

Завдання: Треба обрати кілька наук, пов'язаних із вивченням культури (наприклад: філософія, соціологія, історія, естетика, антропологія). Створення порівняльної таблицю, в якій вказується: об'єкт і предмет кожної науки; що саме в культурі вона вивчає; чим культурологія відрізняється від кожної з них.

Форма виконання: робота в парах або малих групах.

2. Кейс-завдання: «Предмет культурології в дії»

Завдання: Підготувати короткий виступ (5 хвилин), у якому такі питання: що вивчає культурологія; приклад культурного явища; чому важливо досліджувати культуру в сучасному світі.

Форма: усна презентація з короткими нотатками.

3. Творче завдання: «Культурологія і моє мистецтво»

Завдання: написання короткого есе (до 1 сторінки) або усна доповідь на тему: «Як культурологічні знання допомагають глибше зрозуміти мій вид мистецтва (музику, хореографію, живопис тощо)?»

4. Практичний діалог: «Для чого культурологія митцю?»

Чи потрібна митцю культурологія як наука? Які завдання культурології допоможуть художнику, композитору, хореографу чи викладачу мистецтва?

5. Дискусійне завдання: «Чи можна науково вивчати культуру?»

Тема 2. Культура як соціальне явище. Динаміка і статика розвитку культури.

Культура - це особливий спосіб організації і вираження життєдіяльності людського суспільства, який охоплює не лише матеріальні, а й духовні аспекти існування людини. Як соціальне явище, культура виникає і розвивається в суспільстві, формується в процесі взаємодії людей, забезпечує збереження, трансляцію й оновлення колективного досвіду. Культура виконує низку ключових функцій у суспільстві:

- соціалізуючу (виховання і передача норм поведінки новим поколінням),
- комунікативну (через мову, символи, мистецтво),
- ціннісну (формування світогляду та ідеалів),
- регулятивну (вплив на поведінку через моральні та естетичні норми),
- ідентифікаційну (визначення належності до певної спільноти — етнічної, національної, релігійної, професійної тощо).

Оскільки культура створюється і підтримується соціумом, вона завжди пов'язана з певною історичною епохою, середовищем, традиціями та системою

цінностей. Саме це дозволяє культурі бути історично змінною, тобто зазнавати змін у часі й просторі.

Динаміка та статика культури

У процесі наукового аналізу культури використовують поняття статистики та динаміки культури: статика культури — це вивчення культури в її відносно стабільному стані. Вона охоплює сталі елементи: традиції, інституції, норми, стилі, звичаї, які забезпечують спадковість культури та її стійкість. У статичному зрізі культура постає як система, що підтримує цілісність і безперервність суспільства. Динаміка культури — це аналіз змін у культурі, еволюції її форм і змістів. Динаміка включає інновації, запозичення, трансформації, руйнування старих і створення нових культурних практик. Вона пов'язана з розвитком технологій, зміною цінностей, контактами між культурами (акультурація, глобалізація, культурна дифузія тощо).

У сучасному культурознавстві часто застосовують модель вертикального і горизонтального розвитку культури, яка дозволяє глибше зрозуміти різні напрями її еволюції: Вертикальний розвиток культури (історичний, діахронний) - це процес культурного розвитку у часі. Він показує, як змінювались цінності, стилі, художні мови, світоглядні парадигми від епохи до епохи. Вертикаль фокусується на хронології, етапності, спадкоємності. Це, наприклад, перехід від античної культури до середньовічної, потім до ренесансної тощо. Горизонтальний розвиток культури (просторовий, синхронний) — це аналіз культури в межах одного історичного періоду, але в різних соціальних або географічних контекстах. Наприклад, співіснування різних культурних моделей у XX столітті: модернізм на Заході, традиціоналізм на Сході, фольклор у сільському середовищі тощо.

Вертикальний і горизонтальний виміри культури не існують окремо один від одного - вони тісно взаємопов'язані. З одного боку, кожна культура має своє минуле (вертикаль), з іншого — вона існує у взаємодії з іншими культурами в конкретному історичному моменті (горизонталь). Саме на перетині цих вимірів

формуються культурні ідентичності, відбуваються стилістичні зрушення, виникають нові жанри та художні мови.

Визначною спробою осмислення вертикалі розвитку культури є концепція «осьового часу» (Achsenzeit), запропонована німецьким філософом Карлом Ясперсом. За його теорією, в історії людства існує період (приблизно між 800–200 рр. до н.е.), який став поворотним моментом для розвитку основних цивілізацій — саме тоді в різних частинах світу майже одночасно виникли великі духовні традиції: в Китаї - Конфуцій і Лао-цзи, в Індії - Будда, в Ірані - Заратустра, у Палестині - пророки юдаїзму, у Греції - Сократ, Платон, Арістотель. Ясперс вважав, що «осьовий час» став моментом, коли людина усвідомила себе як особистість, здатну до рефлексії, морального вибору, самопізнання. Це був час зародження універсальних ідей, які й досі впливають на культуру людства. Його концепція дозволяє простежити глибокі вертикальні зв'язки у розвитку культур світу. У культурології також використовуються поняття діахронного та синхронного аналізу культури: Діахронний підхід - вивчає культуру в динаміці, у послідовності її змін, у розрізі часу. Такий підхід дозволяє простежити, як змінювалися уявлення про прекрасне, моральне, істинне в різні історичні епохи. Синхронний підхід - фокусується на дослідженні культури у певний момент часу, порівнює культурні феномени, що існують одночасно в різних соціумах або культурах. Ці два методи аналізу взаємодоповнюють один одного, дозволяючи повноцінно дослідити як розвиток культури, так і її внутрішню структуру в певному часовому зрізі.

Співвідношення понять «етнос» та «культура» в контексті культурної динаміки. Питання взаємозв'язку етносу і культури є важливим для розуміння механізмів культурного розвитку. Етнос - це спільнота людей, об'єднана спільним походженням, мовою, звичаями, територією та історичною пам'яттю. Етнічна культура включає унікальні елементи: фольклор, національні традиції, релігійні уявлення, обрядовість, систему цінностей. Культура виступає як носій ідентичності етносу, а етнос - як суб'єкт творення культури. Динаміка культури у межах етносу виявляється у тому, як змінюються традиції, адаптуються нові

ідеї, трансформуються ритуали під впливом зовнішніх чинників (міграцій, війни, глобалізація).

Відкриті запитання для перевірки знань.

1. Що означає поняття «культура» в контексті соціального явища? Які функції виконує культура в суспільстві?
2. У чому полягає відмінність між статикою та динамікою культури? Наведіть приклади кожного аспекту.
3. Розкрийте сутність вертикального та горизонтального розвитку культури. У чому полягає їхня різниця?
4. Як співвідносяться поняття вертикалі та горизонталі у розвитку культури? Чому важливо враховувати обидва підходи при її аналізі?
5. У чому полягає суть концепції «осьового часу» Карла Ясперса? Яке значення вона має для розуміння етапів розвитку світової культури?
6. Поясніть значення термінів «діахронний» та «синхронний» у дослідженні культури. Які приклади можна навести до кожного типу аналізу?
7. Яке значення має етнос у розвитку культури? Як співвідносяться поняття «етнос» і «культура»?
8. Як соціокультурна динаміка проявляється в сучасному світі? Які чинники впливають на зміну культурних практик?
9. Чим культурологічний підхід до вивчення культури відрізняється від історичного або соціологічного?
10. Які культурні зміни можна вважати позитивними, а які — деструктивними для суспільства? Обґрунтуйте свою точку зору.

Тестові запитання.

1. Який із наведених термінів пов'язаний із вивченням стабільних, сталих елементів культури?
 - а) динаміка
 - б) прогрес
 - в) статика
 - г) трансформація

2. Що означає вертикальний розвиток культури?
- а) вивчення культури у межах певної географічної території
 - б) порівняння культурних феноменів у різних суспільствах
 - в) аналіз змін культури у часовій перспективі
 - г) вивчення побуту і звичаїв одного народу
3. Горизонтальний зріз культури - це...
- а) вивчення культури протягом тривалого часу
 - б) фналіз внутрішньої структури однієї культури
 - в) порівняльне дослідження різних культур в один і той самий історичний період
 - г) оцінка культурних змін у межах одного етносу
4. Хто є автором концепції «осьового часу»?
- а) Едвард Тайлор
 - б) Зигмунд Фрейд
 - в) Карл Ясперс
 - г) Макс Вебер
5. Який час, за Ясперсом, є періодом «осьового часу»?
- а) I–V ст. н.е.
 - б) 800–200 рр. до н.е.
 - в) XII–XV ст.
 - г) XIX–XX ст.
6. Що вивчає діакронний підхід у культурології?
- а) просторові зв'язки між культурами
 - б) зміни культурних форм у часі
 - в) вплив природи на культуру
 - г) індивідуальні особливості мислення
7. Синхронний аналіз культури орієнтований на...
- а) вивчення змін культури від давнини до сучасності
 - б) порівняння культур на одному часовому зрізі
 - в) вивчення одного народу

г) аналіз літературних джерел

8. Яке з наведених понять не стосується культурної динаміки?

а) адаптація

б) інновація

в) традиція

г) трансформація

9. Який із чинників найбільше впливає на культурну динаміку у глобалізованому світі?

а) кліматичні умови

б) політична незалежність

в) технології та інформаційні мережі

г) географічна ізоляція

Завдання для практичних занять

1. Аналітичне завдання: «Вертикаль і горизонталь розвитку культури»

Завдання: Побудуйте порівняльну таблицю, в якій покажіть відмінності між вертикальним і горизонтальним вимірами культури. Наведіть приклади з історії культури (не менше 2 прикладів для кожного типу розвитку).

Форма виконання: індивідуально або в парах.

2. Дискусійне завдання: «Чи завжди культурна динаміка є прогресом?»

Завдання на дві групи:

група а — аргументує, що зміни в культурі (культурна динаміка) є переважно позитивними (інновації, розвиток).

група б — аргументує, що культурна динаміка може мати негативні наслідки (втрата традицій, споживацтво, культурна деградація).

3. Кейс-аналіз: «Культура в кризових умовах»

Завдання: Проаналізуйте, як змінювалася культура в одному з періодів соціальних чи політичних потрясінь (наприклад, війна, революція, пандемія). Визначте: які елементи культури зазнали трансформації; які збереглися (статика); які з'явилися як нові (динаміка).

Форма виконання: малими групами з презентацією результатів.

4. Творче завдання: «Моя культура сьогодні»

Завдання: Створіть постер або міні-презентацію про культурне середовище, у якому ви живете: які традиції зберігаються, які нові культурні явища з'явилися, що є для вас “статикою”, а що - “динамікою”. Як це відображає вас як частину сучасного етносу?

Форма виконання: індивідуально, з обговоренням у групі.

5. Практичне дослідження: «Синхронний зріз культури»

Завдання: Оберіть певний період (наприклад, 2020 рік) і проаналізуйте, які культурні явища в цей час відбувалися в різних регіонах світу (Європа, Азія, Америка, Африка). Як ці явища співіснували? Які були спільні риси й відмінності?

Форма виконання: групова робота з коротким виступом.

Тема 3. Художня культура – галузь духовної культури та творчої діяльності людини та суспільства.

Художня культура є однією з найважливіших галузей духовної культури, що охоплює творчість людини та суспільства, спрямовану на створення, сприйняття і передачу художніх цінностей. Вона відображає глибокі потреби людини у самовираженні, естетичному досвіді, пошуку смислів буття та взаємодії із світом. Художня культура не існує відокремлено від інших форм духовного життя, таких як релігія, філософія, наука, а тісно переплітається з ними, створюючи цілісну систему культурних значень. Основним ядром художньої культури є мистецтво - специфічна форма творчої діяльності, спрямована на створення художніх творів, які виражають уявлення людини про світ і самого себе за допомогою художньо-образних засобів. Мистецтво виконує функцію символічної інтерпретації дійсності, перетворюючи її у систему образів, які мають глибоке емоційне і смислове навантаження. Мистецтво - це не просто створення красивих об'єктів, а процес пізнання світу через естетичний досвід. Воно є формою спілкування між творцем і глядачем, слухачем чи читачем, яке часто долає межі часу, простору та культур.

Походження мистецтва пояснюють різні гіпотези, які можна умовно поділити на міфічні, релігійні та наукові. Міфічні гіпотези пов'язують виникнення мистецтва з первісними обрядами, магічними діями, вірою в надприродні сили. Мистецтво вважалося засобом комунікації з духами, богами, допомогою у забезпеченні успішного полювання, врожаю тощо. Релігійні гіпотези акцентують на тому, що мистецтво виникло як спосіб вираження релігійних переживань, поклоніння, передачі сакральних знань, етичних ідеалів. Наукові гіпотези розглядають мистецтво як продукт еволюції свідомості людини, розвиток творчого мислення, засіб пізнання світу і самовираження індивіда. Ці підходи аналізують мистецтво з позицій психології, антропології, соціології. Дослідження художньої культури здійснюється за допомогою різних підходів: історичного, типологічного, порівняльного, семіотичного та ін. Основні принципи - комплексність, системність, діалектичність, міждисциплінарність - дозволяють вивчати мистецтво не лише як автономну сферу, а й у зв'язку з іншими культурними процесами. Методи дослідження включають аналіз художнього тексту, інтерпретацію символів, історичний аналіз, феноменологічний підхід, естетичну оцінку, порівняння художніх явищ різних епох і культур. Мистецтво – це форма художньо-образної інтерпретації, в якій світ і людина зображуються не в прямій копії, а через систему символів, знаків, образів, що несуть глибокий смисл. Художній образ стає засобом вираження ідей, емоцій, настроїв, ідеалів, часто виокремлюючи сутність явищ, приховану за зовнішньою реальністю. Існує багато видів мистецтва: живопис, музика, театр, література, архітектура, скульптура, кіно, танець, фотографія та ін. Класифікації мистецтва базуються на різних підходах: за виражальними засобами (візуальні, аудіальні, хореографічні тощо), за формою вираження (образотворче, вербальне, перформативне мистецтво), за функціями (релігійне, побутове, естетичне, політичне мистецтво), за історичними періодами і стилями. Мистецтво виконує важливі функції в суспільстві: Естетична - формує естетичний смак і світогляд, пізнавальна - відкриває нові аспекти дійсності, виховна - впливає на моральні

та духовні цінності, комунікативна - забезпечує спілкування між людьми різних культур і епох, соціальна і політична - може слугувати засобом впливу, критики, пропаганди. Мистецтво має потужний вплив на формування особистості: розвиває уяву, емоційну сферу, здатність до рефлексії, самовираження. Воно стимулює творчість, сприяє самопізнанню і соціальній адаптації. Різноманітність жанрів і стилів дає можливість багатогранно відображати світ і людські переживання. Жанрово-стильова палітра мистецтва постійно розширюється, відображаючи зміну естетичних ідей, соціальних потреб, технічних можливостей.

Відкриті запитання для перевірки знань

1. Що таке художня культура і яку роль вона відіграє у системі духовної культури суспільства?
2. Як визначається мистецтво як ядро художньої культури?
3. Чим мистецтво відрізняється від інших форм творчої діяльності?
4. Опишіть основні гіпотези походження мистецтва: міфічні, релігійні та наукові.
5. Які підходи використовуються для дослідження художньої культури? Наведіть приклади.
6. Що таке художньо-образна інтерпретація світу в мистецтві?
7. Назвіть основні види мистецтва та дайте коротку характеристику кожного з них.
8. Які існують підходи до класифікації мистецтва? Наведіть приклади.
9. Поясніть значення таких понять, як «мова мистецтва», «художній текст», «художній образ».
10. Що розуміють під категоріями «стиль», «жанр» і «тематика» у мистецтві?
11. Які основні функції мистецтва в суспільстві? Наведіть приклади їх реалізації.
12. Яким чином мистецтво впливає на духовний розвиток і творчість особистості?

13. Опишіть основні засоби виразності у різних видах мистецтва (живопис, музика, література, хореографія).
14. Як художньо-мовленнєва й жанрово-стильова різноманітність відображає культурну багатогранність мистецтва?
15. Чому вивчення художньої культури є важливим для сучасної мистецької освіти?

Тестові запитання

1. Які характеристики найповніше відображають природу художньої культури?
- а) нормативність, раціональність, системність
 - б) образність, символізм, емоційність
 - в) технічність, інструктивність, алгоритмічність
 - г) креативність, духовність, суб'єктивність
2. Вкажіть відмінності між художньою культурою та матеріальною культурою:
- а) художня культура пов'язана з ідеальними цінностями, матеріальна - з речовим виробництвом
 - б) художня культура формує духовний світ, матеріальна - задовольняє побутові потреби
 - в) матеріальна культура має символічний зміст, а художня - утилітарний
 - г) художня культура передається в мистецьких формах, матеріальна - у предметах вжитку
3. Художню культуру можна розглядати як:
- а) віддзеркалення ідеології часу
 - б) форму колективної естетичної свідомості
 - в) результат технологічного прогресу
 - г) спосіб освоєння світу через образ
4. Яке значення має художня культура для особистості?
- а) розвиває емоційну сферу та естетичні смаки
 - б) сприяє утилітарному мисленню
 - в) виховує моральні цінності
 - г) сприяє формуванню естетичних ідеалів

5. Які явища відносяться до феноменів художньої культури?
- а) ритуал, міф, театр
 - б) філософський трактат, літературна поема, живопис
 - в) інструкція з техніки безпеки
 - г) сакральна архітектура, музика, дизайн
6. Яке з тверджень є найбільш точним щодо ролі художньої культури в історії людства?
- а) художня культура завжди слугувала розвагою
 - б) художня культура відображає, формує і трансформує духовний досвід поколінь
 - в) художня культура зникає в епохи соціальних криз
 - г) художня культура є лише частиною дозвілля
7. Чому художня культура вважається однією з найдавніших форм культури?
- а) тому що вона виникла одночасно з формуванням мови й релігії
 - б) тому що художня творчість потребує найнижчого рівня абстракції
 - в) тому що первісні люди не мали інших способів фіксації досвіду, крім образних
 - г) тому що мистецтво розвивалося раніше за науку
8. Яке з тверджень найточніше визначає зв'язок художньої культури з духовною?
- а) духовна культура базується на матеріальній
 - б) художня культура є виразом та формою духовної культури
 - в) художня культура зосереджена лише на формальній красі
 - г) духовна культура і художня культура не перетинаються

Завдання для практичних занять:

Дискусія на тему: «Мистецтво як форма художньо-образної інтерпретації світу та людини»:

Основні запитання:

1. У чому полягає унікальність мистецтва як способу пізнання світу порівняно з наукою чи релігією?

2. Чи можна вважати мистецтво повноцінною формою філософського мислення? Чому?

3. Як художній образ впливає на наше розуміння реальності?

4. Чи змінюється художньо-образне бачення світу в різні історичні епохи? Наведіть приклади.

5. Які культурні, соціальні або психологічні фактори впливають на сприйняття мистецьких творів?

Дискусійні твердження (для обговорення «за» і «проти»):

6. Мистецтво не відображає світ, а створює власну реальність.

7. Сучасне мистецтво втратило здатність до глибокої інтерпретації людини.

8. Художній образ здатен передати більше, ніж наукове чи філософське визначення.

9. Тільки автор має право тлумачити сенс власного твору.

10. Інтерпретація мистецтва завжди суб'єктивна й залежить від особистого досвіду глядача.

Розширені питання:

11. Чому мистецтво в усі часи зверталося до образу людини як центрального мотиву?

12. Як змінюється образ людини в мистецтві в залежності від епохи (античність, середньовіччя, модерн, постмодерн)?

13. Яким чином мистецтво допомагає людині осмислювати себе і своє місце у світі?

14. Чи є мистецтво універсальною мовою людства?

15. Чи може мистецтво існувати без художнього образу?

Тема 4. Художня культура стародавніх цивілізацій. Вплив природних, історичних та географічних факторів на формування художнього світогляду.

Художня культура стародавніх цивілізацій виникала та розвивалася під потужним впливом природних умов, географічного розташування, кліматичних особливостей і історичних подій, що формували світогляд народів. Річки, пустелі, гори, ліси та клімат визначали не лише спосіб життя, а й систему символів, міфів та естетичних уявлень. Наприклад, в Єгипті розливи Нілу були джерелом родючості, тому річка мала сакральне значення, що знайшло відображення у мистецтві й релігійних уявленнях. Географічна ізоляція чи ж навпаки - тісні зв'язки з сусідами визначали характер культурних контактів та запозичень. Історичні умови, включно з військовими конфліктами, розвитком державності, релігійними реформами, соціальною структурою, також суттєво впливали на творчість. Вони відбивалися у формах і тематиці мистецтва, яке, з одного боку, служило інструментом влади та ідеології, а з іншого - засобом збереження традицій, духовного життя та колективної пам'яті.

В основі художньої культури стародавніх цивілізацій лежала тісна інтеграція мистецтва з релігією, міфологією та соціальними інститутами. Релігійні уявлення та міфи не лише формували сюжети та символіку творів мистецтва, а й визначали їх функції: оберігати, прославляти богів, вшановувати померлих або демонструвати владу правителів. Ритуали часто супроводжувалися художніми обрядами, виконаннями, декором сакральних споруд, що посилювало їх магічну дію. Технічні знання - наприклад, у галузі будівництва, металургії, обробки каменю чи виготовлення фарб - забезпечували якість та тривалість художніх творів. Розвиток соціальних інститутів, таких як царська влада, жерці, ремісники, формував спеціалізацію в мистецтві: художники створювали не просто декоративні об'єкти, а символічно наповнені твори, які мали статус і вагу в суспільстві. Цивілізації Месопотамії - Месопотамія, Ассирія, Вавилон - відомі як колиски людської культури, де

формувалися перші міста, писемність та державність. Їх мистецтво відзначалося глибиною символізму, багатством орнаменту і суворою геометрією форм. Визначальною була релігійна тематика - зображення богів, героїв епосу, царських тріумфів. Скульптура зображала велич і силу царів, захисників держави. Архітектура - зокрема зіккурати (ступінчасті храми) - служила центрами релігійного життя, символізуючи зв'язок землі і неба. Важливим досягненням була клинописна писемність, яка надала мистецтву функцію передачі історії і знань. Єгипетська художня культура вирізняється величчю і символізмом. Міфологія і релігія були основою всього мистецтва. Вони зумовили створення унікальної системи іконографії - зображення богів із тваринними рисами, послідовність канонів у пропорціях людського тіла, сакральний характер форм і кольорів. Ієрогліфіка - одна з найдавніших систем писемності - поєднувала художнє письмо і символізм, ставши невід'ємною частиною мистецьких творів і архітектурних композицій. Піраміди і храми (мастаби, перші піраміди, Велика піраміда Гізи) були монументальними символами влади і релігійної ідеї безсмертя. Ансамблі храмів Луксора та Карнака, скальні храми, обеліски і пілони - все це величні архітектурні споруди, що поєднували релігійні, політичні й естетичні функції. Візуальне мистецтво включало скульптуру (пам'ятники фараонів, боги), живопис (фрески гробниць, декоративні орнаменти), графіку. Його характерною рисою була ідеалізація, канонічність і символізм. У Китаї мистецтво тісно пов'язане з філософією і природою. Пейзажний живопис, каліграфія, порцеляна, лакове мистецтво - це форми, що виражають гармонію людини і світу. Важливими були ідеї конфуціанства, даосизму та буддизму, які впливали на зміст творів і вибір тематики. Японська художня культура зберігала традиції природності, мінімалізму і поетичності. Відомі жанри - японський живопис, гравюри, декоративне мистецтво, театр (но, кабукі) - відображали глибокі філософські уявлення і духовні практики. Доколумбові культури Америки вирізняються багатством символіки, орнаменту і сакральних форм. Майя славилися складними календарями, монументальною архітектурою (піраміди, храми) і

яскравим живописом. Інки створили розвинену мережу доріг і монументальні кам'яні споруди, відомі своєю точністю обробки каменю, що вражає навіть сучасних дослідників. Ацтеки, як і інші цивілізації, поєднували релігійні вірування з мистецтвом, створювали сакральні скульптури, прикраси, тканини, де символізм і функція були нерозривні. Художня культура стародавніх цивілізацій - це багатогранна система, у якій природні, історичні та соціокультурні чинники тісно переплітаються. Вона відображає не лише світогляд народів, а й їхнє прагнення до духовного, естетичного та технічного вдосконалення. Розуміння цих культурних надбань дає змогу глибше оцінити витоки сучасної художньої творчості і культурної спадщини людства.

Відкриті запитання для перевірки знань.

1. Які природні, історичні та географічні фактори впливали на формування художньої культури стародавніх цивілізацій? Наведіть конкретні приклади.

2. Як релігійні уявлення, міфи та ритуали впливали на художнє мислення і творчість у стародавніх культурах?

3. Поясніть взаємозв'язок між технічними знаннями, соціальними інститутами та розвитком мистецтва в стародавніх цивілізаціях.

4. Якими характерними рисами відзначається художня культура Месопотамії, Ассирії та Вавилону?

5. Розкрийте основні особливості мистецтва Стародавнього Єгипту, зокрема його релігійний та символічний аспект.

6. Яке значення мала ієрогліфіка у мистецькому житті Стародавнього Єгипту?

7. Охарактеризуйте архітектурні пам'ятки Стародавнього Єгипту: піраміди, храми, обеліски. Яку роль вони виконували у культурі того часу?

8. Як філософські ідеї впливали на розвиток художньої культури в Китаї та Японії?

9. Які основні риси відрізняють мистецтво доколумбових цивілізацій Америки - Майя, Інків і Ацтеків?

10. Як символізм і функції мистецтва проявляються в архітектурі та візуальному мистецтві стародавніх цивілізацій?

Тестові питання

1. Який природний фактор мав найбільший вплив на розвиток культури Стародавнього Єгипту?

- а) Річка Ніл
- б) Пустеля Сахара
- в) Гори
- г) Океанський клімат

2. Який вид письма використовували в Стародавньому Єгипті?

- а) Клинопис
- б) Ієрогліфіка
- в) Алфавіт
- г) Піктограми

3. Зіккурат - це:

- а) Тип живопису в Месопотамії
- б) Ступінчаста храмова споруда Стародавнього Сходу
- в) Релігійний текст
- г) Вид скульптури

4. Головна функція пірамід у Стародавньому Єгипті -

- а) Житло для фараонів
- б) Місце поклоніння богам
- в) Усипальниця для фараонів
- г) Торговельні відносини між країнами

5. Які релігійно-філософські ідеї значною мірою вплинули на мистецтво Китаю?

- а) Конфуціанство і даосизм
- б) Християнство
- в) Буддизм і індуїзм
- г) Мусульманство

6. Який народ створив розвинену мережу кам'яних доріг і пам'ятників у Південній Америці?

- а) Майя
- б) Ацтеки
- в) Інки
- г) Ольмеки

7. Основною темою мистецтва Месопотамії була:

- а) Природа і пейзажі
- б) Релігійні боги і царська влада
- в) Абстрактні орнаменти
- г) Повсякденне життя селян

8. Ієрогліфіка - це:

- а) Система письма у Стародавньому Єгипті
- б) Види скульптури
- в) Архітектурний стиль
- г) Музичний жанр

9. Художня культура Стародавнього Сходу відзначалась:

- а) Відсутністю релігійних мотивів
- б) Використанням переважно лінійного живопису
- в) Символізмом, релігійною тематикою і монументальністю
- г) Природними пейзажами як основною темою

10. До доколумбових цивілізацій Америки НЕ належить:

- а) Майя
- б) Інки
- в) Ацтеки
- г) Римляни

Завдання для практичних занять:

1. Які спільні риси та відмінності можна виокремити в художній культурі Месопотамії, Ассирії та Вавилону?

2. Як релігійні вірування впливали на розвиток архітектури та образотворчого мистецтва у Стародавньому Єгипті? Наведіть приклади.

3. Чим особлива ієрогліфіка як художній та комунікативний елемент у культурі Єгипту?

4. Які ключові архітектурні пам'ятки Стародавнього Єгипту є символами його художньої культури? Яка їхня функція?

5. Як природні умови та географія впливали на формування культурних особливостей мистецтва Стародавнього Китаю?

6. Які релігійно-філософські концепції впливали на мистецтво Стародавнього Китаю та Японії? Як це відображено в їхніх творах?

7. В чому полягають особливості художньої культури доколумбових цивілізацій Америки (Майя, Інки, Ацтеки)?

8. Порівняйте символіку і функції мистецтва в Стародавньому Сході та доколумбових цивілізаціях Америки.

9. Яку роль відігравали міфи і ритуали у формуванні художнього образу в стародавніх культурах Сходу?

10. Як соціальні інститути та технічні знання впливали на розвиток художньої культури в різних стародавніх цивілізаціях?

11. Чим відрізняється художній стиль і тематика мистецтва Японії від мистецтва Стародавнього Китаю?

12. Які зразки монументального мистецтва Стародавнього Сходу ви вважаєте найважливішими для розуміння цієї культури? Чому?

Тема 5. Художня культура Стародавньої Греції та Риму.

Періодизація культури Стародавньої Еллади: архаїчний період (X–VI ст. до н.е.): формування міфології, розвиток монументального мистецтва, зародження поезії, перші пам'ятки літератури й архітектури, класичний період (V–IV ст. до н.е.): розквіт демократії у Афінах, розвиток мистецтва, театру, філософії, політичних і спортивних інститутів, елліністичний період (IV–I ст. до н.е.): розширення грецької культури за межі Еллади, поява нових художніх

стилів, синкретизм культур. Міфи Стародавньої Греції. Міфологія формувала основу культурного світогляду та літератури. Поеми Гомера - «Іліада» і «Одисея» - базуються на архаїчних переказах, але розвинені до досконалої епічної форми: ідеологічне підґрунтя: честь, гідність, доля; міфологічна й історична основа: воєнні походи, легендарні герої (Ахілл, Одисей); сюжетна структура: подорож, боротьба, випробування; головні персонажі: герої з людськими рисами, боги; система виражальних засобів: традиційні епічні формули, метафори, епітети.

Поетична творчість архаїки: піндар - хвалебні оди на честь олімпійських переможців, поєднання міфу та сучасних досягнень, архілох - гострі, особисті теми, ліричні образи мужності та пристрасті, сапфо = інтимна лірика, помітний ліричний стиль, сильні емоційні струни.

Архітектура архаїки і класики. Мегарон - рання конструкція з центральною залогою, прообраз храму. Ордерна система: доричний, іонічний, коринфський ордери як система пропорцій і декору. Видатні споруди: Афі́нський Парфенон (архітектори Іктін і Каллікрат, скульптор Фідій), скульптурні групи (Мирон, Поліклет).

Мистецтво класичного періоду Тісний зв'язок мистецтва з розвитком полісу: військові тріумфи, спортивні змагання (Олімпійські ігри), виховання громадянина; театр виникає з дійств на честь Діонісія: драми Есхіла, Софокла, Евріпіда; комедії Аристофана; архітектура: стадіони, театри, агори, храми; скульптура: ідеалізоване зображення людського тіла, рельєфні композиції. Фідій, Мирон, Поліклет. Фідій керував роботою над Парфеноном, створив скульптуру Афіни Парфенос, статуї божеств з багатими символами. Мирон — скульптура «Дискобол» - динаміка руху, баланс, пропорція. Поліклет — автор «Дорифороса», трактат про канони пропорцій і симетрії.

Елліністичний період. Пошук вираження індивідуальності, емоцій, драматичного настрою: алегоричні скульптури, портрети, рельєфні композиції у палацах Александрії, Родосу, на Кіпрі. Мистецтво Стародавнього Риму - це унікальне культурне явище, яке увібрало в себе досягнення попередніх

цивілізацій, насамперед Стародавньої Греції та етрусків, і стало підґрунтям для подальшого розвитку європейської художньої культури. Його еволюція тісно пов'язана з політичною історією Риму, розвитком суспільства, філософськими ідеями та практичними потребами імперії. Мистецтво Стародавнього Риму традиційно поділяється на три етапи: етрусський період (IX–III ст. до н.е.), республіканський період (509–27 рр. до н.е.), імператорський період (27 р. до н.е. – V ст. н.е.). Кожен із цих періодів характеризується певними особливостями у розвитку архітектури, скульптури, живопису та декоративно-прикладного мистецтва. Початок римської культури значною мірою був зумовлений впливом етрусків — народу, що проживав у центральній Італії. Етруски створили самобутню архітектуру, скульптуру і фресковий живопис. Їхні гробниці (некрополі), поховальні урни, бронзові статуетки й декоративні розписи мали сакральне призначення. Від етрусків римляни перейняли техніку зведення склепінь, арок, розвиток урбаністичної структури. Період Республіки ознаменувався активним будівництвом: розвивалися дороги, акведуки, фортифікації, форумні комплекси; використовувалися нові конструктивні матеріали (цемент, бетон), що забезпечили появу нових архітектурних форм; римський будинок (*domus*) мав характерні елементи: атріум, трикліній, імплувій, перистиль. У цей час формувалася базиліка— універсальна громадська будівля, що згодом стане прообразом християнських храмів. З приходом до влади Октавіана Августа Рим перетворюється на центр великої імперії, і саме архітектура стає основним засобом ідеологічного впливу. Будівництво монументальних споруд мало на меті прославити імператора і велич держави. Римська скульптура спиралася на грецьку традицію, але мала власні акценти: портретність — одна з головних рис. Реалістичні зображення римських громадян, полководців, філософів - у бронзі, мармурі; імператорські портрети - офіційні образи влади (Август, Траян, Марк Аврелій); триумфальні колони (Колона Траяна) - поєднання рельєфного живопису та історії.

Хоча збереглося небагато римських фресок, їхній мистецький рівень вражає: фрескові розписи Помпеїв, Геркуланума, Остії - сцени з міфів,

натюрморти, портрети; стилістику умовно поділяють на чотири стилі (за Вітрувієм): від простих орнаментів до ілюзорної просторової композиції; мозаїки прикрашали підлоги, стіни, фасади - візерунки, сцени полювання, портрети.

Важливу роль у культурному житті Риму відігравала латинська мова, яка стала основою для романських мов і наукової термінології. Видатні представники римської літератури: Вергілій, Горацій, Овідій, Цицерон - філософія, поезія, політична публіцистика. Мистецтво Стародавнього Риму стало основою для формування: середньовічної європейської культури; ренесансного класицизму; архітектурних та художніх стилів Нового часу. Його вплив простежується у формах храмів, техніках будівництва, образах героїв, системі освіти, правових кодексах, а також у християнській іконографії та мистецтві Західної Європи.

Мистецтво Стародавнього Риму - це синтез грецької спадщини, етрусської традиції та римського практицизму, який сформував підґрунтя для всього подальшого європейського мистецтва, залишивши після себе не лише пам'ятки, а й глибокі культурні коди.

Відкриті запитання для перевірки знань

1. Які етапи виділяються в періодизації художньої культури Стародавньої Греції? Назвіть їх основні риси.
2. Як міфологія вплинула на формування грецької художньої культури?
3. Які ідеї втілюються в поемах Гомера «Іліада» та «Одіссея»? Проаналізуйте роль міфологічної та історичної основи цих творів.
4. Охарактеризуйте внесок Сапфо, Піндара або Архілоха в розвиток давньогрецької поезії.
5. Що таке ордерна система в архітектурі? Поясніть відмінності між доричним, іонічним і коринфським ордерами.
6. Назвіть та охарактеризуйте видатні архітектурні споруди доби класики у Стародавній Греції.

7. У чому полягав зв'язок мистецтва з політичним і суспільним життям в епоху класичної Еллади?
8. Як виник театр у Стародавній Греції? Які особливості драматургії Есхіла, Софокла, Еврипіда?
9. Назвіть видатних скульпторів Стародавньої Греції. Які їхні твори є найбільш репрезентативними?
10. У чому полягає значення музичного та фізичного виховання в Афінах і Спарті?
11. Чим характеризується художня культура елліністичного періоду?
12. Які риси є характерними для мистецтва Етрурії? Як вони вплинули на римське мистецтво?
13. Поясніть, як і чому розвивалася римська архітектура в республіканський і імператорський періоди.
14. У чому полягали технічні новації римської архітектури (арка, купол, бетон)? Наведіть приклади споруд.
15. Проаналізуйте особливості римської скульптури. Чому портретність стала домінуючою?
16. Як функціонувала мозаїка та фреска в оформленні римських інтер'єрів?
17. У чому полягала культурна й мовна роль латинської мови в художньому житті Стародавнього Риму?
18. Назвіть римських авторів (поетів, істориків, філософів) і проаналізуйте їхній вплив на римську художню традицію.
19. Яке значення мала Трипільська культура для формування світоглядних орієнтирів на території праслов'янських земель?
20. Порівняйте художню культуру Стародавньої Греції та Риму: спільні риси та відмінності.

Тестові питання до теми

1. Хто є автором поем «Іліада» та «Одіссея»?
- а) Архілох
- б) Софокл

в) Гомер

г) Есхіл

2. Який тип архітектурного ордера є найпростішим і наймасивнішим у давньогрецькій архітектурі?

а) Іонічний

б) Коринфський

в) Аркадний

г) Доричний

3. Який архітектурний тип грецької будівлі є попередником храму?

а) Стоя

б) Мегарон

в) Базиліка

г) Купол

4. Хто з названих скульпторів створив знамениту статую Зевса в Олімпії?

а) Фідій

б) Мирон

в) Поліклет

г) Пракситель

5. Що було джерелом виникнення театру в Стародавній Греції?

а) Воєнні обряди

б) Діонісійські ритуали

в) Платонівські академії

г) Олімпійські ігри

6. Яке архітектурне досягнення римлян дало змогу будувати арки, куполи та акведуки?

а) Мармур

б) Бетон

в) Скло

г) Папірус

7. Що таке "трикліній" у римській архітектурі?

- а) Колона
 - б) Їдальня в будинку
 - в) Галерея для рабів
 - г) Внутрішній двір
8. Яка споруда є прикладом римського амфітеатру?
- а) Пантеон
 - б) Триумфальна арка
 - в) Колізей
 - г) Форум Августа
9. Який принцип архітектури найчастіше застосовувався в римських мостах і акведуках?
- а) Пірамідальна структура
 - б) Колонада
 - в) Арка
 - г) Мегарон
10. Яке призначення мала базиліка в Стародавньому Римі?
- а) Храм
 - б) Приватна вілла
 - в) Громадська будівля для зборів і судів
 - г) Театр
11. Хто з римських поетів є автором поеми «Енеїда»?
- а) Овідій
 - б) Цицерон
 - в) Вергілій
 - г) Плутарх
12. Який вид зображення найбільше поширився в римському живописі?
- а) Абстрактна композиція
 - б) Пейзажі
 - в) Мозаїка та фреска
 - г) Сюжетні витинанки

13. Яка частина римського дому служила місцем зборів і розмов із гостями?

- а) Імплювій
- б) Атріум
- в) Форум
- г) Вестибюль

14. Який римський імператор активно підтримував мистецтво й архітектуру, при ньому споруджено Пантеон у Римі?

- а) Тиберій
- б) Траян
- в) Адріан
- г) Нерон

15. Який період давньоримської історії передував Імператорському?

- а) Еллінізм
- б) Республіканський
- в) Варварський
- г) Середньовіччя

Завдання для практичних занять

Творча вітальня: Характеристика особливостей художньої культури Стародавніх Греції та Риму

Завдання для індивідуального чи групового виконання:

1. Творчо-аналітичне завдання. Оберіть один із напрямів давньогрецького або давньоримського мистецтва (архітектура, скульптура, театр, живопис, поезія, музика) та: коротко охарактеризуйте його головні риси; обґрунтуйте, як він відображає цінності тогочасного суспільства; підготуйте міні-презентацію (до 3 слайдів або усну доповідь до 3 хв) з візуальним супроводом (зображення, цитати, фрагменти творів).

2. Інтерпретаційна сценка(робота в парах або групах 3–4 особи) Підготуйте мініатюрну театралізовану сценку (2–4 хв) на основі: уривку з «Іліади» або «Одіссеї»; діалогу античних філософів; ситуації зі щоденного життя громадян Афін чи Риму.

3. Візуальний аналіз твору мистецтва. Оберіть одне з відомих зображень давньогрецької або римської архітектури/скульптури (Парфенон, Колізей, статуя Афіни, скульптура Августа) та: зробіть опис форми, стилю, техніки; поясніть, як твір відображає ідеологію свого часу; обговоріть, які елементи ви могли б використати в сучасному мистецтві чи дизайні.

5. Міні-дослідження. Підготуйте коротке дослідження (до 1 сторінки або у форматі виступу) на одну з тем: «Ідеал людини в мистецтві Стародавньої Греції», «Образ імператора в римській скульптурі», «Значення театру в культурному житті Еллади», «Архітектура як прояв влади у Римській імперії»

Тема 6. Світова художня культура Середньовіччя.

Світова художня культура Середньовіччя - це складне, багатогранне явище, яке охоплює мистецькі надбання різних релігійних, культурних і географічних просторів: ісламського світу, православної Візантії та католицької Західної Європи. Середньовічне мистецтво в кожному з цих ареалів формувалося під впливом релігії, духовних пошуків, політичних систем і соціального устрою. Попри значні відмінності у формах і стилях, усі ці культури мали спільну ознаку - прагнення відобразити в мистецтві вищі смисли, божественну гармонію та моральні ідеали.

Мистецтво ісламського світу вирізняється абстрактністю, орієнтацією на орнамент, ритм і геометрію. Через заборону на зображення живих істот, ісламські митці розвивали унікальні форми декоративного мистецтва: арабески, каліграфію, мозаїчні візерунки, орнаментальну штукатурку. Одним із найважливіших естетичних принципів стало прагнення до ідеальної гармонії, симетрії та духовної чистоти. Архітектура мусульманського світу набула розмаїття форм. Відомими прикладами є мечеть Харам у Мекці з Каабою - сакральним центром ісламу, мечеть Пророка в Медині, мечеть Куббат ас-Сахра в Єрусалимі, мечеть Кордови в Іспанії, Блакитна мечеть у Стамбулі. Серед архітектурних типів мечетей виділяються колонні та айванні. Особливої уваги заслуговують мінарети - високі вежі, з яких муэдзин закликає до молитви,

медресе - релігійні школи, а також мавзолеї: Шахі-Зінда, Гур-Емір, Тадж-Махал, що поєднують монументальність і витончену декорацію. Палац Альгамбра в Гранаді вважається шедевром мусульманської світської архітектури. В образотворчому мистецтві розвивалася мініатюра, яка прикрашала рукописи та зберігала традиції культурної пам'яті народів Сходу. Художня культура Візантії, яка продовжила традиції Римської імперії, розвивалася під впливом християнської догматики. Візантійське храмово-зодчество засноване на крестово-купольній системі - поєднанні центрального плану з куполом на підпружних арках. Зразком досконалості стала церква Святої Софії в Константинополі, яка поєднує інженерні інновації та глибоку символіку. Мистецтво мозаїки і фрески у Візантії мало символічний характер: золоті фони, відсутність просторової перспективи, умовність образів - усе це було покликане відтворити трансцендентний, небесний світ. Особливе значення набув іконопис, який отримав власну систему канонів. Зображення Богоматері (Одигітрія, Елеуса) і Христа (Пантократор) стали основою візуального богослов'я. У період Македонського відродження мистецтво Візантії досягло особливого витонченого стилю, що відзначався одухотвореністю образів, вишуканими лініями та урочистістю композицій. Іконографічні канони, закладені у Візантії, мали вирішальний вплив на розвиток мистецтва православного світу, зокрема Русі.

У Західній Європі середньовічне мистецтво розвивалося в умовах феодального ладу та глибокої релігійної віри. Однією з головних форм архітектури стали монастирі, феодальні замки, кафедральні собори. У романському стилі домінували масивність, геометричні форми, вузькі вікна, важкі кам'яні стіни. Типовими прикладами романської архітектури є собор у Даремі, ансамбль у Пізі, собор Сантьяго-де-Компостела. У романському мистецтві переважала символіка, декоративність, умовність образів. У той же час розвивалася лицарська культура, яка виявила себе в поезії трубадурів, епічних романах і літературних творах - наприклад, у "Пісні про Роланда" або романах про короля Артура.

У XII–XIV століттях на зміну романському стилю прийшла готика. Готичний собор — це втілення вертикальності, стрімкості до неба. Архітектурні риси готики: стрілчасті арки, нервюрні склепіння, контрфорси, розетки, вітражі. У готичних соборах з'являється багато скульптур, що прикрашають фасади, портали, капітелі. Найвідомішими зразками є собор Нотр-Дам у Парижі, Шартрський собор, Кельнський собор, собор у Мілані, Вестмінстерське абатство в Лондоні. Готичне мистецтво поєднало глибоку символіку з витонченістю форм, воно прагнуло підкреслити духовний зміст через гру світла, вітражі та скульптурні образи.

Таким чином, художня культура Середньовіччя стала своєрідним дзеркалом духовного життя народів. Кожна культура - мусульманська, візантійська, західноєвропейська - створила унікальну художню мову, засновану на релігійній традиції, естетичних принципах і світоглядних орієнтирах. Ця епоха заклала фундамент для подальшого розвитку мистецтва Нового часу та визначила багато важливих художніх традицій, які зберегли своє значення й донині.

Відкриті запитання для перевірки знань

1. У чому полягають основні естетичні принципи мусульманського мистецтва?
2. Назвіть типові архітектурні споруди ісламського світу. Які функції вони виконували в культурному й релігійному житті?
3. Які особливості мечеті Куббат ас-Сахра в Єрусалимі та чим вона є цінною з точки зору архітектури й символіки?
4. У чому полягає роль мініатюри в художній культурі ісламського Сходу?
5. Якими були головні особливості візантійської храмової архітектури? Наведіть приклади.
6. Що таке іконографічні канони у візантійському мистецтві та яка їх роль?
7. Які зміни в іконописі відбулися у період Македонського відродження?

8. Назвіть спільні риси мистецтва Візантії та мусульманського світу. У чому полягають їх відмінності?

9. Охарактеризуйте романський стиль у західноєвропейській середньовічній архітектурі.

10. Які архітектурні особливості притаманні готичному собору? Наведіть приклади соборів.

11. Як лицарська культура вплинула на розвиток мистецтва та літератури в Середньовіччі?

12. Визначте роль християнства у формуванні художньої культури середньовічної Європи.

13. У чому полягає символізм середньовічного мистецтва? Наведіть приклади.

14. Чим відрізняється світська культура середньовічних міст від культури монастирів?

15. Яке значення мали вітражі в архітектурі готичного собору?

Тестові запитання

1. Що з наведеного є основними архітектурними елементами традиційної мусульманської мечеті, які формують її сакральний простір?

- а) купол, вікна-рози, стрілчасті арки
- б) міхраб, мінбар, мінарет
- в) апсида, трансепт, неф
- г) колонада, антаблемент, фронтон

2. У чому полягає основна ідея візантійського іконопису?

- а) натуралістичне зображення реальності
- б) символічна передача божественного світу
- в) сатиричне осмислення людських вад
- г) побутова сцена з життя святих

3. Яка споруда вважається зразком візантійської крестово-купольної архітектури?

- а) Палац Альгамбра

- б) Колізей
 - в) Собор Паризької Богоматері
 - г) Храм Святої Софії в Константинополі
4. Що характеризує романський архітектурний стиль?
- а) витонченість ліній, стрілчасті арки, вітражі
 - б) монументальність, масивні стіни, півкруглі арки
 - в) культ симетрії та золотого перерізу
 - г) активне використання металу й бетону
5. Який мистецький об'єкт належить до готичного стилю?
- а) піраміда Хеопса
 - б) собор Сантьяго-де-Компостела
 - в) собор Нотр-Дам у Парижі
 - г) пантеон у Римі
6. Який тип декору переважає в ісламському мистецтві?
- а) біблійні сцени
 - б) абстрактні орнаменти та каліграфія
 - в) скульптурні зображення тварин
 - г) натюрморти
7. Яке з наведених тверджень найточніше відображає специфіку середньовічного мистецтва Європи?
- а) звернення до античного ідеалу людської краси
 - б) раціональне пізнання природи
 - в) домінування духовного над матеріальним, символізм
 - г) абсолютна свобода художнього вираження
9. У якому зразку архітектури реалізовано принцип вертикальної спрямованості готики?
- а) собор у Даремі
 - б) храм Христа Спасителя
 - в) Кельнський собор
 - г) Пантеон

10. Що таке медресе в ісламській культурі?

- а) Палац правителя
- б) релігійна школа
- в) військова споруда
- г) житловий будинок

Завдання для практичних занять

1. Аналіз твору мистецтва (на вибір):

Оберіть одну з пам'яток середньовічного мистецтва та охарактеризуйте:

- її композицію;
- матеріал;
- естетику;
- функцію в культурному контексті свого часу.

2. Міні-дослідження:

Підготуйте короткий усний виступ (до 5 хв.) на одну з тем:

Візантійська ікона як теологічна система.

Мусульманський декоративний стиль: між заборонаю образу і красою орнаменту.

Західноєвропейський собор як «кам'яна Біблія».

Тема 7. Художня культура Ренесансу.

Художня культура Ренесансу, або Відродження, охоплює період XIV–XVI століть і є етапом фундаментальних змін у європейському мистецтві, філософії, науці, освіті та суспільному житті загалом. Головними ідеями цього періоду були гуманізм і антропоцентризм. На зміну середньовічному теоцентризму, де центр світогляду займав Бог, приходить увага до людини, її внутрішнього світу, індивідуальності, розуму та краси людського тіла. Мистецтво стає способом пізнання світу та самого себе, а художник — не лише ремісником, а творчою особистістю, носієм нового мислення. Італія стала колыскою Ренесансу. Тут сформувалися головні художні школи епохи. Флорентійська школа XV століття започаткувала відродження античних

традицій, реалістичного зображення простору, людської анатомії, впровадження лінійної перспективи. Архітектор Філіппо Брунеллескі розробив правила перспективи і побудував купол собору Санта-Марія-дель-Фіоре у Флоренції. Скульптор Донателло повернув пластиці класичну витонченість, а живописець Мазаччо першим застосував закони світлотіні й перспективи в живописі.

Період Високого Відродження в Італії (кінець XV – початок XVI ст.) вважається вершиною класичної гармонії, де об'єдналися ідеали краси, науки й духовності. Леонардо да Вінчі був одночасно художником, інженером, анатомом і мислителем. Його картини, як-от «Темна вечерея» та «Мона Ліза», поєднують глибину психологізму, новаторські техніки й символіку. Рафаель Санти втілює ідеал гармонійної людини у своїх мадоннах та монументальних фресках у Ватикані. Мікеланджело Буонарроті створив величні скульптури «Давид» і «П'єта», а також фрески Сикстинської капели, які стали втіленням духу Відродження. Венеційська школа мала свій стиль, заснований на кольоровій виразності, світлотіні та пейзажності. Джорджоне й Тиціан створювали картини, наповнені глибоким поетичним змістом, пристрасстю і психологізмом. У їхньому живописі посилюється інтерес до індивідуального переживання, природи й людських почуттів.

У другій половині XVI століття з'являється стиль маньєризм, що був своєрідною реакцією на досконалість Високого Ренесансу. Маньєристи свідомо порушували класичні пропорції, підкреслювали складні пози, витонченість ліній, емоційність та напруженість образів. Це мистецтво було більше інтелектуальним і менш натуралістичним. У XVII столітті на зміну Ренесансу приходить мистецтво бароко. Його центр – Рим. У бароко поєднуються театральність, емоційність, релігійний пафос і монументальність. Головним архітектором бароко став Лоренцо Берніні, який створив площу Святого Петра у Ватикані, а також відомі скульптури «Екстаз святої Терези» та «Аполлон і Дафна». Франческо Борроміні створив нову мову архітектури через вигнуті фасади, нестандартні композиції, сміливі геометричні рішення. В живописі

Італії провідну роль відіграє Караваджо, який впровадив техніку різкого контрасту світла і тіні (кьяроскуро), реалістичне зображення звичайних людей у релігійних сюжетах. Його вплив відчутно по всій Європі. В Іспанії ключовими фігурами стали Ель Греко, який поєднував маньєризм з містичним символізмом, та Дієго Веласкес, придворний живописець, що увійшов в історію завдяки психологічній глибині своїх портретів. Фламандське мистецтво представлено Пітером Рубенсом, творцем пишного, енергійного барокового стилю. Антоніс ван Дейк прославився своїми шляхетними портретами. У жанровому живописі особливо виділяються Яков Йорданс, Франс Снейдерс і Адріан Брауер. У Франції виникає класицизм, який базувався на ідеалах античності, розуму й гармонії. Ніколя Пуссен створив композиції на античні й біблійні теми з глибоким моральним змістом. Французьке мистецтво відображає стриманість, порядок і раціональність. Паралельно формується мистецтво парків і архітектурних ансамблів — прикладом є Версальський палац і регулярний парк навколо нього. Голландське мистецтво XVII століття мало іншу природу. Через протестантську етику й відсутність придворного покровительства воно орієнтувалося на приватне замовлення. Тут виникає жанровий живопис, натюрморт, пейзаж, портрет. Франс Хальс - майстер динамічних портретів, Якоб ван Рейсдал - пейзажист, Ян Вермер - інтер'єрний живописець. Особливе місце займає Рембрандт ван Рейн, який створив шедеври у портреті, релігійному жанрі, автопортретах, розкриваючи духовну глибину людини. Таким чином, художня культура Ренесансу та мистецтво XVII століття стали надзвичайно важливими етапами в розвитку європейської культури, що сформували нову парадигму - від культу Бога до культу людини, від канонічного до індивідуального, від умовності до реалістичної глибини зображення світу та особистості.

Відкриті запитання для перевірки знань

1. У чому полягає ідейна суть епохи Відродження? Як вона вплинула на формування нової художньої культури?

2. Поясніть значення понять гуманізм та антропоцентризм у контексті культури Ренесансу.

3. Назвіть основні риси мистецтва італійського Відродження. Які нововведення з'явилися в архітектурі, живописі, скульптурі?

4. Розкрийте роль Флорентійської школи в розвитку мистецтва Ранняго Відродження.

5. Проаналізуйте особливості творчого методу Леонардо да Вінчі. У чому полягав його внесок у розвиток культури епохи?

6. У чому полягає художня своєрідність картин Рафаеля та Мікеланджело? Які риси Високого Відродження вони втілюють?

7. Якими особливостями відзначається Венеціанська школа живопису? Як вона відрізнялася від флорентійської?

8. Що таке маньєризм? Які його художні особливості та причини виникнення?

9. У чому полягає специфіка мистецтва бароко? Як воно виявилось в архітектурі, живописі та скульптурі Італії?

10. Назвіть провідних представників фламандського бароко. У чому полягає внесок Рубенса та ван Дейка?

11. Розкрийте зміст і характер французького класицизму XVII століття. Якими ідеями керувалися його представники?

12. Які жанри сформувалися у мистецтві Нідерландів XVII століття? У чому полягає унікальність голландського реалізму?

13. Охарактеризуйте творчість Рембрандта ван Рейна. Як у його творах поєднуються реалістичність і духовність?

14. Як змінювалося ставлення до митця в епоху Ренесансу порівняно з Середньовіччям?

15. Яке значення має художня культура Ренесансу для розвитку європейської цивілізації в цілому?

Тестові запитання

1. Що є основним ідеологічним принципом художньої культури Ренесансу?
 - а) теоцентризм
 - б) антропоцентризм
 - в) фаталізм
 - г) містицизм
2. Флорентійська школа XV століття відома насамперед:
 - а) розвитком маньєризму
 - б) становленням естетики Відродження
 - в) популяризацією бароко
 - г) створенням готичних соборів
3. Основним архітектурним елементом Високого Відродження є:
 - а) стрілчаста арка
 - б) купол
 - в) мінарет
 - г) колонада
4. Який художник італійського Відродження прославився створенням фресок у Сікстинській капелі?
 - а) Леонардо да Вінчі
 - б) Мікеланджело
 - в) Джорджоне
 - г) Караваджо
5. Венеціанська школа живопису відрізняється:
 - а) яскравою кольоровою палітрою і світлотінню
 - б) суворим лінійним малюнком
 - в) переважанням релігійних сюжетів без пейзажів
 - г) відсутністю портретів
6. Який напрям мистецтва виник наприкінці Ренесансу і характеризується складною композицією та перебільшеними пропорціями?
 - а) Бароко

- б) Класицизм
- в) Маньєризм
- г) Романський стиль

7. Який голландський художник є представником вершини реалізму XVII століття?

- а) Пітер де Хох
- б) Франс Халс
- в) Яків Йорданс
- г) Рембрандт

8. Яка риса характерна для мистецтва французького класицизму XVII століття?

- а) барвиста декоративність
- б) раціоналізм і моральний пафос
- в) абстрактні форми
- г) вільна композиція

Завдання для практичних занять

Віртуальна подорож до музеїв світу: Новаторські досягнення в мистецтві Ренесансу та його вплив на розвиток художньої культури світу

Загальні запитання (на розуміння теми):

1. Які музеї світу ви обрали для віртуальної подорожі, щоб ознайомитися з мистецтвом епохи Відродження?
2. Назвіть основні риси мистецтва Ренесансу. Як вони проявилися у творах, які ви побачили?
3. Які художники Ренесансу справили на вас найбільше враження? Які їхні твори ви запам'ятали і чому?
4. У чому полягали головні новаторські досягнення митців Ренесансу?
5. Як художники Ренесансу змінили підходи до зображення людини, простору, світла?

Аналітичні запитання:

6. Як ідеї гуманізму вплинули на мистецтво Ренесансу?

7. У чому відмінність середньовічного та ренесансного підходу до композиції та образу?

8. Як використання перспективи змінило характер зображення у живописі епохи Відродження?

9. Яким чином мистецтво Ренесансу вплинуло на формування художньої культури в інших епохах і країнах?

10. Порівняйте роботи художників Північного і Італійського Відродження. У чому їхня схожість і відмінність?

Творчі та особистісні запитання:

11. Якби ви могли «оживити» один твір Ренесансу, який би це був і чому?

12. Який твір Ренесансу, побачений вами у віртуальному музеї, ви вважаєте найбільш сучасним за ідеєю або виконанням?

13. Що вас здивувало або вразило в техніці ренесансних майстрів? Чому це важливо й сьогодні?

14. Як би ви описали вплив мистецтва Ренесансу на формування європейської культурної ідентичності?

15. Як мистецтво Ренесансу може надихати сучасних митців?

Тема 8. Жанрово-стильова палітра світової художньої культури від Просвітництва та Новітнього часу.

Мистецтво епохи Просвітництва: Франція, Італія та Україна. Епоха Просвітництва, що охопила XVIII століття, відзначилась глибокими культурними і філософськими трансформаціями. Основні ідеї цього періоду - розум, науковий прогрес, свобода особистості та критика релігійного догматизму - активно впливали на мистецтво. У Франції цей період був позначений розквітом стилю рококо, що вирізнявся декоративністю, легкістю, еротичною грайливістю і театральністю образів. Антуан Ватто у своїх "галантних святах" відображав ідеалізоване світське життя, поєднуючи реальні жанрові сцени з уявною ідилією. Франсуа Буше, придворний художник мадам Помпадур, поєднував рокайльну декоративність із античними та пасторальними

сюжетами, створюючи яскраві, насичені полотна. Творчість О. Фрагонара неслатуж атмосферу чуттєвості й інтимності. Протигаю до поверхневої естетики рококо став реалізм Жана-Батиста Шардена, який зосереджувався на скромних побутових сценах та моральних уроках, і Жана-Жака Грьоза, представника так званого «морального живопису», який прагнув виховувати глядача через сентиментальні сюжети. Водночас набирає силу неокласицизм, який у Франції яскраво представив Жак-Луї Давід. Він черпав натхнення з античності, ідеалізуючи героїчні постаті, простоту форм і сувору композиційну структуру. Його картини, такі як «Клятва Гораційів», відображали ідеї громадянського обов'язку, доблесті та жертвості.

В Італії XVIII століття, зокрема у Венеції, мистецтво набуває театральної виразності. Франческо Ювара у пізньому бароко й неокласицизмі створює монументальні архітектурні комплекси, зокрема палац у Казерте - приклад розкоші та впорядкованості. У живописі домінували венеціанці: Джамбаттіста Тьєполо - один із найвидатніших художників декоративного живопису, майстер ілюзії і динаміки. Каналетто і Бернардо Белотто створювали архітектурні пейзажі, що документували життя Венеції. Франческо Гварді додав до пейзажів романтичну атмосферу меланхолії. П'єтро Лонгі вводив жанровий живопис із побутовими сюжетами, іронічно змальовуючи повсякденне життя.

В Україні XVIII століття мистецтво розвивалося у межах бароко, що вбирало в себе місцеві традиції. Козацьке бароко - унікальне явище, що поєднувало пишність західноєвропейського бароко з простотою народної творчості. В архітектурі сформувався симбіоз бароко й рококо, відзначений декоративністю та використанням «килимової орнаментики» - складних рельєфів і ліпнини. У живописі розвивається парадний портрет «парсуна», яка зберігала іконографічні елементи, але мала світський характер. Григорій Сковорода вніс у культурний дискурс епохи гуманістичні та філософські ідеї, наголошуючи на внутрішній свободі особистості. Феофан Прокопович розвинув драматургічну теорію, що стала основою для театрального розвитку в Україні. Розвивалася й усна народна творчість, зокрема думи, пісні, байки, які

відображали національну ментальність.

Мистецтво першої половини XIX століття: романтизм та історизм. Початок XIX століття в Європі ознаменувався зміною парадигми - на зміну класицизму приходить романтизм, який відображає внутрішній світ людини, її почуття, мрії, боротьбу й самотність. Митці відходять від раціоналізму Просвітництва до емоційності, символізму, метафори, іронії. У Франції романтизм втілили Теодор Жеріко з його «Плотом Медузи» - емоційно зарядженим образом трагедії, і Ежен Делакруа, майстер колористики, що зображував бурхливі події й пристрасті («Свобода, що веде народ»). В Іспанії Франсиско Гойя створював шокуючі, експресивні полотна («Розстріл повстанців 3 травня 1808 року»), які порушували теми війни, жорстокості, соціальної несправедливості. У Німеччині романтичні ідеї втілювались у творчості Філіпа Отто Рунге та Каспара Давида Фрідріха, що створювали глибоко символічні пейзажі, сповнені самотності та філософського змісту. Назарейці - група німецьких художників, які прагнули повернути мистецтво до релігійної чистоти, звертаючись до раннього Ренесансу. В Англії Вільям Блейк поєднував поезію, містику й живопис, створюючи цілісну міфологію. Джон Констебл і Вільям Тернер - провідні пейзажисти, які вперше зробили природу самостійним героєм. Тернер своїми пейзажами фактично передбачив імпресіонізм. В архітектурі та скульптурі переважає еkleктизм - поєднання елементів минулих епох. У Франції - ампір (стиль Наполеона) на площах Людовика XV, Марсовому полі. В Англії - неоготика, в Німеччині - неокласицизм, що засвідчував пошук нової європейської ідентичності.

Мистецтво другої половини XIX століття: реалізм та імпресіонізм. Друга половина XIX століття відзначилась домінуванням реалізму, який намагався об'єктивно зобразити дійсність, соціальні проблеми, працю, звичаї. У Франції Гюстав Курбе прямо заявляв: «Я не зображаю янголів, бо їх не бачив». У пейзажному живописі значну роль відіграла Барбизонська школа: Т. Руссо, Ж. Дюпр, Н. Діаз, Ш. Добіньї, Е. Коро — вони зображали природу у змінному світлі, відкриваючи шлях до імпресіонізму.

Імпресіоністи відкинули академізм, зосередившись на миттєвому враженні, грі світла, зміні атмосферних умов та живописі просто неба (пленері). Вони прагнули передати не об'єкт, а сприйняття моменту, особливу мить, як її бачить людське око під впливом сонячного світла, тіні, руху повітря. Їхні картини ніби пульсують життям і часом. Художники Клод Моне, Едгар Дега, Огюст Ренуар, Каміль Піссарро, Альфред Сіслей працювали швидкими мазками, використовували яскраві, чисті кольори, часто накладали фарби без попереднього змішування, що створювало ефект вібрації. Вони не шукали чіткого контуру, детального моделювання форм, натомість передавали зорові відчуття, світлові відблиски, колірні рефлексії. Тематика імпресіонізму відходила від історичних і міфологічних сюжетів. Художники зосереджувалися на сценах повсякденного життя, пейзажах, міських вулицях, балах, кафе, театрах. Важливим стало не що зображено, а як зображено. Попри початкове несприйняття критикою, імпресіоністи згодом здійснили революцію у світовому мистецтві, відкривши шлях до постімпресіонізму, символізму, експресіонізму та абстракції.

Відкриті запитання для перевірки знань

1. Які ідеї епохи Просвітництва найбільше вплинули на розвиток мистецтва XVIII століття?
2. Чим відрізняється стиль рококо від класицизму в живописі та архітектурі?
3. Яку роль відігравали публічні виставки (Салони) у Франції XVIII ст. для розвитку художньої культури?
4. Як жанрові сцени А. Ватто й Ф. Буше відображали естетику часу?
5. Чим «моральний живопис» Ж. Грюза та реалістичні твори Ж.-Б. Шардена протиставлялися «галантним святам»?
6. У чому полягає суть неокласицизму як художнього напрямку? Як його втілював Жак-Луї Давід?
7. Як мистецтво Італії XVIII ст. (архітектура, живопис) виражало ідеї театралізації життя?

8. Які особливості «козацького бароко» в українській архітектурі XVIII ст.? Як народні мотиви впливали на оформлення церков?

9. У чому унікальність поєднання бароко та рококо в українських розписах О. Антропова й Г. Левицького?

10. Як змінились художні стилі в Європі на межі XIX століття? Які ідеї романтизму стали відповіддю на попередні художні течії?

11. Які основні теми висвітлювали романтики в живописі? Чим їхні підходи відрізнялися від класиків?

12. У чому полягав художній новаторський підхід імпресіоністів і постімпресіоністів?

13. Як вплинув розвиток науки, філософії й індустріалізації на зміст і форму мистецтва XIX століття?

14. Які нові жанри, теми та художні образи з'явилися в українській літературі та живописі XIX століття?

15. У чому полягає значення постімпресіонізму для подальшого розвитку модернізму?

Тестові запитання

1. Який художній стиль домінував у Франції у першій половині XVIII століття?

- а) бароко
- б) романтизм
- в) рококо
- г) неореалізм

2. Автор «галантних свят» у живописі є:

- а) Франсуа Буше
- б) Жан-Батист Шарден
- в) Антуан Ватто
- г) Жак-Луї Давід

3. Хто з художників був представником морального живопису у Франції XVIII ст.?

- а) Ежен Делакруа
 - б) Жан Грьоз
 - в) Жан-Франсуа Мілле
 - г) Теодор Жеріко
4. Стиль, який протистояв рококо й звертався до античності, – це:
- а) Романтизм
 - б) Неоготика
 - в) Неокласицизм
 - г) Імпресіонізм
5. Який архітектор створив палацово-парковий ансамбль у Казерте?
- а) Лоренцо Берніні
 - б) Франческо Ювара
 - в) Джон Неш
 - г) Джузеппе Мадерно
6. Найвідоміший представник венеціанської школи живопису XVIII ст.:
- а) Франческо Гварді
 - б) Джованні Баттіста Тьєполо
 - в) Джон Констебл
 - г) П'єтро Лонгі
7. Який стиль переважав в українській архітектурі XVIII століття?
- а) Класицизм
 - б) Козацьке бароко
 - в) Романтизм
 - г) Ампір
8. Що таке "парсуна" в українському мистецтві?
- а) Архітектурний стиль
 - б) Різновид ікони
 - в) Пейзаж у стилі романтизму
 - г) Ранній тип світського портрету
9. Представником класицизму в українському живописі був:

- а) Іван Айвазовський
- б) Дмитро Левицький
- в) Григорій Левченко
- г) Василь Кандинський

10. Автором картини «Свобода, що веде народ» є:

- а) Жак-Луї Давід
- б) Теодор Жеріко
- в) Ежен Делакруа
- г) Франсіско Гойя

11. До барбізонської школи належав:

- а) Едгар Дега
- б) Каміль Піссарро
- в) Теодор Руссо
- г) Вінсент ван Гог

12. Який художник вважається «провісником імпресіонізму»?

- а) Едуар Мане
- б) Каміль Коро
- в) Клод Моне
- г) Поль Сезанн

13. Що таке дивізіонізм у живописі?

- а) Техніка тонального письма
- б) Стиль, заснований на чорно-білому контрасті
- в) Метод роздільного нанесення чистих кольорів
- г) Використання скульптурних елементів у живописі

14. Який стиль домінував у європейській архітектурі доби Наполеона?

- а) Бароко
- б) Ампір
- в) Готика
- г) Модерн

15. Постімпресіонізм характеризується:

- а) Ідеалізацією античних форм
- б) Поверненням до класицизму
- в) Відходом від реалістичного зображення на користь символізму та суб'єктивності
- г) Виключно пейзажною тематикою

Завдання до практичного заняття «Віртуальна подорож до музеїв світу. Різноманіття художніх стилів – нові форми та зміст сучасного мистецтва».

Загальні питання до завдання:

1. Які музеї світу ви відвідали під час віртуальної подорожі? Які враження вони справили?
2. Які художні стилі були представлені у вибраних вами музеях?
3. Які нові форми сучасного мистецтва ви помітили під час віртуального перегляду?
4. Як змінювався зміст мистецтва від традиційних жанрів до сучасних концептуальних форм?
5. Яке з побачених творів справило на вас найбільше враження і чому?

Аналітичні питання:

6. Як сучасні митці використовують традиційні техніки в нових стилях?
7. У чому полягає різниця між класичним мистецтвом і сучасними художніми інсталяціями, перформансами, цифровим мистецтвом?
8. Як змінюється сприйняття мистецтва, коли ми переглядаємо його онлайн, а не наживо?
9. Чи є у сучасному мистецтві місце для національних традицій? Наведіть приклади з побаченого.
10. Як, на вашу думку, сучасне мистецтво відображає проблеми сьогодення (екологія, війна, ідентичність, соціальна нерівність тощо)?

Творчі питання:

11. Якби ви створювали власну експозицію в онлайн-музеї, які твори або стилі

включили б до неї?

12. Який стиль сучасного мистецтва ви вважаєте найбільш перспективним і чому?

13. Уявіть, що ви — куратор віртуального музею. Яку тему ви б обрали для виставки? Які твори включили б?

Тема 9. Предмет, специфіка, зміст і задачі етики як філософської науки

Слово "етика" походить від грецького *ethos*, що означає "звичай", "характер", "вдача". Вперше термін ужив Арістотель у назві своїх праць «Етика до Нікомаха», де він розглядав питання доброчесності, щастя та морального вибору. Згодом етика стала складовою частиною філософії, що вивчає природу моралі, її принципи, норми, джерела та значення у житті людини і суспільства. Етика — це філософська дисципліна, що досліджує проблеми моралі, моральної свідомості, принципи добра і зла, справедливості, обов'язку, гідності, честі, совісті, а також поведінку людини у суспільстві. Вона не просто описує мораль, а намагається її осмислити, пояснити та дати їй теоретичну оцінку. На відміну від релігії чи законів, етика не дає догматичних настанов, а пропонує раціональний аналіз моральних цінностей і норм. У сучасному суспільстві етика виконує функцію усвідомлення моральної норми, допомагає людині орієнтуватися в складних ситуаціях морального вибору, гармонізувати особисте й суспільне.

Етика досліджує не лише абстрактні моральні принципи, а й практичні аспекти життя - культуру поведінки, норми спілкування, етикет, міжособистісні стосунки. Вона є основою моральної культури, впливає на формування етичних норм у родині, в освіті, політиці, професійній діяльності тощо. Через етику суспільство формує модель "морального ідеалу", до якого прагне людина — бути чесною, відповідальною, гуманною, толерантною. Вона є частиною духовної культури і відображає цінності та норми конкретного історичного часу.

Етика як філософська наука має тісний зв'язок з багатьма іншими галузями знань: філософія – як материнська наука, вона забезпечує етику світоглядною основою, критичним мисленням, методологією, теологія (теософія) – етика досліджує мораль у контексті релігійних уявлень про добро, зло, гріх, спасіння, але з філософської точки зору, історія – допомагає аналізувати, як змінювалися моральні норми в різні епохи, психологія – вивчає механізми морального вибору, почуття совісті, емпатії, внутрішні переживання людини, педагогіка – розглядає, як етичні норми формуються в процесі виховання, етнологія та фольклористика – вивчають моральну культуру різних народів, традиції, обряди, прислів'я, які відображають моральні цінності. Таким чином, етика має міждисциплінарний характер, що робить її надзвичайно актуальною у сучасному світі.

Терміни «етика» і «мораль» часто використовують як синоніми, але між ними є відмінність. Мораль — це система норм і правил поведінки, що склалася історично в суспільстві. Вона є практичною стороною етичного життя. Етика— це теоретичне осмислення моралі, наука, яка досліджує її походження, зміст, значення. Отже, мораль — це об'єкт дослідження, а етика — наука, яка цей об'єкт вивчає.

Етика — це філософська наука, що вивчає природу моралі, її структуру, принципи, норми, цінності та їхню роль у регулюванні людської поведінки.

Основні функції етики:

1. Пізнавальна - аналізує мораль як соціальне явище, її зміст, структуру, джерела.
2. Оцінювальна - формує уявлення про добро і зло, правильне і неправильне.
3. Нормативна - виробляє моральні принципи та ідеали, яким має відповідати поведінка людини.
4. Виховна - впливає на формування моральної свідомості, виховання моральних якостей.
5. Прогностична - визначає тенденції розвитку моралі в майбутньому.

6. Регулятивна - допомагає людині приймати етичні рішення в реальному житті, формує культуру спілкування та поведінки.

Завдання етики

1. Розкрити сутність моралі як форми суспільної свідомості.
2. Проаналізувати структуру моральної свідомості: мотиви, цінності, норми, ідеали.
3. Визначити моральні принципи, що є універсальними (гуманізм, справедливість, гідність).
4. Дослідити моральну поведінку людини в різних сферах — у родині, праці, політиці, культурі.
5. Формувати моральну позицію особистості, здатність до рефлексії, самовдосконалення.
6. Забезпечити діалог між культурами, спираючись на універсальні етичні цінності.

Етика - це не лише теоретична наука, а й ключ до розуміння моральної природи людини та суспільства. Вона навчає нас думати про свої вчинки, діяти відповідально, поважати гідність інших. У сучасному складному, динамічному світі роль етики як філософської науки лише зростає, адже вона допомагає нам не загубити людяність, орієнтуватися у моральних викликах і будувати світ на основі цінностей і довіри.

Відкриті запитання для перевірки знань до теми:

1. Що означає термін «етика» і як він виник?
2. У чому полягає відмінність між поняттями «етика» та «мораль»?
3. Які основні завдання виконує етика як філософська наука?
4. Назвіть і поясніть основні функції етики.
5. Як етика пов'язана з іншими науками (психологією, педагогікою, історією, теологією тощо)?
6. Чому етику називають наукою про культуру соціально-нормативної поведінки?

7. Як етика впливає на поведінку людини в суспільстві? Наведіть приклади.

8. Чому важливо вивчати етику в умовах сучасного суспільства?

9. Що таке етикет і як він пов'язаний із загальними моральними нормами?

10. Як ви розумієте поняття «моральна відповідальність» у контексті етичних норм?

Тестові запитання

1. Що означає термін «етика»?

- а) наука про красу природи
- б) наука про мораль і поведінку людини
- в) наука про історію культури
- г) наука про релігійні вірування

2. Яка основна відмінність між етикою і мораллю?

- а) етика - це практичні норми, мораль - теоретичний аналіз
- б) мораль - це теоретична наука, етика - система правил
- в) етика - це теоретичне вивчення моралі, мораль - система норм і

правил

- г) мораль і етика - одне й те саме

3. До яких наук тісно пов'язана етика?

- а) математика, фізика, хімія
- б) філософія, психологія, педагогіка, історія
- в) біологія, географія, інформатика
- г) астрономія, механіка, музика

4. Що є предметом вивчення етики?

- а) фізичні закони природи
- б) моральні цінності, норми, поведінка людини
- в) історичні події
- г) технічні винаходи

5. Яка з функцій етики полягає у формуванні моральних ідеалів?

- а) пізнавальна
- б) оцінювальна
- в) нормативна
- г) прогностична

6. Що таке етикет?

- а) правила етикету в спорті
- б) система моральних норм і правил поведінки в суспільстві
- в) філософська наука про добро і зло
- г) навчальна дисципліна

7. Яка функція етики пов'язана з допомогою у прийнятті моральних рішень?

- а) регулятивна
- б) виховна
- в) оцінювальна
- г) пізнавальна

8. Як етика відрізняється від релігії?

- а) етика пропонує догматичні істини
- б) етика — це раціональний аналіз моралі, а релігія — віра у божественне
- в) релігія є наукою
- г) етика є системою вірувань

Питання для семінару «Етика як філософська наука»

1. Що таке етика і чим вона відрізняється від моралі?
2. Які основні завдання і функції виконує етика як філософська дисципліна?
3. Які приклади з повсякденного життя ілюструють роль етики у регулюванні поведінки людини?
4. Як етика пов'язана з іншими науками, такими як психологія, педагогіка чи історія?

5. Чому етика важлива для формування особистості і розвитку суспільства?

6. Обговоріть поняття «моральна відповідальність» і наведіть приклади її проявів.

7. Як етика допомагає у вирішенні моральних дилем у сучасному світі?

8. Що таке етикет і яку роль він відіграє у соціальних взаєминах?

9. Які труднощі виникають при застосуванні етичних норм у різних культурних контекстах?

10. Обговоріть, як зміни у суспільстві впливають на розвиток етичних уявлень і норм.

Тема 10. Важливіші моральні і етичні вчення.

Етика та мораль у Стародавньому Китаї. Конфуцій. У Стародавньому Китаї етичне мислення відігравало центральну роль у формуванні суспільства. Найвпливовішим філософом цієї доби був Конфуцій (Кун-цзи), який жив у VI–V ст. до н.е. Його вчення заклало основи китайської етичної традиції. Конфуцій вважав, що гармонія в суспільстві досягається через дотримання моралі, повагу до старших, ієрархії та виконання свого обов'язку. Основним моральним принципом була “жень” - гуманність, доброзичливість до інших. Етика Конфуція - це етика обов'язку, де головне значення має правильна поведінка в родині, державі та суспільстві. *Етика Давньої Індії. Будда.* В Індії моральна філософія розвивалась на релігійній основі. Ведична традиція, індуїзм та буддизм містили глибокі етичні вчення. Будда (Сіддхартха Гаутама) сформулював свою етику на основі «Чотирьох благородних істин» і «Шляхетного восьмеричного шляху». Він вчив, що страждання виникає через бажання, а шлях до звільнення - у подоланні егоїзму, ненасильстві (ахімса), співчутті та правильній поведінці. Буддійська етика акцентує на самодисципліні, внутрішньому вдосконаленні та милосерді. Етика Біблії. Біблійна мораль - основа юдейської і християнської етики. Вона ґрунтується на заповідях, даних Богом (наприклад, «Не вбий», «Не вкради», «Шануй батька свого й матір свою»). Християнська етика, зокрема, акцентує на любові до

ближнього, прощенні, смиренності. Ісус Христос навчав моральної чистоти, милосердя, самопожертви. Етика Біблії має абсолютний характер: добро і зло визначаються не людським розумом, а божественним авторитетом. *Філософи-моралісти Давньої Греції: Сократ, Платон, Аристотель, Епікур*. Сократ вважав моральним обов'язком пізнання самого себе. Його головна теза - «Добро є знання», тобто морально правильно діє той, хто знає, що таке добро. Платон, його учень, розвинув вчення про моральні чесноти - мудрість, мужність, стриманість, справедливість. Він вважав, що душа має прагнути до вищого світу ідей, де панує істина і добро. Аристотель вважав етику практичною наукою. Його етика доброчесності базувалася на «золотій середині» - помірності між крайнощами (наприклад, мужність - це середина між боягузством і безрозсудністю). Епікур - представник гедонізму, проте розумного: він вчив, що щастя досягається через уникнення страждань, поміркованість і душевний спокій (атараксія). Середньовічна етика і її своєрідність. *Ригоризм. Єзуїтизм. Лицарська мораль*. У Середньовіччі етика підпорядковується релігії. Вважається, що справжнє добро - це служіння Богу, а сенс життя - у спасінні душі. Ригоризм - жорстка мораль, де будь-який гріх вважається важким, навіть якщо вчинений несвідомо. Єзуїтизм - більш гнучкий підхід до моралі, часто критикувався за використання казуїстики (дріб'язкова оцінка моральних ситуацій). Лицарська мораль формувалась у християнському контексті й поєднувала військову відвагу з відданістю дамі серця, захистом слабких, вірністю сюзерену та церкви. *Августин Аврелій, Володимир Мономах, П'єр Абеляр, Фома Аквінський*. Августин Аврелій поєднав християнське вчення з філософією Платона. Він підкреслював, що людська воля схильна до зла, і лише Божа благодать може спасти людину. Володимир Мономах, князь Київської Русі, в «Повчанні дітям» закликав до добрих справ, стриманості, пошани до батьків, відповідальності перед Богом і народом. П'єр Абеляр розвинув концепцію «доброї волі», стверджуючи, що моральність вчинку залежить від намірів. Фома Аквінський адаптував етику Аристотеля до християнського вчення. Він вважав, що розум може пізнати природний закон, а

віра доповнює розум у пізнанні добра. *Етика епохи Відродження (Ренесансу): Макіавеллі, Лютер, Монтень*. Епоха Відродження принесла нове бачення людини — як автономної, активної особистості. Ніколо Макіавеллі у творі «Державець» відокремив політику від моралі, вважаючи, що для збереження влади мета виправдовує засоби. Мартін Лютер закликав до повернення до особистої віри, моральної автономії, виступив проти продажу індульгенцій. Його етика була спрямована на внутрішню щирість, а не на зовнішні обряди. Мішель Монтень вважав, що істини у моралі немає, все залежить від обставин. Він був одним із перших, хто сформулював принципи морального релятивізму. Етика Нового часу: Жан Кальвін, Томас Гоббс, Джон Локк. У Новий час мораль все більше відокремлюється від релігії. Жан Кальвін розвинув ідею «покликання» - кожен має виконувати свою справу сумлінно, що поклато початок протестантській етиці праці. Томас Гоббс у творі «Левіафан» вважав, що мораль виникає через суспільну угоду: люди обмежують свою свободу заради безпеки. Природний стан - війна всіх проти всіх. Джон Локк стверджував, що людина від природи - розумна істота, здатна до моральної поведінки. Етика Локка ґрунтується на свободі, рівності та правах людини.

Відкриті запитання для перевірки знань до теми:

1. У чому полягає головна ідея етичного вчення Конфуція?
2. Як етика буддизму пояснює походження страждань і шлях до їх подолання?
3. Яку роль у моральному житті людини відіграє поняття обов'язку?
4. Як моральні принципи, сформульовані у Біблії, вплинули на розвиток європейської етики?
5. Чому, на думку Сократа, знання є основою моральної поведінки?
6. Як Платон пояснював значення чеснот для гармонійного життя людини?
7. Що таке «золота середина» в етиці Аристотеля і як вона застосовується в реальному житті?

8. Якими були основні риси етики Епікура і чим вона відрізняється від сучасного розуміння гедонізму?

9. У чому полягала своєрідність середньовічної моралі та як вона відрізнялась від античної?

10. Як поєднував філософію та християнське вчення Августин Аврелій?

11. Які моральні настанови висловив Володимир Мономах у своєму «Повчанні дітям»?

12. Як П'єр Абеляр трактував значення намірів у моральному вчинку?

13. У чому полягала особливість підходу Фоми Аквінського до моральності?

14. Як змінилося розуміння моралі в епоху Відродження?

15. Яку роль у формуванні політичної та етичної думки відіграв Ніколо Макіавеллі?

16. У чому полягає суть протестантської етики, запропонованої Мартіном Лютером?

17. Як Мішель Монтень аргументував ідеї морального релятивізму?

18. Чому Жан Кальвін вважав працю важливим моральним обов'язком людини?

19. Як Томас Гоббс пояснював виникнення моралі в суспільстві?

20. Яким було бачення моралі та прав людини в етиці Джона Локка?

Тестові запитання «Важливіші моральні й етичні вчення».

1. Хто з мислителів Стародавнього Китаю вважав, що гармонія в суспільстві досягається через дотримання моралі та обов'язку?

- а) Лао-цзи
- б) Конфуцій
- в) Сунь-цзи
- г) Мен-цзи

2. Основний моральний принцип у вченні Конфуція це:

- а) Дао

- б) Шлях середини
 - в) Жень (гуманність)
 - г) Карма
3. Що, згідно з вченням Будди, є джерелом страждань?
- а) Незнання
 - б) Зло
 - в) Бажання
 - г) Гнів
4. Який із термінів означає «ненасильство» у буддійській етиці?
- а) Самадхі
 - б) Ахімса
 - в) Атман
5. Яке з тверджень найкраще відображає суть біблійної етики?
- а) Людина має пізнавати істину через досвід
 - б) Мораль визначається божественним авторитетом
 - в) Добро — це насолода від життя
 - г) Мораль відносна й залежить від обставин
6. Сократ вважав, що морально правильна дія ґрунтується на:
- а) Почутті обов'язку
 - б) Релігійній вірі
 - в) Знанні добра
 - г) Наслідуюнні прикладів
7. Яка чеснота була центральною у вченні Платона?
- а) Любов
 - б) Справедливість
 - в) Терпіння
 - г) Рівність
8. Який принцип лежить в основі етики Аристотеля?
- а) Золота середина
 - б) Безумовний обов'язок

- в) Егоїзм
 - г) Все є ілюзією
9. Епікур учив, що щастя досягається через:
- а) Служіння державі
 - б) Насолоду і розваги
 - в) Уникнення страждань і душевний спокій
 - г) Аскетизм
10. Що характеризує ригористичну мораль у Середньовіччі?
- а) Терпимість до гріха
 - б) Оцінка моралі за намірами
 - в) Жорстке ставлення до будь-якого гріха
 - г) Обмеження моральності лише обрядовістю
11. Який мислитель поєднав християнське вчення з філософією Платона?
- а) Фома Аквінський
 - б) Августин Аврелій
 - в) П'єр Абеляр
 - г) Мартін Лютер
12. Хто з мислителів середньовіччя наголошував, що моральність вчинку залежить від наміру?
- а) Володимир Мономах
 - б) Августин
 - в) П'єр Абеляр
 - г) Макіавеллі
13. Який мислитель епохи Відродження стверджував, що мета виправдовує засоби?
- а) Мартін Лютер
 - б) Мішель Монтень
 - в) Жан Кальвін
 - г) Ніколо Макіавеллі
14. Який принцип сформулював Мішель Монтень у моралі?

- а) Мораль – це дотримання Божих заповідей
- б) Добро визначається владою
- в) Мораль залежить від обставин
- г) Добро – це щастя більшості

15. Томас Гоббс вважав, що природний стан людства – це:

- а) Гармонія з природою
- б) Війна всіх проти всіх
- в) Панування моралі
- г) Свобода волі

16. Джон Локк стверджував, що людина від природи є:

- а) Егоїстичною
- б) Злою
- в) Розумною та здатною до моралі
- г) Підлеглою Богові

Запитання для практичного заняття у форматі "Бесіда за круглим столом" на тему «Важливіші моральні і етичні вчення».

Порівняльні та аналітичні запитання:

1. Чим схожі і чим відрізняються етичні вчення Конфуція і Будди?
2. Як відрізняється розуміння моралі у християнській традиції та вченнях давньогрецьких філософів?
3. У чому полягає різниця між етикою обов'язку (Конфуцій, Біблія) та етикою щастя (Аристотель, Епікур)?
4. Які переваги і недоліки має ригористична мораль середньовіччя порівняно з релятивізмом епохи Відродження?

Запитання для дискусії та власної позиції:

5. Яке з моральних вчень найбільше відповідає сучасному уявленню про добро і зло? Чому?
6. Чи вважаєш ти, що мораль має бути абсолютною чи відносною? Обґрунтуй свою позицію прикладами.

7. Чи можна сьогодні керуватися моральними принципами, сформульованими ще в античності? Наведи приклад.

8. Чи повинен лідер дотримуватись високих моральних норм, чи «мета виправдовує засоби», як у Макіавеллі?

Запитання до конкретних філософів:

9. Як би, на вашу думку, Сократ пояснив аморальну поведінку в сучасному суспільстві?

10. Чому Будда вважав, що шлях до щастя починається з подолання бажань?

11. Як Фома Аквінський поєднував віру і розум у побудові моралі?

12. Що саме критикував Мартін Лютер у моральній практиці своєї доби?

Тема 11. Основні філософсько-етичні категорії

.Етичний категоріальний апарат, його становлення та класифікація. Добро і зло як ключові етичні категорії. Справедливість. Принцип рівності та принцип пропорційності. Обов'язок. Спонукальна дія моралі. Совість. Обов'язок і совість. Щастя. Сенс життя. Моральний ідеал. У процесі розвитку етики як філософської дисципліни поступово сформувався певний набір понять, які дозволяють осмислювати моральну дійсність. Ці поняття називають етичними категоріями. Вони є загальними філософськими інструментами для опису, аналізу й оцінки моральних явищ. Становлення етичного категоріального апарату бере свій початок ще з античності — з праць Сократа, Платона, Аристотеля. У подальшому ці категорії розвивались у християнській традиції, в етиці Нового часу (Гоббс, Кант, Юм), а також у сучасній філософії. Етичні категорії не є ізольованими - вони взаємопов'язані, і кожна з них розкриває певний аспект морального буття. Серед основних категорій виокремлюють такі: добро і зло, справедливість, обов'язок, совість, щастя, сенс життя, моральний ідеал. Ці категорії класифікують за різними ознаками: за функцією (оцінкові, нормативні, регулятивні); за рівнем абстракції (загальні: добро, зло; індивідуальні: совість, щастя); за спрямованістю (особистісні, суспільні тощо).

Добро і зло як ключові етичні категорії. Поняття добра і зла є центральними в етиці. Вони виконують функцію моральної оцінки поведінки, мотивів, наслідків дій. Добро - це те, що відповідає моральним нормам, сприяє розвитку особистості, суспільству, реалізації цінностей (життя, любов, справедливість тощо). Зло - те, що суперечить добру, шкодить людині, породжує страждання, руйнує соціальні зв'язки. Різні філософські школи по-різному трактують природу зла. Наприклад, Платон вважав, що зло виникає через незнання добра, а християнська етика - як наслідок гріхопадіння. У сучасній етиці зло часто пов'язується з егоїзмом, байдужістю, порушенням морального вибору.

Справедливість. Принцип рівності та пропорційності. Справедливість - це моральний принцип, який полягає в неупередженому ставленні до людей, рівному розподілі благ, відповідності між вчинком і відплатою. Вона є основою соціального миру та злагоди. Існують різні уявлення про справедливість. У філософії виділяють два головні принципи: принцип рівності - усі люди мають однакову моральну цінність, а отже, повинні мати рівні права і можливості. Принцип пропорційності - винагорода чи покарання мають відповідати внеску, потребам чи провині людини. У сучасному суспільстві обидва принципи важливі: рівність — як основа прав людини, пропорційність - як основа справедливої оцінки конкретних ситуацій (наприклад, соціальних чи економічних відмінностей). Обов'язок. Спонукальна дія моралі. Обов'язок - це усвідомлена необхідність діяти відповідно до моральних норм і цінностей. Це не зовнішній примус, а внутрішня вимога, яку людина приймає як частину своєї особистої відповідальності. Кант вважав, що обов'язок є основою морального життя: моральна дія - це дія, вчинена не заради користі, а з поваги до морального закону. Обов'язок - одна з головних спонукальних сил моралі. Він формує самодисципліну, готовність жертвувати особистими інтересами заради вищих цінностей: сім'ї, громади, держави. Совість: внутрішній моральний суд. Совість - це здатність людини до самооцінки своїх дій з точки зору моралі. Це «внутрішній голос», який схвалює чи засуджує вчинки. Совість формує

відчуття провини або задоволення від дій, сприяє моральному самоконтролю. Совість тісно пов'язана з обов'язком: обов'язок вказує, як треба діяти, а совість - як правильно було зроблено. У деяких релігійних традиціях совість розглядається як голос Бога в людині.

Щастя. СENSE життя. Моральний ідеал. Щастя - це категорія, яка виражає стан глибокого задоволення життям. У філософії щастя часто розглядалося як головна мета життя (Арістотель, Епікур). Але в етиці важливо те, яким чином щастя пов'язується з моральною поведінкою. Моральне щастя - це не просто задоволення, а гармонія з собою, з іншими, з вищими цінностями. Такий підхід притаманний християнській етиці, стоїцизму, гуманізму. СENSE життя - філософське і моральне питання, яке стосується найвищої мети людського існування. Для одних це служіння Богові, для інших — самореалізація, допомога іншим, творчість, любов. Моральний ідеал - уявлення про досконалу моральну особистість. Це внутрішній орієнтир, до якого людина прагне. У різних культурах моральний ідеал набував різних форм: мудрець (античність), святий (християнство), герой (Ренесанс), громадянин (Новий час). Основні філософсько-етичні категорії є ключем до розуміння морального світу людини. Вони не лише описують реальність, а й впливають на наші вчинки, цінності, вибір. Добро і зло, справедливість, обов'язок, совість, щастя та сENSE життя — це не просто абстракції, а жива частина щоденного морального досвіду. Осмислення цих понять дозволяє формувати відповідальну, свідому особистість та етично зріле суспільство.

Відкриті запитання для перевірки знань до теми:

1. Що таке етичні категорії та яке їхнє значення у філософії моралі?
2. Як сформувався етичний категоріальний апарат і які етапи його розвитку можна виокремити?
3. У чому полягає відмінність між оцінковими, нормативними та регулятивними етичними категоріями?
4. Як у філософії розуміється поняття добра?
5. Які основні трактування зла у різних філософських традиціях?

6. Які приклади морального добра і зла можна спостерігати в сучасному суспільстві?

7. Що таке справедливість у моральному сенсі?

8. У чому полягає відмінність між принципом рівності та принципом пропорційності?

9. Як справедливість реалізується у правових, економічних або соціальних сферах?

10. Що означає моральний обов'язок і як він формується?

11. Яку роль відіграє обов'язок у моральному виборі людини?

12. Що таке совість і як вона впливає на моральну поведінку?

13. Як совість пов'язана з почуттям провини та моральною відповідальністю?

14. Яке значення має щастя як етична категорія?

15. У чому відмінність між індивідуальним і суспільним уявленням про щастя?

16. Як філософи різних епох тлумачили сенс життя?

17. У чому полягає моральний ідеал і яку функцію він виконує у житті людини?

18. Чи може моральний ідеал змінюватися з часом і чому?

19. Як пов'язані між собою категорії добро, обов'язок, совість і сенс життя?

20. Які етичні категорії є для вас особисто найважливішими і чому?

Тестові запитання до теми «Основні філософсько-етичні категорії»:

1. Що таке етичні категорії?

- а) Поняття для опису фізичних явищ
- б) Поняття для оцінки і регулювання моральної поведінки
- в) Наукові терміни з біології
- г) Технічні поняття у математиці

2. Які з наведених категорій є ключовими в етиці?

- а) Добро і зло
- б) Швидкість і сила
- в) Висота і довжина
- г) Вага і об'єм

3. Принцип рівності у моральному сенсі означає:

- а) Усі люди мають однакову моральну цінність
- б) Людина може порушувати правила без наслідків
- в) Справедливість полягає у покаранні винних
- г) Всі отримують однакові речі незалежно від заслуг

4. Принцип пропорційності передбачає:

- а) Винагорода або покарання повинні відповідати діям або заслугам
- б) Усі мають отримувати рівні ресурси
- в) Порушення правил не має наслідків
- г) Всі люди мають однакові права

5. Що таке моральний обов'язок?

- а) Примус ззовні
- б) Усвідомлена потреба діяти відповідно до моралі
- в) Випадковий вчинок
- г) Небажання дотримуватись норм

6. Совість – це:

- а) Зовнішній контроль з боку суспільства
- б) Внутрішній моральний суд людини
- в) Закон держави
- г) Емоційна реакція на музику

7. Яка категорія вказує на внутрішнє відчуття відповідальності за власні вчинки?

- а) Совість
- б) Щастя
- в) Справедливість
- г) Пропорційність

8. Щастя у філософському розумінні – це:

- а) Стан задоволення життям і гармонії з собою та світом
- б) Тимчасове веселощі
- в) Матеріальний достаток
- г) Відсутність проблем

9. Моральний ідеал – це:

- а) Образ досконалої моральної особистості
- б) Випадкова подія
- в) Правила дорожнього руху
- г) Фізичне здоров'я

10. Яка категорія є основою моральної оцінки вчинків?

- а) Добро і зло
- б) Відстань і час
- в) Швидкість і сила
- г) Вага і висота

Питання для практичного заняття на тему: творча вітальня «Категорії етики, приклади та презентації».

1. Як би ви пояснили категорії «добро» і «зло» дитині? Наведіть свої приклади з життя або вигадані історії.

2. Придумайте коротку сценку або діалог, де проявляються поняття справедливості і несправедливості. Що показує ваш приклад?

3. Які сучасні ситуації у суспільстві ілюструють принципи рівності та пропорційності? Як би ви їх пояснили друзям?

4. Візьміть одну етичну категорію (наприклад, обов'язок, совість або щастя) і створіть коротку презентацію або плакат, що розкриває її значення.

5. Яким чином моральний ідеал може впливати на вибір людини у повсякденному житті? Наведіть приклади відомих або вигаданих героїв.

6. Придумайте власний вислів або афоризм про одну з етичних категорій і поясніть його значення.

7. Як ви розумієте зв'язок між совістю і почуттям відповідальності? Розкажіть про випадок із власного досвіду або літератури.

8. Поділіться історією, де важливим був моральний вибір між добром і злом. Як би ви вчинили на місці героя?

9. Які етичні категорії найбільше впливають на ваше життя? Як ви це відчуваєте?

10. Обговоріть у групі, чи може щастя бути метою морального життя і чому. Підготуйте спільну коротку презентацію з вашими думками.

Тема 12. Етика, етикет в культурах народів світу.

Культура поведінки. Культура почуттів. Манери. Класифікаційні особливості соціального етикету та етики. Історичні типи етики та етикету. Національно-специфічні особливості етики та етикету. Професійно-ділові особливості і типи етикету (дипломатичний етикет, політичний, управлінський, лікарсько-медичний, педагогічний, батьківський і ін.) Роль і значення етикету в світовій та вітчизняній культурі народів. Імідж.

Етика та етикет є важливими складовими культури кожного народу, оскільки вони регулюють взаємини між людьми, формують уявлення про належне, виховують моральні орієнтири та норми поведінки. Етика - це система моральних норм, цінностей та принципів, які визначають, що таке добро і зло, гідна чи негідна поведінка. Етикет же є формалізованою частиною етики, тобто зовнішньою формою вираження моральних норм у повсякденному житті: у спілкуванні, поведінці, привітаннях, виявленні поваги. Хоч етикет і залежить

від культури, релігії, традицій, він завжди тісно пов'язаний з базовими етичними принципами, такими як повага, щирість, доброзичливість. Культура поведінки включає загальні норми спілкування в суспільстві, дотримання правил пристойності, вміння поводитись у різних ситуаціях - у гостях, на вулиці, на роботі. Це здатність людини поводитись так, аби не створювати дискомфорту для інших, враховувати контекст ситуації, виявляти толерантність, ввічливість, доброзичливість. Культура поведінки формується через виховання, соціальне середовище, традиції. Культура почуттів стосується внутрішнього морального ставлення до інших людей, уміння співпереживати, бути емпатичним, чуйним. Це також контроль над емоціями, доречність прояву почуттів у конкретному середовищі. Високий рівень культури почуттів проявляється у здатності не ображати, не принижувати інших, виявляти делікатність, стриманість або щирість залежно від ситуації. Манери - це зовнішній прояв культури поведінки, тобто конкретні жести, міміка, тон голосу, поведінка за столом, уміння вітатись, прощатись, дякувати. Гарні манери формують позитивне враження про людину, свідчать про її повагу до інших і вихованість.

Соціальний етикет має багато класифікаційних особливостей. Зазвичай його поділяють на загальний етикет (що включає повсякденні правила поведінки в громадських місцях, у транспорті, у спілкуванні) та спеціалізований етикет, який стосується конкретної професійної або соціальної сфери. Етикет виконує регульовальну функцію - упорядковує стосунки, сприяє уникненню конфліктів, встановлює норми взаємоповаги. Історично етикет і етика розвивались разом із суспільством. У різні історичні епохи змінювались моральні уявлення і відповідно - форми етикету. У первісному суспільстві мораль була тісно пов'язана з табу та міфами, пізніше - з релігійними нормами, у середньовіччі - з канонічною християнською етикою. Етикет в ті часи виконував не лише моральну, а й соціальну функцію - підкреслював статус, належність до певного класу. У Новий час, із розвитком буржуазного суспільства, з'явився новий тип світського етикету - загальноприйняті форми

поведінки в європейських салонах, при дворах, а пізніше - в діловому середовищі. В епоху Просвітництва етика почала відокремлюватись від релігії, що вплинуло і на зміст етикету.

Національно-специфічні особливості етики та етикету проявляються у різних культурних контекстах. Наприклад, у Японії велике значення мають формули ввічливості, поклон, стриманість у вираженні емоцій, у арабських країнах - гостинність, повага до старших, дотримання традиційної гендерної ролі. У західноєвропейських країнах акцент робиться на пунктуальності, дотриманні особистого простору, рівності. В Україні, як і в багатьох слов'янських культурах, традиційно цінується щирість, гостинність, повага до батьків, старших. Однак глобалізація спричиняє змішування етикетних традицій, тому сьогодні важливо розуміти мультикультурний контекст поведінки.

Професійно-діловий етикет охоплює правила поведінки у професійних сферах. Його дотримання сприяє ефективній комунікації, підвищує довіру, зміцнює професійні зв'язки. Існує кілька типів професійного етикету. Дипломатичний етикет - це система міжнародних норм поведінки, яка вимагає високого рівня ввічливості, вміння дотримуватись субординації, не проявляти емоцій. Політичний етикет також включає мову тіла, публічні виступи, спілкування з пресою та виборцями. Управлінський етикет передбачає тактовність, організованість, дотримання службової дистанції, комунікацію в діловому стилі. Лікарсько-медичний етикет включає повагу до гідності пацієнта, конфіденційність, уважність, емоційну врівноваженість. Педагогічний етикет вимагає доброзичливого ставлення до учнів, об'єктивності, витримки, чесності. Батьківський етикет - це форма морального прикладу для дітей, прояви турботи, витримки, послідовності в поведінці.

Етикет відіграє важливу роль як у світовій, так і у вітчизняній культурі. Він не лише регламентує поведінку, а й формує імідж людини - її соціальне обличчя, репутацію. Імідж складається з зовнішнього вигляду, манер, культури мовлення, вміння взаємодіяти з іншими. У діловому, політичному та

суспільному житті імідж впливає на сприйняття людини, її успішність, авторитет. Тому виховання культури поведінки, етичних норм і дотримання етикету є необхідною умовою гармонійного співіснування людей у будь-якому суспільстві. Етика і етикет, хоч і мають різну глибину - внутрішню та зовнішню - у своїй суті спрямовані на одне: зробити життя людини більш людським, а суспільство - впорядкованим, безпечним і поважним до кожного.

Відкриті запитання для перевірки знань:

1. Що таке етика та як вона пов'язана з етикетом?
2. Як ви розумієте поняття «культура поведінки» і чому вона важлива в сучасному суспільстві?
3. У чому полягає культура почуттів і як вона проявляється у щоденному спілкуванні?
4. Яке значення мають манери у спілкуванні між людьми?
5. Які історичні типи етики та етикету ви можете назвати? Як вони змінювались упродовж часу?
6. Наведіть приклади національно-специфічних особливостей етикету в різних культурах.
7. Чим відрізняється етикет у Японії від етикету в європейських країнах?
8. Що таке соціальний етикет і які його різновиди вам відомі?
9. Які види професійно-ділового етикету ви можете назвати? У чому їхні особливості?
10. Чим відрізняється дипломатичний етикет від політичного або педагогічного?
11. Яку роль відіграє етикет у професійній діяльності (вчителя, лікаря, управлінця)?
12. Чому важливо враховувати національні традиції етикету під час міжнародного спілкування?
13. Як етикет впливає на формування іміджу людини?
14. У яких ситуаціях недотримання етикету може мати серйозні наслідки?

15. Як ви вважаєте, чи можуть етикетні норми бути універсальними для всіх народів?

16. Чому знання етикету важливе не лише для публічних осіб, а й для кожної людини?

17. Як можна виховувати культуру поведінки у підлітків?

18. Чи завжди етикет відповідає моральним нормам? Наведіть приклади.

19. Яку роль відіграє етикет у підтримці суспільного порядку?

20. Як ви можете описати свій особистий етикет або стиль поведінки у різних соціальних ситуаціях?

Тестові запитання до теми :

1. Що таке етикет?

- а) Система юридичних норм
- б) Сукупність правил ввічливої поведінки
- в) Релігійне вчення
- г) Форма політичної поведінки

2. Що таке етика?

- а) Сукупність законів держави
- б) Правила ділового спілкування
- в) Вчення про мораль, добро і зло
- г) Ритуали та традиції

3. Який із наведених термінів означає зовнішній прояв вихованості?

- а) Почуття
- б) Манери
- в) Воля
- г) Уява

4. Культура почуттів — це:

- а) Мистецтво вираження емоцій у театрі
- б) Рівень інтелекту людини
- в) Здатність контролювати емоції та виявляти чуйність
- г) Стиль одягу та поведінки

5. Який принцип етикету є головним у міжнародному спілкуванні?
- а) Сміливість
 - б) Підозрілість
 - в) Повага
 - г) Влада
6. До якого типу етикету належать правила поведінки під час міжнародних зустрічей?
- а) Педагогічний
 - б) Дипломатичний
 - в) Батьківський
 - г) Побутовий
7. Що відрізняє національні особливості етикету?
- а) Вони однакові в усіх країнах
 - б) Вони не змінюються з часом
 - в) Вони залежать від культури, традицій, релігії
 - г) Вони встановлюються державними законами
8. Який вид етикету регулює поведінку лікаря щодо пацієнта?
- а) Управлінський
 - б) Політичний
 - в) Лікарсько-медичний
 - г) Педагогічний
9. Яка особливість притаманна педагогічному етикету?
- а) Стриманість у прийомі гостей
 - б) Публічні виступи перед виборцями
 - в) Поведінка в сім'ї
 - г) Виховна тактовність і об'єктивність
10. Що таке імідж у контексті етики й етикету?
- а) Внутрішня моральна система
 - б) Форма державного правління
 - в) Зовнішнє враження, що створює людина у суспільстві

г) Професійний навик у спорті

Питання для семінару на тему «Етика, етикет в культурах народів світу».

1. У чому різниця між етикою та етикетом? Чи можна дотримуватись етикету, порушуючи етичні норми?

2. Як історично формувались етикетні норми в різних культурах? Наведіть приклади з Європи, Азії, Близького Сходу.

3. Які особливості національного етикету вам відомі? Як слід поводитися у гостях у Японії, Індії, арабських країнах?

4. Які форми поведінки в українській традиції вважаються проявом ввічливості та поваги?

5. Чи змінюються етикетні норми в умовах глобалізації? Чи доречно говорити про формування універсального етикету?

6. Як культура почуттів впливає на моральну поведінку людини в суспільстві?

7. Яку роль відіграє етикет у формуванні позитивного іміджу людини в професійному середовищі?

8. Які види професійного етикету вам знайомі? У чому особливості етикету педагога, лікаря, дипломата, політика?

9. Які проблеми виникають при недотриманні етикету в міжнародному спілкуванні? Наведіть приклади з реального життя або ЗМІ.

10. Чи достатньо знати етикетні правила, щоб бути етичною людиною? Чому?

11. Як виховувати культуру поведінки та почуттів у сучасної молоді? Яку роль у цьому відіграє сім'я, школа, соціальні мережі?

12. Чи важливо дотримуватись етикету в цифровому просторі? Які правила цифрової етики вам відомі?

13. Який елемент етикету особисто для вас є найбільш важливим? Чому?

14. Як ви вважаєте: етикет - це обмеження свободи чи форма взаємної поваги?

Тема 13. Предмет и задачі естетики. Естетична діяльність.

Поняття «естетика». Засновник естетики як науки. Складові частини естетики. Задачі естетики. Естетична діяльність. Розвиток проблематики науки в історії естетики. Перші естетичні погляди. Древньогрецька естетика: Сократ, Платон, Аристотель. Естетична думка у країнах сходу: стародавня Індія, Китай. Арабо-мусульманська естетика. Коран. Аль Кінді. Арабське мистецтво. Естетика Візантії: Ю. Дамаскін, Г. Палама. Естетика Київської русі: В. Мономах, Н. Літописець. Естетика середньовіччя: Аврелій Августин, Ф. Аквінський. Естетика Відродження: Леонардо Да Вінчі, Мікеланджело Буанарроті. Естетика Класицизму: Рене Декарт, Ж.Б. Мольєр.

Естетика - це філософська наука, що вивчає суть і закономірності естетичного ставлення людини до світу. Вона досліджує категорії краси, піднесеного, трагічного, комічного, гармонії, а також роль мистецтва і естетичної діяльності в житті людини й суспільства. Предметом естетики є естетичне як особлива форма освоєння дійсності - через чуттєве сприйняття, переживання краси, форми, гармонії в природі, мистецтві, людській поведінці. Вона пояснює, як ми оцінюємо щось як гарне чи потворне, чому мистецтво має емоційний вплив, як формується художній смак і естетичні ідеали. Термін "естетика" походить від грецького слова "aisthesis" - відчуття, сприйняття. Засновником естетики як науки вважається німецький філософ Александр Баумгартен, який у середині XVIII століття увів цей термін для позначення науки про чуттєве пізнання та мистецтво. У його розумінні естетика — це "наука про чуттєве пізнання", яка має справу з прекрасним, ідеальним, художнім. Складові частини естетики включають:

1. Теоретичну естетику, яка розглядає загальні закономірності естетичного сприйняття, основні естетичні категорії;
2. Історичну естетику, яка вивчає розвиток естетичних поглядів у різні епохи;
3. Прикладну естетику, що аналізує конкретні вияви естетики у мистецтві, дизайні, архітектурі, побуті, моді;

4. Естетику мистецтва, яка займається вивченням художньої творчості, художніх стилів, жанрів, художнього образу.

Задачі естетики полягають у поясненні природи краси, ролі мистецтва в житті суспільства, формуванні естетичного смаку та вихованні людини, розвитку уявлень про художню творчість та її функції. Естетика також формує основи естетичної освіти та культури сприйняття, сприяє розвитку особистості через чуттєве пізнання світу. Естетична діяльність - це будь-яка форма людської активності, пов'язана зі створенням, сприйняттям і оцінкою краси, гармонії, емоційного змісту. Вона охоплює художню творчість, споглядання мистецтва, естетичне оформлення середовища, а також повсякденні вияви - як от естетика мови, поведінки, зовнішнього вигляду, життєвого простору.

Упродовж історії людства естетика як наука і форма мислення пройшла складний шлях розвитку. Перші естетичні погляди виникли ще в первісному суспільстві, де в обрядах, ритуалах, піснях, наскельних малюнках закладалася основа для майбутньої художньої культури. Усе, що мало символічний і гармонійний зміст, сприймалося як частина сакрального світу. В античній Греції естетика починає оформлюватись у філософському сенсі. Сократ вважав красу тісно пов'язаною з добром і гармонією душі. Для нього справжня краса - це внутрішня моральна якість. Платон підкреслював, що справжня краса - це ідея, яка існує незалежно від матеріального світу. Мистецтво, за Платоном, є лише відтворенням тіней ідей, а отже - чимось вторинним. Аристотель, навпаки, розглядав мистецтво як наслідування природи (мімесис) і джерело катарсису - очищення душі через емоційне переживання. На Сході естетика формувалась у контексті релігійно-філософських традицій. У стародавній Індії естетичні уявлення пов'язувалися з поняттям «раса» - переживанням особливих емоцій через мистецтво. Естетика Китаю була тісно пов'язана з філософією Дао і Конфуція, де гармонія, простота і природність стали основними категоріями краси.

Арабо-мусульманська естетика, що розвивалась у середньовічному Сході, поєднувала естетичні уявлення з ісламською духовністю. Основу естетичного бачення складали Коран, мусульманська філософія та поезія. Філософ Аль-Кінді вважав музику і мистецтво засобами впливу на душу. Арабське мистецтво зосереджувалося на орнаменті, каліграфії, архітектурі, уникаючи зображення людини з релігійних причин, натомість досягаючи високого рівня символізму та естетичної глибини. Візантійська естетика була глибоко релігійною, зосередженою на символіці ікон, архітектурі церков, церковному співі. Юрій Дамаскін і Григорій Палама підкреслювали духовну сутність краси, її здатність виводити душу до Бога. Краса, згідно з цими уявленнями, - це не фізична форма, а вияв божественної гармонії.

У Київській Русі естетична думка формувалась на основі візантійської традиції, християнської культури та місцевих язичницьких елементів. Володимир Мономах у своїх настановах підкреслював важливість доброчесності, благородства, стриманості. Нестор Літописець у "Повісті временних літ" створив зразок літературного твору, що поєднував історію, мораль і художній елемент. Середньовічна європейська естетика була тісно пов'язана з християнською теологією. Августин Аврелій вважав, що краса - це відображення божественного порядку, а справжнє мистецтво повинно служити духовному зростанню. Фома Аквінський поєднував античну спадщину Аристотеля з християнською доктриною. Для нього краса мала три головні ознаки: цілісність, гармонію та ясність.

В епоху Відродження естетика знову звернулась до людини, природи та чуттєвого світу. Леонардо да Вінчі бачив мистецтво як спосіб пізнання природи, а художника - як науковця, спостерігача і творця. Мікеланджело Буанарроті через свої скульптури та фрески відтворював велич людини, її внутрішню силу і драму. Естетика Відродження зосередилась на гармонії, пропорціях, ідеї краси тіла і духу.

Класицизм, що сформувався у XVII–XVIII століттях, прагнув до порядку, логіки, розумної краси. Рене Декарт поклав у центр філософії ідею

раціонального пізнання, яка вплинула й на естетику - краса мала бути впорядкованою, зрозумілою, логічною. У творчості Жана-Батиста Мольєра простежується поєднання естетичних і соціальних ідей - мистецтво мало не тільки захоплювати, а й виховувати.

Отже, естетика - це не просто наука про красу, а глибоке філософське осмислення способу людського існування, його цінностей, духовності та взаємодії з навколишнім світом. Вона охоплює як сферу мистецтва, так і повсякденне життя - від архітектури й музики до моди, мови, поведінки, побуту. Естетика є важливою для формування світогляду, морального і культурного орієнтиру людини. Вона допомагає не лише споглядати прекрасне, а й створювати його - у власному стилі, в діяльності, у стосунках з іншими. Через естетичне ми вчимося цінувати не лише форму, а й зміст; не лише зовнішнє, а й духовне. Естетичне виховання формує смак, розвиває чуттєвість, увагу до деталей, здатність до співпереживання, розуміння мистецтва та історії культури. У сучасному світі, де інформація стала надзвичайно візуальною, а образи й емоції відіграють центральну роль у комунікації, естетичне сприйняття стає ключовим елементом гуманітарної освіти.

Відкриті запитання для перевірки знань:

1. Що таке естетика як наука?
2. У чому полягає предмет вивчення естетики?
3. Які основні задачі ставить перед собою естетика?
4. Хто є засновником естетики як окремої філософської дисципліни?
5. Які складові частини має естетика як наука?
6. Що таке естетичне ставлення до світу?
7. Як ви розумієте поняття «естетична діяльність»? Наведіть приклади.
8. У чому полягає відмінність між естетичним і художнім?
9. Які естетичні категорії вам відомі? Як вони пов'язані між собою?
10. Як естетика розвивалась у давньогрецькій філософії?
11. Які естетичні ідеї пропагували Сократ, Платон і Аристотель?

12. У чому полягали особливості естетики Стародавнього Сходу (Індія, Китай)?

13. Які основні ідеї характеризують арабо-мусульманську естетику?

14. Як у Візантії розуміли красу та естетичне?

15. Які особливості мала естетика Київської Русі?

16. У чому полягали естетичні погляди Августина та Фоми Аквінського?

17. Яким було ставлення до мистецтва в епоху Відродження? Назвіть представників.

18. Які нові риси з'явилися в естетиці доби класицизму?

19. Як змінилося розуміння краси від античності до Нового часу?

20. Як ви особисто розумієте естетику в сучасному повсякденному житті?

Тестові завдання

1. Хто є засновником естетики як науки?

а) Платон

б) Аристотель

в) Александр Баумгартен

г) Рене Декарт

2. Що вивчає естетика?

а) Економічні закони

б) Моральні норми

в) Естетичне ставлення до дійсності

г) Політичну поведінку

3. Яке слово лежить в основі терміна «естетика»?

а) ethos — звичай

б) pathos — страждання

в) aisthesis — відчуття

г) logos — слово

4. Який філософ вважав мистецтво наслідуванням природи

а) Платон

б) Сократ

- в) Епікур
 - г) Аристотель
5. Яка категорія НЕ є естетичною?
- а) Гармонія
 - б) Трагічне
 - в) Добро
 - г) Піднесене
6. Що таке естетична діяльність?
- а) Сукупність правил поведінки в суспільстві
 - б) Будь-яка діяльність, пов'язана зі створенням чи сприйняттям краси
 - в) Система політичних рішень
 - г) Розумова праця над науковим текстом
7. Як Платон трактував мистецтво?
- а) Як духовне очищення
 - б) Як шлях до пізнання ідей
 - в) Як точне відображення реальності
 - г) Як результат випадкового натхнення
8. У якій країні зародились перші писемні пам'ятки естетичної думки Сходу?
- а) Японія
 - б) Китай
 - в) Індія
 - г) Персія
9. Що було основою естетичного бачення в арабо-мусульманській традиції?
- а) Легенди про героїв
 - б) Коран і духовна символіка
 - в) Античні тексти
 - г) Архітектура храмів
10. Яка особливість характерна для естетики Відродження?
- а) Зосередженість на релігійному символізмі
 - б) Звернення до почуттів як до єдиного джерела істини

в) Ідеалізація людини та природи

г) Заперечення тілесного

Питання для семінару за темою «Предмет і задачі естетики. Естетична діяльність. Поняття «естетика». Задачі естетики. Естетична діяльність. Розвиток проблематики науки в історії естетики. Перші естетичні погляди»:

1. Як ви розумієте поняття «естетика»? Яке його значення в сучасному світі?

2. Що є предметом дослідження естетики як науки?

3. Які основні задачі ставить перед собою естетика?

4. Чим відрізняється естетична діяльність від інших видів людської діяльності?

5. Які форми естетичної діяльності вам відомі?

6. Як розвивалась проблематика естетики в історії філософії?

7. Які ідеї пропонували перші мислителі про природу краси і мистецтва?

8. Яке значення мали естетичні погляди Сократа, Платона та Аристотеля для подальшого розвитку науки?

9. Чим відрізняється антична естетика від сучасного розуміння естетики?

10. Які питання естетики залишаються актуальними і сьогодні?

11. Як пов'язана естетика з іншими філософськими дисциплінами?

12. Які приклади естетичної діяльності ви можете навести з повсякденного життя?

13. Як ви вважаєте, яку роль відіграє естетика у формуванні культури?

14. Які проблеми сучасної естетики, на вашу думку, заслуговують на особливу увагу?

Тема 14. Основні естетичні категорії.

Поняття «естетична категорія». Категорія «прекрасного». «Прекрасне» в Античності. «Прекрасне» у Середньовіччі і добу Відродження. «Прекрасне» в Новий час. «Прекрасне» в XIX ст. Категорія «безобразне». Категорія «комічне». Сутність форм комічного: гумор, сатира, іронія, сарказм. Категорія

«трагічне». Категорія «піднесене» и «низьке». «Полікатегоріальність сучасної естетичної науки.

Естетичні категорії – це основні поняття, які формують основу для розуміння і аналізу явищ мистецтва, краси, і естетичного досвіду загалом. Вони відображають ключові властивості естетичних об'єктів і явищ, допомагають класифікувати, інтерпретувати та оцінювати художні твори і природні форми. Основні естетичні категорії, які розглядаються у філософії мистецтва, включають категорії прекрасного, безобразного, комічного, трагічного, піднесеного і низького. Кожна з цих категорій має багату історію розвитку, різні інтерпретації в різні епохи та впливає на формування культурних і художніх норм.

Категорія «прекрасного» є центральною в естетиці і традиційно розглядається як вираження гармонії, цілісності, рівноваги і симетрії. Прекрасне викликає у людини позитивні емоції – захоплення, радість, спокій. З давніх часів поняття прекрасного пов'язувалося з ідеєю досконалості, порядку і гармонії як у природі, так і в мистецтві.

У античності категорія прекрасного була тісно пов'язана з ідеями гармонії та пропорційності. Платон вважав красу однією з ідей – вічною, незмінною сутністю, яка є джерелом усіх видимих прекрасних речей. Для нього краса – це віддзеркалення ідеального світу ідей у фізичному світі. Аристотель, у свою чергу, звертав увагу на пропорційність, симетрію та цілісність як ключові ознаки прекрасного. Він вважав, що прекрасне можна пізнати через раціональний аналіз і спостереження за природою і мистецтвом.

У середньовіччі поняття прекрасного набуло нових змістів, тісно пов'язаних з християнською теологією. Тут краса розглядалася як відображення божественної досконалості, а також моральної чистоти і святості. Прекрасне вважалося способом вираження божественного порядку і правди. Естетичні ідеали того часу часто поєднувалися з духовними цінностями, і краса сприймалася як засіб наближення до Бога.

У добу Відродження відбувся повернення до ідеалів античності, але вже з більшою увагою до людської індивідуальності і природи. Красу почали розглядати як поєднання гармонії зовнішньої форми та внутрішньої сутності, а також як прояв творчої свободи митця. В цей час значення набирає реалістичне відтворення світу, зокрема людського тіла, що стало символом досконалості і гармонії.

У Новий час поняття прекрасного отримало більш раціональне трактування. В епоху класицизму краса асоціювалася з порядком, ясністю і строгими правилами. Мистецтво розглядалось як створення творів, які підкоряються певним канонам, де краса виступає як втілення раціональності і поміркованості. Згодом, у XIX столітті, в епоху романтизму, прекрасне почали сприймати як прояв індивідуальних почуттів, емоційної глибини і суб'єктивності.

Категорія «безобразного» є контрастом до прекрасного. Безобразне викликає у спостерігача відторгнення, неприємні емоції і часто пов'язане з порушенням гармонії. Однак безобразне має важливу естетичну функцію – воно змушує звернути увагу на недосконалість, соціальні або моральні проблеми, що іноді стає джерелом глибшого осмислення дійсності. У мистецтві безобразне може виступати як спосіб критики суспільства, висвітлення трагедій або внутрішніх конфліктів людини.

Категорія «комічного» охоплює явища, що викликають сміх і розвагу. Комічне виконує важливу соціальну і психологічну функцію, знімаючи напругу, викриваючи людські слабкості і соціальні вади. Формами комічного є гумор, сатира, іронія і сарказм. Гумор – це легкий і доброзичливий сміх над недоліками, сатира – гостра критика через висміювання, іронія – прихована насмішка, а сарказм – різка, іноді образлива форма висловлення. Комічне допомагає не лише розважатися, а й критично осмислювати дійсність.

Категорія «трагічного» пов'язана з усвідомленням людських страждань, внутрішніх конфліктів і неможливості подолати певні життєві обставини. Трагічне в мистецтві відображає глибокі екзистенційні питання, викликає

співчуття, жаль і роздуми про сенс життя. Відчуття трагічного пов'язане з конфліктом між бажанням і неможливістю, між моральними і життєвими законами. Трагічне зазвичай має серйозний, глибокий і сумний характер, що робить його важливим для розуміння людської природи.

Категорія «піднесеного» є особливою формою естетичного переживання, пов'язаною з величчю, силою і захопленням, що виходить за межі звичайного буденного досвіду. Піднесене викликає почуття благоговіння і поваги, надихає на духовний розвиток і самовдосконалення. Ця категорія часто асоціюється з величними явищами природи, героїчними вчинками або високими духовними ідеалами. Протилежністю піднесеного є категорія «низького», що включає вульгарні, буденні або смішні аспекти життя.

Сучасна естетична наука підкреслює полікатегоріальність, тобто багатовимірність і взаємодію естетичних категорій. У складних художніх творах можуть поєднуватись елементи прекрасного, трагічного, комічного, піднесеного і навіть безобразного, що створює багатшаровий емоційний і смисловий ефект. Тому сучасна естетика прагне інтегрувати різні підходи і визнати багатогранність естетичного досвіду.

Отже, вивчення основних естетичних категорій дає можливість глибше зрозуміти природу мистецтва, його вплив на людину і суспільство, а також розкрити зміни в естетичних уявленнях у різних історичних епохах і культурах. Це сприяє формуванню цілісного погляду на мистецтво як складне і багатовимірне явище, що відображає різні сторони людського досвіду.

Відкриті питання для перевірки знань

1. Що таке естетична категорія і яку роль вона відіграє у філософії мистецтва?
2. Як у античності розуміли категорію «прекрасного»? Наведіть приклади думок Платона і Аристотеля.
3. Які особливості категорії «прекрасного» у середньовічній естетиці?
4. Як змінювалось поняття «прекрасного» в епоху Відродження?

5. Чим відрізняється сприйняття «прекрасного» в Новий час від попередніх епох?

6. Що таке категорія «безобразного» і яку функцію вона виконує в мистецтві?

7. Які форми комічного ви знаєте? Поясніть сутність кожної з них.

8. Що таке категорія «трагічного» і які основні емоції вона викликає?

9. Як ви розумієте категорії «піднесеного» і «низького»? Наведіть приклади з мистецтва або повсякденного життя.

10. Що означає полікатегоріальність у сучасній естетиці? Як поєднуються різні естетичні категорії у художніх творах?

11. Як естетичні категорії впливають на наше сприйняття мистецтва і культури загалом?

12. Наведіть приклади, коли категорія «комічного» допомагає глибше осмислити соціальні проблеми.

13. Чому трагічне мистецтво вважається важливим для розуміння людської природи?

14. Які зв'язки між естетичними категоріями і моральними уявленнями людини?

15. Як різні історичні епохи впливали на формування уявлень про естетичні категорії?

Тестові питання до теми «Основні естетичні категорії»

1. Яке визначення найточніше відображає сутність естетичної категорії?

а) Поняття, що описує фізичні властивості об'єкта

б) Абстрактна категорія, що виражає сутність естетичних явищ і цінностей

в) Категорія, пов'язана виключно з моральними нормами

г) Елемент формального аналізу мистецького твору

2. У чому полягає основна відмінність у трактуванні категорії «прекрасного» у Платона і Аристотеля?

а) Платон вважав прекрасне суб'єктивним, Аристотель - об'єктивним

б) Платон вважав прекрасне ідеальним образом, що існує поза світом, Аристотель - у природних формах і пропорціях

в) Платон пов'язував прекрасне з етикою, Аристотель - ні

г) Аристотель вважав прекрасне результатом випадковості, Платон - ні

3. Які особливості категорії «прекрасного» в естетиці середньовіччя?

а) Акцент на природній красі, без релігійних аспектів

б) Поєднання краси з божественною досконалістю і моральною чистотою

в) Відмова від поняття краси як недосяжного ідеалу

г) Прекрасне розглядалося як негативне явище

4. Які елементи визначали «прекрасне» в епоху Відродження?

а) Відродження ідеалів античності, гармонія, симетрія, поєднання краси і людської гідності

б) Зневага до зовнішньої краси і підкреслення духовної сутності

в) Абсолютний релятивізм у сприйнятті краси

г) Виключно релігійне трактування краси

5. У чому полягає відмінність у сприйнятті категорії «прекрасного» в Новий час порівняно з античністю?

а) Переважання індивідуалізму та суб'єктивізму у визначенні краси

б) Заборона на зображення людської краси

в) Повернення до абстрактних ідеалів

г) Відмова від будь-яких стандартів краси

6. Яку функцію виконує категорія «безобразного» у мистецтві?

а) Лише відштовхує глядача, не має художнього значення

б) Викликає емоції відрази, слугує контрастом для підкреслення прекрасного і соціальної критики

в) Замінює категорію прекрасного у новому мистецтві

г) Є синонімом комічного

7. Які риси характерні для категорії «комічного»?

- а) Спрямованість на викликання сміху, використання несподіванок, перевертання норм і стереотипів
 - б) Підкреслення трагедії людського існування
 - в) Повага і піднесеність
 - г) Абсолютна серйозність
8. Визначте, чим іронія відрізняється від сарказму в контексті комічного:
- а) Іронія - це доброзичливий гумор, сарказм - образливий і гострий
 - б) Іронія - це груба насмішка, сарказм - тонке жартування
 - в) Іронія і сарказм є синонімами
 - г) Іронія не належить до комічного, сарказм - належить
9. Які основні емоції викликає категорія «трагічне» у мистецтві?
- а) Радість і захват
 - б) Смуток, жаль, співчуття, почуття катарсису
 - в) Нейтральність
 - г) Легковажність
10. Як розуміють категорію «піднесеного» в естетиці?
- а) Як прояв низьких почуттів і прагнень
 - б) Як виклик емоцій величі, захоплення і благоговіння, що виходять за межі буденного
 - в) Як форму комічного
 - г) Як характеристику буденних явищ
11. Що означає полікатегоріальність сучасної естетичної науки?
- а) Визнання того, що різні естетичні категорії можуть співіснувати і взаємодіяти в одному творі
 - б) Відмова від традиційних категорій
 - в) Визнання лише однієї категорії як універсальної
 - г) Виключно матеріалістичний підхід до мистецтва
12. Які історичні чинники впливали на формування категорії «прекрасного» у XIX столітті?

а) Промислова революція, романтизм, пошуки індивідуального вираження ідеалу

б) Відсутність змін у трактуванні краси

в) Відмова від усіх художніх канонів

г) Переважання класичних канонів без інновацій

13. Які форми комічного можна назвати основними?

а) Гумор, сатира, іронія, сарказм

б) Трагедія, сатира, іронія

в) Піднесене, низьке, трагічне

г) Міф, легенда, балада

14. Яким чином категорії «трагічне» і «комічне» можуть взаємодіяти у мистецтві?

а) Вони абсолютно несумісні і не поєднуються

б) Можуть поєднуватися для підсилення емоційного впливу, створюючи трагікомедію

в) Комічне повністю замінює трагічне

г) Трагічне виключає будь-який елемент гумору

5. Як естетичні категорії впливають на розуміння культури і мистецтва в цілому?

а) Вони формують основу для оцінки і критики мистецьких творів

б) Не мають значення для культури

в) Є лише технічними термінами без впливу

г) Обмежують свободу художника

Питання для практичної роботи. Дискусія на тему «Основні естетичні категорії»:

1. Як ви розумієте поняття «естетична категорія» і чому воно є важливим для аналізу мистецтва?

2. Чи можна вважати категорію «прекрасного» універсальною для всіх культур і епох? Чому так або ні?

3. Які особливості трактування «прекрасного» в античній філософії можна застосувати до сучасного мистецтва?

4. Як зміни в суспільстві впливали на розуміння категорії «прекрасного» в різні історичні періоди?

5. Чи потрібна категорія «безобразного» у мистецтві? Які функції вона виконує?

6. У чому різниця між формами комічного — гумором, сатирою, іронією, сарказмом? Чи можуть вони співіснувати в одному творі?

7. Як ви вважаєте, чи може трагічне і комічне поєднуватися в одному мистецькому творі? Які приклади такого поєднання ви знаєте?

8. Що таке категорія «піднесене» і чому вона залишається актуальною в естетиці?

9. Як поняття «низьке» співвідноситься з поняттями «прекрасне» і «піднесене»? Чи має «низьке» своє місце у мистецтві?

10. Чи є полікатегоріальність перевагою чи недоліком сучасної естетичної науки? Чому?

11. Як сучасне мистецтво може змінювати традиційні естетичні категорії?

12. Які категорії, на вашу думку, сьогодні найбільше впливають на формування художніх смаків?

13. Чи можна об'єктивно визначити красу, або це виключно суб'єктивне поняття?

14. Як впливають емоції, які викликають естетичні категорії, на наше сприйняття мистецтва?

15. Які практичні наслідки має розуміння основних естетичних категорій для художників і критиків?

Тема 15. Естетичне виховання та естетична культура.

Сутність естетичного виховання. Поняття, задачі, система естетичного виховання. Засоби і форми естетичного виховання. Формування і вдосконалення відчуття смаку, відчуття норми, майстерності, досконалості,

ідеалу. Суть і зміст естетичної культури. Елементи духовної культури. Категорія «художнє», зміст поняття. Категорія «художній образ». Основні елементи мистецтва як естетичної культури. Нові форми мистецтва як естетичної культури.

Естетичне виховання є невід'ємною складовою загального процесу формування особистості. Воно спрямоване на розвиток у людини здатності відчувати, розуміти і цінувати прекрасне у світі, у мистецтві, у повсякденному житті. Сутність естетичного виховання полягає в тому, щоб допомогти людині сформувати естетичний смак, почуття міри, почуття гармонії, а також здатність критично оцінювати художні твори і явища культури. Естетичне виховання сприяє розвитку духовності, емоційної чутливості, творчої уяви та внутрішньої культури особистості.

Поняття естетичного виховання охоплює цілий комплекс цілеспрямованих заходів, спрямованих на формування у людини стійких естетичних цінностей, навичок сприйняття та творення краси. Основними задачами естетичного виховання є формування відчуття смаку, яке дозволяє розрізняти якісне мистецтво від низькопробного, розвинення відчуття норми — внутрішньої потреби дотримуватися певних етичних і естетичних правил, а також виховання почуття майстерності та прагнення до досконалості і ідеалу у всіх сферах життя. Ці завдання реалізуються через систему естетичного виховання, яка складається з взаємопов'язаних форм і засобів.

Засоби естетичного виховання багатогранні і охоплюють різні види мистецтва - літературу, живопис, музику, театр, кіно, а також елементи культури повсякденного життя, природи та суспільства. Через знайомство з художніми творами, участь у творчих практиках, відвідування виставок, концертів, театрів, людина набуває досвіду сприйняття прекрасного, формує свій естетичний світогляд. Форми естетичного виховання можуть бути як організовані (уроки мистецтва, факультативи, гуртки, майстер-класи), так і неформальні (родинне виховання, самостійне мистецьке сприйняття, соціальне оточення).

Особливо важливим є формування і вдосконалення естетичних категорій - смаку, норми, майстерності, досконалості, ідеалу. Відчуття смаку дозволяє людині вибирати те, що відповідає високим художнім стандартам, не піддаватися примітивним тенденціям і масовим штампам. Відчуття норми — це внутрішня потреба в гармонії та рівновазі, відчуття правильності і адекватності художнього вираження. Майстерність і досконалість у творчості стимулюють прагнення людини розвиватися, постійно вдосконалювати свої здібності, а ідеал є орієнтиром, на який спрямована творча діяльність.

Естетична культура - це ширше поняття, ніж естетичне виховання, воно охоплює не лише індивідуальні якості особистості, але й сукупність цінностей, норм, звичаїв, традицій, що існують у суспільстві і пов'язані з естетичним освоєнням світу. Естетична культура включає в себе елементи духовної культури — мораль, релігію, філософію, мистецтво, які об'єднуються спільним прагненням до краси і гармонії. Вона визначає способи сприйняття світу, типи художньої творчості, особливості образного мислення. Категорія «художнє» - це основна категорія естетики, що характеризує все те, що створює і передає красу і високе духовне змістове наповнення. Художнє проявляється у творах мистецтва, у вчинках людини, у природних явищах, що викликають естетичне захоплення. Вміст поняття «художнє» дуже багатогранний, адже воно включає як форму, так і зміст, ідею і образність. Категорія «художній образ» є ключовою у мистецтві і естетиці. Художній образ - це специфічне поєднання реального і уявного, яке створює в глядача або читача певне емоційне і духовне враження. Образ є засобом передачі ідей, почуттів, настрою, світогляду митця. Він може бути конкретним (портрет, пейзаж) або абстрактним, символічним. Основні елементи мистецтва як частини естетичної культури - це форма, зміст, стиль, композиція, колір, ритм, звук тощо. Кожен із цих елементів відіграє важливу роль у формуванні художньої цілісності твору. Мистецтво, як форма естетичної культури, виконує не тільки естетичну, а й виховну, світоглядну, пізнавальну функції.

У сучасному світі естетична культура набуває нових форм і виразів. З розвитком технологій і змінами у способах комунікації з'являються нові жанри і напрямки мистецтва: цифрове мистецтво, інсталяції, перформанси, мультимедійні проекти. Ці нові форми розширюють межі традиційного мистецтва і ставлять нові завдання перед естетичним вихованням — навчити людину розуміти і цінувати ці нові види творчості, розвивати вміння критично ставитися до різноманітних естетичних явищ.

Отже, естетичне виховання і естетична культура є фундаментальними складовими формування гармонійно розвиненої особистості, що здатна жити в суспільстві, творчо працювати і духовно збагачувати своє життя. Вони допомагають розвивати внутрішній світ людини, роблять її життя багатшим, наповненим сенсом і красою. Поняття, задачі і форми естетичного виховання постійно розвиваються, а разом з ними змінюється і сама естетична культура, адаптуючись до нових викликів і потреб часу.

Відкриті питання для перевірки знань за темою «Естетичне виховання та естетична культура»:

1. Що розуміють під поняттям «естетичне виховання» і яка його сутність?
2. Які основні задачі стоять перед системою естетичного виховання?
3. Які засоби і форми використовуються для реалізації естетичного виховання?
4. Як формується естетичний смак і чому він важливий для особистості?
5. Що таке відчуття норми в контексті естетичного виховання?
6. Як пов'язані між собою майстерність, досконалість і естетичний ідеал?
7. Що включає поняття «естетична культура» і чим вона відрізняється від естетичного виховання?
8. Яке місце займає категорія «художнє» у системі естетичної культури?
9. Як ви розумієте поняття «художній образ» і яку роль він відіграє в мистецтві?
10. Які основні елементи мистецтва можна виділити як складові естетичної культури?

11. Які нові форми мистецтва з'явилися у сучасному світі і як вони впливають на естетичне виховання?

12. Чому естетичне виховання є важливим для формування гармонійної особистості?

13. Які функції виконує мистецтво у контексті естетичної культури?

14. Як можна визначити взаємозв'язок між духовною культурою і естетичною культурою?

15. Які виклики сучасності впливають на розвиток естетичного виховання?

Тестові запитання до теми «Естетичне виховання та естетична культура»:

1. Що з наведеного є головною метою естетичного виховання?

- а) розвиток фізичних здібностей
- б) формування естетичного смаку та сприйняття краси
- в) набуття професійних навичок
- г) підвищення технічної грамотності

2. Який із засобів найбільше використовується в процесі естетичного виховання?

- а) технічні тренажери
- б) художнє мистецтво
- в) фізичні вправи
- г) математичні задачі

3. Поняття «художній образ» в естетиці означає:

- а) реальне зображення предмета
- б) символічне та емоційне відображення дійсності в мистецтві
- в) технічну копію природи
- г) наукову категорію

4. Яка категорія найкраще характеризує систему цінностей, норм і стандартів у сфері естетики?

- а) естетична культура

- б) економіка
 - в) політика
 - г) технологія
5. Що з переліченого НЕ є елементом естетичної культури?
- а) мистецтво
 - б) естетичні ідеали
 - в) економічна стратегія
 - г) естетичні норми
6. Яке поняття найбільш тісно пов'язане з розвитком майстерності та досконалості у сфері естетики?
- а) інтуїція
 - б) випадковість
 - в) естетичний ідеал
 - г) технологічність
7. Нові форми мистецтва сучасності включають:
- а) живопис, скульптуру
 - б) кіно, цифрове мистецтво, інсталяції
 - в) класичну музику
 - г) стародавню архітектуру
8. Естетичне виховання сприяє формуванню:
- а) тільки професійних навичок
 - б) цілісної гармонійної особистості
 - в) виключно інтелектуального розвитку
 - г) фізичних здібностей
9. До основних задач естетичного виховання не належить:
- а) розвиток естетичного смаку
 - б) формування моральних якостей
 - в) навчання технічним навичкам
 - г) виховання почуття прекрасного
10. Що означає поняття «естетичний смак»?

- а) здатність розрізняти якість їжі
- б) вміння оцінювати і сприймати художню красу
- в) уміння створювати фізичні об'єкти
- г) навички в галузі спорту

Практична робота з теми: Тренінг «Естетичне виховання та естетична культура»:

1. Аналіз художнього твору

Оберіть будь-який художній твір (картина, музичний фрагмент, поезія) і опишіть, які елементи естетики ви в ньому помічаєте. Як цей твір впливає на ваш емоційний стан і які почуття він викликає?

2. Визначення естетичного ідеалу

Напишіть короткий текст або створіть колаж, що ілюструє ваш власний естетичний ідеал. Що для вас означає краса, досконалість і гармонія?

3. Роль естетики у повсякденному житті

Обговоріть у групах, як естетична культура впливає на ваше життя: у спілкуванні, одязі, побуті. Наведіть конкретні приклади.

4. Вправи на розвиток естетичного смаку

Прослухайте фрагмент музичного твору або подивіться коротке відео й опишіть свої враження, використовуючи естетичні категорії (прекрасне, трагічне, піднесене тощо).

5. Порівняння традиційної та сучасної естетики

Розділіться на дві групи: одна аналізує класичні зразки мистецтва, інша - сучасні форми (цифрове мистецтво, інсталяції). Потім обговоріть, чим вони відрізняються і що спільного.

6. Створення власного естетичного проекту

Запропонуйте учасникам придумати і презентувати невеликий проект на тему «Що для мене означає естетична культура».

7. Обговорення поняття «художній образ»

Поясніть, як художній образ може передавати емоції і ідеї. Наведіть приклади з різних видів мистецтва.

8. Рефлексія: Чому естетичне виховання важливе? Напишіть короткий есе або поділіться думками, чому, на вашу думку, естетичне виховання має бути частиною освіти.

Тема 16. Естетика хореографічного мистецтва.

Поняття мистецтва та мистецтвознавства. Художній образ, твір і стиль. Види мистецтва та їх еволюція. Хореографічне мистецтво як засіб естетичного виховання. Завдання хореографічного мистецтва. Форми і методи хореографічного виховання.

Мистецтво – це форма духовної діяльності людини, спрямована на створення і сприйняття художніх образів, що відображають красу, гармонію, почуття та ідеї. Мистецтвознавство – це наука, що вивчає закономірності розвитку мистецтва, його види, жанри, стилі, а також естетичні, історичні і культурні аспекти художньої творчості. В основі мистецтва лежить художній образ – це узагальнене і суб'єктивне відображення дійсності, втілене в творі мистецтва, що викликає емоції і спонукає до роздумів. Твір мистецтва – це конкретне художнє створення, виражене через обрані засоби, яке має свій стиль – індивідуальне поєднання форм, технік, тем, що вирізняє твір і художника серед інших.

Існує багато видів мистецтва: образотворче (живопис, скульптура), музика, література, театр, кіномистецтво, хореографія та інші. Кожен вид має свою історію, специфічні засоби вираження та функції у культурі. Вони розвивалися під впливом соціальних, історичних, культурних змін, взаємно впливаючи один на одного. Еволюція мистецтва – це процес, що включає виникнення нових форм, стилів, методів вираження та трансформацію традиційних.

Хореографічне мистецтво є однією з унікальних форм мистецтва, що використовує рух людського тіла як засіб художнього вираження. Воно поєднує в собі елементи музики, пластики, театру і візуального мистецтва, створюючи цілісне естетичне явище. Основою хореографії є танець, який через ритм, пластику, композицію рухів передає емоції, настрої, ідеї. Хореографія має

багату історію – від народних танців і класичного балету до сучасних авангардних напрямків, вона постійно розвивається, адаптується до нових культурних контекстів і технічних можливостей.

Хореографічне мистецтво виконує важливу функцію у процесі естетичного виховання. Воно розвиває у людини почуття гармонії, краси, ритму, музикальності, спонукає до творчості, самовираження і самопізнання. Завдання хореографії полягають у формуванні естетичних і моральних якостей, розвитку фізичних здібностей, координації, витривалості, а також у збагаченні культурного досвіду через ознайомлення з традиціями і новаціями у світі танцю.

Форми хореографічного виховання включають навчальні заняття, майстер-класи, репетиції, концерти і вистави, а також інтеграцію хореографії у шкільну і позашкільну освіту. Методи хореографічного виховання різноманітні: від класичних технік (підготовка рухів, тренування пластики, ритму) до імпровізації, творчих експериментів, аналізу історичних і сучасних танців. Важливою є також взаємодія з музикою, образотворчим мистецтвом, театром, що допомагає розширити художній світогляд учнів і підвищити рівень їх естетичного сприйняття.

Таким чином, естетика хореографічного мистецтва – це складна, багатогранна сфера, яка поєднує теоретичні знання про мистецтво і практичні навички танцю. Вона сприяє формуванню гармонійної особистості, розвитку творчого потенціалу і збагаченню культурного досвіду, що робить хореографію не лише видовищним мистецтвом, але й важливим інструментом виховання і самовдосконалення.

Відкриті питання для перевірки знань за темою «Естетика хореографічного мистецтва»:

1. Що таке мистецтво і мистецтвознавство? Як вони пов'язані між собою?
2. Як ви розумієте поняття художнього образу у мистецтві? Яке його значення для твору мистецтва?
3. Які основні види мистецтва ви знаєте? Як відбувається їхня еволюція?

4. Що таке хореографічне мистецтво? Чим воно відрізняється від інших видів мистецтва?

5. Яку роль відіграє хореографія у процесі естетичного виховання?

6. Які завдання виконує хореографічне мистецтво у виховному процесі?

7. Які форми і методи хореографічного виховання ви можете назвати?

8. Як танець може виражати емоції та ідеї через рухи?

9. Як хореографія взаємодіє з іншими видами мистецтва (музикою, театром, образотворчим мистецтвом)?

10. Які приклади історичних і сучасних стилів у хореографії ви знаєте? Як вони впливають на розвиток мистецтва?

11. Чому важливо формувати відчуття гармонії і ритму через хореографічне мистецтво?

12. Як хореографія сприяє розвитку фізичних і творчих здібностей людини?

13. Які культурні та естетичні цінності несе в собі хореографічне мистецтво?

14. Як ви розумієте поняття стилю в хореографії?

15. Які особливості національної хореографічної традиції ви могли б виділити?

Тестові запитання за темою «Естетика хореографічного мистецтва»

1. Що вивчає мистецтвознавство?

- а) Техніку виконання танцю
- б) Закономірності розвитку мистецтва і його види
- в) Історію окремих країн
- г) Музичне мистецтво

2. Художній образ у мистецтві — це:

- а) Фізична копія природи
- б) Узагальнене і суб'єктивне відображення дійсності
- в) Суворе наукове пояснення явищ

- г) Технічний опис твору
3. Хореографічне мистецтво — це:
- а) Музичний жанр
 - б) Вид образотворчого мистецтва
 - в) Мистецтво танцю, що використовує рухи тіла для вираження емоцій
 - г) Виготовлення костюмів для вистав
4. Основним завданням хореографічного мистецтва є:
- а) Розважати глядачів без виховної мети
 - б) Розвиток естетичних і моральних якостей людини
 - в) Вивчення історії танцю
 - г) Виконання фізичних вправ
5. До форм хореографічного виховання належать:
- а) Лекції з історії мистецтва
 - б) Майстер-класи, репетиції, вистави
 - в) Тестування з теорії музики
 - г) Вивчення літератури
6. Який із засобів використовує хореографія для передачі емоцій?
- а) Слово
 - б) Рух тіла, пластика, ритм
 - в) Малюнок
 - г) Світло і звук
7. Стиль у хореографії — це:
- а) Індивідуальне поєднання форм, технік і тем
 - б) Тип музики, під яку танцюють
 - в) Колір костюмів

- г) Вибір глядацьких місць
8. Хореографічне мистецтво тісно пов'язане з:
- а) Астрономією
 - б) Музикою, театром, образотворчим мистецтвом
 - в) Біологією
 - г) Географією
9. Які якості розвиває хореографія?
- а) Тільки фізичні
 - б) Тільки інтелектуальні
 - в) Фізичні, естетичні, творчі
 - г) Лише академічні знання
10. Який із наведених методів не відноситься до хореографічного виховання?
- а) Репетиції
 - б) Імпровізація
 - в) Вивчення музичної теорії
 - г) Тренування пластики

Практичне заняття у форматі творчої вітальні «Естетика хореографічного мистецтва» та супровідні питання:

1. Практичне завдання: Створення короткої танцювальної композиції

Учасники об'єднуються в малі групи і створюють власну невелику хореографію, яка передає певну емоцію або ідею (радість, сум, боротьбу, дружбу тощо). Після показу кожна група розповідає, як їхні рухи відображають вибрану тему.

Питання для обговорення:

Як ви передали емоції через рухи?

Чому обрали саме такі рухи?

Які засоби хореографії допомогли найкраще виразити задум?

2. Аналіз відео з різними стилями танцю

Перегляд коротких фрагментів різних видів танцю (класичний балет, сучасний танець, народні танці, хіп-хоп). Потім обговорення:

Які характерні риси стилю ви помітили?

Як змінилися форми рухів у різних епохах та культурах?

Що у кожному стилі вас найбільше вразило?

3. Імпровізація на задану тему

Кожен учасник отримує завдання виразити через танець певне почуття або явище (наприклад, «свобода», «весна», «буря»). Потім відбувається обговорення:

Які рухи допомогли передати тему?

Як змінилося ваше ставлення до хореографії після цієї вправи?

4. Обговорення ролі хореографії у вихованні і культурі

Запропонувати обговорити такі питання:

Яке значення має хореографія для формування естетичного смаку?

Чому важливо зберігати національні танцювальні традиції?

Як сучасні танці відображають дух часу і культуру?

5. Створення колажу або презентації «Хореографія і мистецтво»

Учасники збирають зображення, цитати, відео, що ілюструють взаємозв'язок танцю з іншими видами мистецтва. Після презентації обговорення:

Які зв'язки між музикою, образотворчим мистецтвом і хореографією?

Як художній образ у танці впливає на глядача?

У ЯКОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОГО ЗАВДАННЯ ПРОПОНОВАНО НАПИСАТИ: РЕФЕРАТ, ЕССЕ, ПОБУДУВАТИ ТЕОРЕТИЧНУ МОДЕЛЬ.

Приблизний перелік тем для ІНДЗ

1.Основні моральні та етичні вчення: Конфуцій, Будда, Платон, Сократ, Арістотель, Епікур, А.Аврелій, В. Мономах, П. Абеляр, Ф.Аквінський, Н.Макиавеллі, М.Монтень, М.Лютер, Т. Гоббс, Дж.Локк, та інші.

2.Сутність основних філософсько-етичних категорій. Добро і зло як ключові етичні категорії. Справедливість. Принцип рівності та принцип пропорційності. Обов'язок. Спонукальна дія моралі. Совість. Обов'язок і совість. Щастя. Сенека життя. Моральний ідеал.

3.Особливості національного етикету і етики: Історичні типи етики і етикету. Національно-специфічні особливості етики і етикету.

4.Культура спілкування й етикет. Особливості стилістики мовного етикету. Норми етикету. Головні принципи етикету. Етикет спілкування. на Мовна культура. Роль та значення ділового етикету.

5.Етикет танцю. Правила танцювального етикету. Особливості етикету різних напрямів танців: класичний, бальний, народний, сучасний.

6.Формування естетичного знання в межах філософії, як її своєрідна частина.

7.Перші спроби використання почуттів як основи для осмислення певних естетичних явищ. Філософські погляди Піфагора. Елейська філософська школа Ксенофана. Поліклеат та Алкмеон. Розвиток науки в історії естетики. Древньогрецька естетика. Теоретичні погляди Сократа. Естетична спадщина Платона. Естетичні погляди Арістотеля. Естетична думка у країнах сходу: стародавня Індія, Китай. Арабо-мусульманська естетика. Естетика Візантії. Естетика Київської Русі.

8.Полікатегоріальність сучасної естетичної науки. Нові естетичні категорії : «драматичне», «геройне», «витончене», «звичайне», «гармонійне». Основні системи категорій М. Кагана, В. Шестакова, Є. Яковлева, Ю.Борева, А. Канарського, М.Михайлова.

9.Видова специфіка мистецтва. Архітектура Візантії. Архітектура Київської Русі. Порівняльний аналіз середньовічної архітектури. Основні митці архітектури Ренесансу. Архітектурні пошуки XVII-XVIII ст.. Школа мистецтв у Глазго. Скульптори Стародавньої Греції. Скульптура італійського Відродження. Основні риси творчості Дж. Берніні. Відомі представники скульптури класицизму (Ж.Гудон, Е. Фальконе та ін..)Різновиди техніки живопису. Іконопис. Основні риси титанів Відродження, пам'ятники мистецтва та культури. Вплив мистецтва Відродження на подальший розвиток культури та мистецтва. Полістистика мистецтва XX ст..

10.Естетичне виховання та естетична культура. Засоби та форми естетичного виховання. Сімейне виховання. Формування почуття смаку, норми, ідеалу. Перманентність естетичного розвитку. Сугестивний метод.

11.Естетика хореографічного мистецтва: сутність та функції

12.Естетика в духовному житті України. Історія заснування й розвитку Києво-Могилянської академії. Концепції Г. Сковороди, І. Котляревського, Л. Глібова, Є. Гребінки.Співвідношення моральних засад творчого та життєвого шляху Т. Шевченко

Теми для доповідей і рефератів

1. Культурологія як елемент розуміння культурного досвіду інших народів і суспільств.
2. Теоретичні завдання культурології.
3. Історія становлення культурології як науки.
4. Основні напрямки й школи в культурології XX століття.
5. Повсякденне й наукове розуміння культури.
6. Критика культури й цивілізації Ж.Ж.Руссо.
7. Протиставлення культури й цивілізації в концепції О.Шпенглера.
8. Людина як біологічна, соціальна й культурна істота.
9. Структура й функції культури.

10. Традиція й новація в культурі.
11. Культура повсякденності.
12. Проблема історико-культурної типології.
13. Схід Захід: протистояння або діалог культур?
14. Теорія локальних цивілізацій А. Тойнбі.
15. Теорія культури й культурних типів П. Сорокіна.
16. Національна культура й націоналізм.
17. Роль наступності в культурі.
18. Співвідношення загального й специфічного в еволюції культур.
19. Знаки й знакові системи.
20. Міфологічні моделі миру.
21. Символіка й символізм у культурі й мистецтві.
22. Наука як знакова система.
23. Феномен масової культури.
24. Культура як спосіб реалізації творчих можливостей людини.
25. Психологічна, інтелектуальна, моральна культура особистості.
26. Художественно-естетические цінності.
27. Мистецтво в системі культури.
28. Елітарне й масове мистецтво.
29. Типологія мистецтв.
30. Система й види мистецтв.
31. Взаємодія й синтез мистецтв у сучасній культурі.
32. Культурні форми та їх властивості.
33. Ментальне поле культури.
34. Мистецтво як унікальний механізм культурної еволюції.
35. Міфологія та релігія як феномен духовної культури.
36. Стилi в мистецтві.

Творчо-пошукова робота

Демокріт

ФРАГМЕНТИ Найкраще для людини провести життя більш розкошуючи і, якомога менш сумуючи; і вона досягне цього, якщо не буде шукати насолоди в тому, що смертне. Не слід прагнути до всякої насолоди, а лише до такої, яка пов'язана з прекрасним. Відмовляйся від насолоди, яка не корисна. Прекрасна у всьому домірність; надлишок мені не подобається. Того, хто переступає правильну міру, найприємніше, що може стати неприємним.

Коментарі

Великий давньогрецький філософ Демокріт (460-360 до н. е.) сформулював так звану атомістичну гіпотезу. Він вважав, що чуттєве сприйняття різноманіття світу — ілюзія; насправді, реально не існує ні теплого, ні холодного, ні м'якого, ні твердого, ні зеленого, ні червоного — все це існує тільки в людському сприйнятті; насправді існують тільки атоми (найдрібніші неподільні частинки; грецьке слово "атом" і означає "неподільний") і порожнеча. Розвиток науки багато в чому підтвердив геніальну здогадку Демокріта, якого вважають родоначальником матеріалізму. В історії культури лінії Демокріта протистойть лінія Платона, який говорив про існування двох світів — світу речей і світу ідей, і про безсмертя душі. Демокріт заперечував безсмертя душі, вважаючи, що вона гине разом зі смертю тіла; пізніше цих же поглядів дотримувався Епікур. Демокріт займався різними галузями знань, зокрема тими, що ми зараз називаємо етикою і естетикою. У міркуваннях Демокріта етична (мета життя і спосіб життя) і естетична (прекрасне) проблематика нероздільні. Проаналізуйте наведені висловлювання. Як Ви розумієте заклик "не шукати насолоди в тому, що смертне"? Спробуйте уявити і описати життєву ситуацію, про яку можна було б сказати — ось насолода, знайдена в тому, що невмируще. Демокріт пише про "насолоду, яка пов'язана з прекрасним". Як Ви розумієте

його слова? Можливо насолоду, пов'язану з потворним? Не пов'язану з прекрасним? Наведіть конкретні приклади. Потворне і не пов'язане з прекрасним — це одне і те ж, чи ні?

Платон

АПОЛОГІЯ СОКРАТА

...Можливо хтось із вас заперечить: “Однак, Сократе, чим же ти займаєшся? Звідки на тебе цей наклеп? Напевно, якщо б ти не займався тим, чим й усі люди, і не робив би інакше, ніж більшість з нас, то й не виникло б стільки чуток і пересудів. Скажи нам, у чому тут справа, щоб нам даремно не вигадувати”. Ось це, мені здається, правильно, і я вам покажу, що саме дало мені популярність і накликала на мене наклеп. Можливо комусь здається, що я жартую, але будьте впевнені, що я скажу вам всю правду. Я, афіняни, придбав цю популярність лише завдяки якійсь мудрості. Яка ж це така мудрість? Та мудрість, що, ймовірно, властива кожній людині. Її, мабуть, справді маю, а ті, про яких я щойно говорив, володіють особливою мудрістю, яка перевершує людську, вже не знаю, як її назвати. Що до мене, то я її не розумію, а хто стверджує зворотне, той бреше і говорить це для того, щоб обмовити мене. Прошу вас, не галасуйте, афіняни, навіть якщо вам здається, що я говорю дещо зарозуміло. Не від себе буду я говорити, а зсилатимусь на того, хто користується вашою довірою. У свідка моєї мудрості, якщо у мене є мудрість, я наведу вам дельфійського Бога, адже ви знаєте Херефонта — він замолоду був моїм другом і другом багатьох з вас, він розділив з вами вигнання і повернувся разом з вами. І ви, звичайно, знаєте, який був Херефонт, до чого він був нестримний у всьому, що б не затівав. Прибувши одного разу в Дельфи, він наважився звернутися до оракула з таким питанням...Я вам сказав: не галасуйте, афіняни!

Коментарі

В самому кінці своєї промови Сократ говорить про Бога в однині. Це дивно, оскільки античності властивий політеїзм — віра у багатьох богів. Ось як коментує цей вислів А. Лосєв: "Звичайно, приписувати мислителям V і IV ст. до н. е. пізніший монотеїзм було б антиісторичною дурістю, але історик філософії тут, безсумнівно, побачить якесь далеке і туманне, поки що дуже абстрактне передчуття пізнішого монотеїзму" В подальшому ми побачимо, що Сократ є провісником християнської етики.

Лекція-роздум «Філософське осмислення культури»

Одного разу, тигр біг за мудрецем. Мудрець тікав що було сил, але звір не відставав. Незабаром мудрець з жахом зрозумів, що стоїть на краю прірви. Тигр стрибнув на нього і мудрець, не встоявши на ногах, відчув, що падає. Він ледве встиг вхопитися за корінь, який виступав з обриву і повис, тримаючись за нього. Мудрець подивився вгору — тигр стояв у нього над головою; подивився вниз — там розверзлася безодня. Він кликав на допомогу, але ніхто не чув його. Мудрець відчував як слабшають руки і розумів, що в будь-якому випадку загине. І раптом він помітив прекрасну квітку, яка росла на самому краю прірви. Квітка була настільки красивою, що мудрець забув про все, насолоджуючись її чудесною красою і ніжним ароматом. Раптом пролунав постріл і тигр впав замертво. Потім мисливець почув поклик мудреця і допоміг йому вибратися. Мудрець подякував спасителю, а мисливець запитав його: - Коли твоє життя висіло на волосині, про що ти думав? - Про те, - відповів мудрець, - якими б жахливими не здавалися нам деякі миті нашого життя- в ньому завжди є місце для Краси.

Як говорять японці — бачити красу навіть в малому. Існує дуже багато визначень прекрасного. Добре це або погано? «Погано» скаже учений. Бо те, чому не можна дати точного визначення, тобто ввести в понятійні рамки, не є

об'єктом для наукового міркування. «Добре» скаже людина мистецтва. Це означає, що прекрасне схоже на релігію, і як не можна дати визначення Бога, так не можна визначити прекрасне, якою б то не було формулою. Всяка наука, будучи родом знань, має справу з різними поняттями. Вони можуть бути загальними для всіх наук або особливими, специфічними саме для даної науки. Основні поняття, на яких будується наука, через які виражається особливий її вміст, особливі її зв'язки з життям, і називаються категоріями науки. Для фізики - це маса, енергія, рух, тиск і так далі. Для науки про моральність, яка називається етика, добро і зло, честь і ганьба, обов'язок, совість і так далі. Для філософії - істина, свобода і необхідність, природа і людина та ін. У Сократа була молитва: «Люб'язні боги! Дайте мені стати прекрасним у своєму внутрішньому світі, все ж, що я маю ззовні, та буде дружнім тому, що у мене усередині». Прекрасне належить до розряду вищих людських цінностей. До нього прагне не один Сократ чи Платон, але і будь-яка інша людина, в прекрасному для неї найвища радість, про нього вона мріє. Прагнення до прекрасного - одне з найхарактерніших саме людських прагнень. Відчуття прекрасного лежить в самих основах людини. Нам простіше наводити приклади прекрасного, ніж дати точне його визначення. Коли ми бачимо схід або захід сонця в ясну погоду, або зоряне небо, або далекий морський простір, у нас немає сумніву, що це прекрасно. Для нас безумовно прекрасний і високожертвний людський вчинок, і подвижницьке життя людини, і відданість людини високим етичним ідеалам. Загалом ми добре знаємо і розуміємо, що таке прекрасне. Але, може бути, таке закінчене визначення зовсім і не обов'язковим для прекрасного? (Питання студентам) Адже на світі є чимало речей, які реально існують і відіграють важливу роль в житті людини, але при цьому не піддаються визначенню за допомогою однозначних логічних понять. Наприклад, любов. Правда, всі ми знаємо, що час від часу робляться спроби і для визначення любові. Але зізнаємося, що всі такі спроби в кращому випадку виглядають кумедними. Прекрасне теж можна і потрібно віднести до таких явищ, які пізнаються не раціонально і не логічно, у будь-якому випадку, не

тільки раціонально і не тільки логічно. До речі, між прекрасним і любов'ю є не тільки схожість в деяких відносинах, але і внутрішній зв'язок. Вже давно помічено, що тільки душі, здатній любити, доступне повне задоволення прекрасним «прекрасне ми перш за все любимо - і без любові до нього немає наповненої ним насолоди». «Тільки любов дозволяє відчувати красу, тільки краса створює мистецтво». Прекрасному важко (якщо взагалі можливо) дати закінчене і адекватне визначення, але його можна характеризувати описово. Наука допускає таку характеристику, можна дати досить повне уявлення про нього, виявляючи його характерні ознаки. До чого ж конкретно вони зводяться? Перш за все, емоції, які викликає прекрасне, завжди носять позитивний характер. Прекрасне найчастіше приємне, воно викликає світлі почуття. Прекрасне дарує людині високу насолоду. Існує поняття «естетична насолода»; це і є перш за все особливе задоволення, яке відчуває людина під впливом прекрасного. Коли ми бачимо красивий пейзаж, в душі у нас - умиротворення і радість. Почуття особливої, високої радості ми відчуваємо і тоді, коли бачимо прекрасний витвір живопису або скульптури, прекрасний спектакль або фільм, читаємо прекрасний витвір словесного мистецтва. Радість виявляється людським супутником прекрасного. При цьому, зрозуміло (звичайно), не слід розуміти її поверхово, в повсякденному сенсі. Ми недаремно кожного разу говорили про високу радість. У кожному конкретному випадку наші почуття при сприйнятті прекрасного можуть бути досить складними, але це завжди такі почуття, які несуть в собі позитивний початок. Потрібно пам'ятати, що поняття прекрасного завжди щось відносне і суб'єктивне. Те, що прекрасно для однієї епохи, може вважатися потворним в інший час. Те, що подобається одній людині, не обов'язково сподобається іншому. Але це не заважає філософам постійно намагатися виробити універсальне визначення прекрасного.

Характерні особливості прекрасного:

- * Як правило, прекрасне має також конкретно-історичний характер;
- * Уявлення про прекрасне залежить від конкретних соціальних умов життя людини, від його способу життя і стилю життя;

- * Ідеал прекрасного також пов'язаний з особливостями національної культури;
- * Суб'єктивне розуміння прекрасного обумовлене рівнем індивідуальної культури, особливостями естетичного смаку особистості

В естетиці існує кілька моделей розуміння прекрасного:

1. Ідеалістична модель. Прекрасне розуміють як втілення Бога або абсолютної ідеї в конкретні речі або явища.

2. Суб'єктивістська модель. Прекрасне не є об'єктивне. Джерелом прекрасного виступає сама людина, його свідомість. «Людина - є виміром всіх речей» Протагор (античність)

3. Матеріалістична модель. Прекрасне - природний прояв об'єктивних властивостей дійсності, найбільш близьке до природи.

4. Релятивістська модель. "Все в світі відносно", абсолютизує мінливість дійсності і наших знань про неї, перебільшує відносність і умовність останніх. Це теорія, згідно з якою немає нічого абсолютно істинного і все, чи то смаки або навіть кольори, залежить від індивідуальності кожного або від розділеної ним точки зору. Переконавання, що немає єдиної істини, однакової для всіх людей, а є безліч істин, зручних, корисних і переконливих для одних осіб і груп, але неприйнятних для інших. Кожна з таких "істин" співвідносна з бажаннями, культурною, національною та соціальною приналежністю людини або групи, з епохою, расою та ін.

Прекрасне - категорія естетики, в якій знаходять відображення явища дійсності і твори мистецтва, які приносять людині почуття естетичної насолоди.

Прекрасне - основна позитивна форма естетичного освоєння дійсності. Таємниця краси турбує людство століттями. В історії про неї було висловлено безліч думок. У Стародавньому світі прекрасне було корисним. Естетична концепція, виражена в давньоримській поемі «Інана вибирає чоловіка»,

передбачає сократівську ідею: чим корисніше - тим прекрасніше. Поема оповідає про те, як бог сонця Уту вмовляє свою сестру Інанну вийти заміж за бога пастухів Думузи, хоча вона вважає за краще бога хліборобів Енкіду. «Хлібороб? Чим же він краще за мене?» - запитує бог пастухів Думузи і доводить, що оскільки він дає людям сир, вершки, шкіру, шерсть, тобто годує, одягає і вузує, то він корисніший бога землеробства, що дає тільки хліб і боби. Інанна вибирає бога пастухів. Людина насолоджується прекрасним не для задоволення повсякденних потреб (скажімо, втамування голоду). Насолоджуючись красою і могутністю гірської річки, ми не думаємо про те, що її можна змусити обертати турбіни. У реальному процесі буття корисне передує прекрасному і є його фундаментом.

Єгипетська культура:

- підпорядкування законам природи волі, енергії розуму та почуттям людини;
- безмежність людських можливостей;
- метафізичний тип краси, який передається в мистецтві через гармонію з природою;
- знання та здібності – шлях досягнення вищої краси;
 - тяжіння до осягнення мінливої краси життя на Землі.

Характерні риси мистецтва: монументальність; гармонійність, строгість, геометричність, наявність імпресіоністичної техніки в портретах.

Культура античної Греції – культура «космологоса», в основі якої покладено гармонію людини та космосу;

- одухотворення природи (гілозоїзм) та формування на цій основі естетичного чуття природних явищ;
- міфологічне світосприймання та світорозуміння;
- гармонія – основа краси.

Полісна культура Греції – культ краси фізичного тіла людини, що зумовило героїчну концепцію краси.

Класична доба – зміни естетичних орієнтирів, виникнення *психологізму відчуття краси*, драматичної експресії образів в поезії, скульптурі, інших видах мистецтва. Виникнення понять «евтюмія», «атараксія», що пояснюють стан душевного спокою [22, с.124].

В культурних надрах Стародавньої Греції виникає три типи краси, які будуть періодично домінувати в різних історико-часових зрізах: дорійський тип краси – героїчний прояв духу людини; іонійський тип краси – гармонія, ліризм, жіночність; корінфський тип краси – культ почуттів, вишуканості, помпезності, зовнішньої експресії.

Геракліт вбачав прекрасне в гармонії. Гармонія ж є боротьбою протилежних начал. Відповідність протилежностей в цій вічній боротьбі і породжує гармонію. Центральний образ світогляду Геракліта - вогонь, вбиваючи існуюче, перетворює все на попіл, з якого знову народжується життя. Вона - краса вічного вмирання і вічного відродження з попелу в нових формах. Протиріччя - творець гармонії і умова існування прекрасного: два кінці натягнутого лука і дві сторони ліри в своєму розходженні виробляють дію. У такій єдності боротьби протилежностей Геракліт бачить структуру прекрасного. Образ лука теоретично моделював структуру гармонії і володів історичною точністю: лук – це першооснова музичного звуку, прабатько всіх струнних інструментів. Геракліт наводить приклади гармонії протилежностей: 1) живопис виробляє зображення, відповідні оригіналам, змішуючи чорні, білі, жовті і червоні фарби; 2) музика створює єдину гармонію, змішуючи (в спільному співі) різні голоси: високі, низькі, протяжні, короткі.

Піфагорійці представляли світ як певну числову гармонію. Числа - душа цього світу. Числа-це речі, речі-це числа !!! Саме числові взаємини визначають цей світ. Піфагор був не тільки математиком і філософом, а й теоретиком музики. Він займався пошуками музичної гармонії, оскільки вірив в те, що така музика необхідна для очищення душі і лікування тіла і здатна допомогти розгадати будь-яку таємницю. Одного разу, проходячи повз кузню, Піфагор випадково почув, як удари молотів створюють цілком певне співзвуччя, і після

цього зайнявся експериментами, намагаючись знайти співвідношення між висотою тону і числами. За допомогою чаші з водою і однострунної арфи він вивчив взаємозв'язок між рівнем води і довжиною струни і виявив, що половина довжини струни піднімає ноту на одну октаву вгору. Вісім звуків - до, ре, мі, фа, соль, ля, сі, до - найдавніша музична гамма. В наші дні темперована гамма включає в себе дванадцять нот, включаючи дієз і бемоль, але в основі її лежить винахід, за який ми повинні дякувати Піфагору. Існує припущення, що Піфагорів лад - його гамму - удосконалив Архіт, але і в античній Греції, і в епоху Відродження гаму Піфагора з восьми звуків називали діатонічною гамою. Про вплив музики на людину з давніх-давен було добре відомо багатьом вченим, проте на зв'язок музики і чисел першим вказав саме Піфагор. Піфагор стверджував, що «музика дуже благодійно впливає на здоров'я, якщо займатися нею належним чином». Тому піфагорійці, «лягаючи спати, ... очищали розум від денного сум'яття і шуму певними піснями і особливого роду мелодіями і цим забезпечували собі спокійний сон з приємними сновидіннями». Піфагору якось вдалося вгамувати гнів нетверезого розлюченого юнака просто тим, що він велів флейтисту зіграти урочисту мелодію. Тим самим філософ не тільки відкрив цілий ряд музичних ефектів, але і знайшов їм практичне застосування в навчанні і медицині. « Не ганяйся за щастям- воно завжди знаходиться в тобі самому» «Особа лише тоді прекрасна, коли вона змальовує витончену душу»

Сократ (V ст до н.е.) одним з перших в історії намагається дати розгорнуту відповідь на питання, яка природа і суть прекрасного. Він задається метою відповісти не лише на питання «що прекрасно?», але і «що є прекрасне?» Сократ вперше спробував визначити поняття краси через порівняння його з суміжними поняттями. Сократ запитує Арістіппа: «А ти думаєш... що хороше — одне, а прекрасне — інше? То хіба ти не знаєш, що все по відношенню до одного і того ж прекрасно і добре?» Доводячи до крайності точку зору Сократа, Арістіпп запитує: «Так і гнойова корзина — прекрасний предмет? Так, присягаюся Зевсом, відповідав Сократ, і золотий щит — предмет потворний,

якщо для свого призначення перша зроблена прекрасно, а другий — погано. Ти хочеш сказати, що одні і ті ж предмети бувають і прекрасні, і потворні? — запитав Арістипп. Так, присягаюся Зевсом, відповідав Сократ, настільки і хороші погані: часто те, що прекрасне для бігу, потворне для боротьби, а те, що прекрасне для боротьби, потворне для бігу: тому що все добре і прекрасне по відношенню до того, для чого воно добре пристосоване, і, навпаки, погане і потворне по відношенню до того, для чого воно погано пристосоване». «Серед мавп прекрасна потворна, якщо порівняти її з людським родом... Наймудріший серед людей в порівнянні з Богом здається мавпою — і по мудрості, і по красі, і по всьому іншому» і іронічно обертає цей вислів проти опонента: «Найкращий з горщиків потворний порівняно з вродою дівочою, як стверджує мудрець Гиппій». Суперечка Гиппія і Сократа не приводить до остаточного визначення прекрасного. Але в ході дискусії прекрасне всесторонньо аналізується, а її висновок — завершальна фраза діалога: «Прекрасне — важке».

Платон (ок. 428—347 до н.е.) в діалозі «Бенкет» пише: «Прекрасне існує вічно, воно не знищується, не збільшується, не зникає. Воно ні прекрасне тут, ні потворне там... ні прекрасне в одному відношенні, ні потворне в іншому». Перед людиною, що пізнає його, прекрасне «не з'явиться у вигляді якогось образу, або рук, або якої іншої частини тіла, ні у вигляді якої-небудь мови, або якої-небудь науки, ні у вигляді того, що існує в чому-небудь іншому, в якій-небудь живій істоті або на Землі, або на небі, або в якому-небудь іншому предметі...» Прекрасне виступає тут як вічна ідея, чужа мінливому світу речей. Таке розуміння прекрасного витікає з філософської концепції Платона, що стверджувала, що плотські речі — тіні ідей. Ідеї ж — низька духовна суть, складові дійсного буття. Арістотель визначає прекрасне як порядок, величину, відповідність. Ні занадто велике, ні занадто маленьке не можуть бути прекрасними. Це по-дитячому наївне судження містить в собі геніальну ідею. Краса тут виступає як мірило, а мірило всього - людина. Саме порівняно з нею прекрасний предмет не має бути "надмірним". Ця концепція - теоретична відповідність гуманістичній практиці античного мистецтва. Арістотель

підкреслював єдність прекрасного і доброго, естетичного і етичного. Арістотель трактує прекрасне як добре, яке приємне тим, що воно благо. Образи мистецтва для Арістотеля мають бути такі ж прекрасні, морально високі і чисті. Мистецтво не завжди зображує прекрасне, але завжди прекрасно зображує. Світ прекрасний - цей тезис пройшов через усю історію античним.

В середні віки панувала концепція божественного походження краси (Тертуліан, Франциск Ассізьський): Бог, одухотворяючи нерухому матерію, надає їй естетичні властивості. Чуттєва краса і насолода нею - гріховні. Естетичне враження від мистецтва обумовлене божественною ідеєю, яку воно несе. У епоху пізнього Середньовіччя Фома Аквінський(1225-1274) утверджував красу реального світу : "Бога радує всяка тварюка, бо усе існуюче узгоджене з його суттю". Краса - форма, що сприймається високими людськими чуттями (зором і слухом). Для Фоми Аквінського прекрасне сприяє пригніченню земних бажань і полегшує шлях до віри; воно обумовлене формальними елементами(цілісність, пропорція, гармонія, ясність), котрі впливають на нас безпосередньо. Прекрасне заспокоює бажання людини і сприяє його сходженню до вершин свого призначення

Середньовічна культура – в основі її художньо-ментального типу стає вища цінність – Бог, який є найвищою красою, ідеалом духовності, недосяжним для простої людини; усвідомленням цінності та сенсу кожної митті життя.

Романський тип краси – поєднання суворості, аскетизму, монументальності з глибоким прагненням приблизитися до Бога;

- метафізичне відчуття краси;
- осмислення гріховності буденного життя;

Готичний тип краси – поглиблення цінності духовного життя людини;

- містичне відчуття краси;
- посилення символізму та ірраціональності;

Культура доби Відродження - характерне домінування принципу гуманізму в педагогіці, зокрема, в художній творчості.

- антропоцентризм – провідний принцип розуміння світу, проголосив принцип всебічного розвитку особистості;
- творчий розвиток самої людини;
- одночасний та рівномірний розвиток розуму, тіла і душі;
- єдність теоретичного і практичного оволодіння всесвітом та мистецтвом;
- естетичне осмислення природи, яка є найвищим проявом краси;
- культивування жіночої краси.

Гуманісти Відродження утверджували красу самої природи і радість її сприйняття. Естетика Відродження продовжує античні традиції; прекрасне ототожнюється з моральним і справедливим. Зовнішня краса вважається атрибутом доброчесності. Лука Пачіоліо визначає норму краси – як золотий(гармонійний) переріз. Зразком краси стає людина, його тіло. Агостіно Ніфо оголосив нормою краси жіноче тіло і канонізував свій опис краси графині Тальякоццо, перетворивши його на правило, закон, зразок. Канонізували красу жіночого тіла і англійські філософи Роберт Нокс і Хейдон. Для Томазо Кампанелли прекрасне - знак добра, а потворне - зла. Кампанелла стверджує естетичну поліфонію життя і релятивність її оцінок : "Немає нічого, що одночасно не було б прекрасним і потворним. Леонардо да Вінчі вважав найкрасивішим пропорції предметів. Естетика Ренесансу пройнята гуманізмом і пошуками життєвої правди : Шекспір вважав, що мистецтво - дзеркало, яке художник тримає перед природою; а "прекрасне прекрасніше у сто разів, увінчане правдою дорогоцінною". Так естетика Відродження підкреслила зв'язок краси і правди. Естетика Класицизму ототожнювала прекрасне з витонченим: прекрасною є не вся природа в її цвітінні і буйстві, а лише доглянута природа Версальського парку. Буало обґрунтовував принципи доброго смаку. Він вважав, що прекрасним є тільки правдиве. У мистецтві прекрасно відображається навіть потворне.

Естетика французьких просвітителів(XVIII ст.) - важливий етап розвитку теорії прекрасного. Вольтер(1694-1778) стверджував відносність уявлень людини про прекрасне: якщо запитати у жаби, що прекрасно, то вона

відповідь, що втілення краси - інша жаба (Вольтер. 1913. С. 166-167). У естетичному кодексі "Храм смаку" Вольтер говорить: "Неправдивий смак є породженням штучності, тоді як матір'ю істинного смаку є сама природа"(Вольтер. 1947. С. 600) Французькі просвітники вважали, що краса - природна властивість самої природи, така ж як вага, колір, об'єм. Д. Дідро(1713-1784) розділив красу на два види: 1) реальну, об'єктивну, існуючу до і після появи людини(стосунки частин усередині предмета, відношення однорідних і неоднорідних предметів); 2) красу відносну, існуючу лише для людини (предмет, дотичний до свідомості людини). Дідро зрівняв красу з добром, естетику з етикою. В епоху Відродження художники не могли зображувати прекрасну людину в огидній оболонці, просвітники ж надавали невеликого значення зовнішньому вигляду, головне - духовний вигляд людини . І. Кант(1724-1804) вважає, що людина отримує задоволення від узгодженої роботи розуму і уяви при спогляданні предмета. Таким чином, ми бачимо тут начебто деяке повернення до Платона з його світом ідей. Але це повернення на абсолютно іншому рівні і в абсолютно інших уявленнях про устрій світу. За думкою Канта, причинність мети є форма об'єктивності. Вона створює об'єктивні умови діяльності нашої суб'єктивності, Здатність критично оцінювати кожен свій крок. Здатність контролювати кожен свій крок. Чи здатність відчувати свою правильність, яку Кант називає суб'єктивною доцільністю. Саме її людина і відчуває при спогляданні предмета як узгоджену роботу розуму і уяви. Геніальність Канта якраз в тому і полягає, що він зумів показати цей процес руху людства в його власній закономірності. І тому представив його як процес досягнення суб'єктивної доцільності. Як досягнення того, що робить цей людський рух стійким. Таким чином, І. Кант зв'язує прекрасне з поняттям "смаку". Філософія прекрасного у нього будується на суб'єктивній здатності судження смаку. "Прекрасне те, що пізнається без поняття як предмет необхідного задоволення". В той же час Кант виділяє два види краси : вільну красу і прийдешню красу. Вільна краса характеризується тільки на основі форми і чистого судження смаку. Прийдешня краса

ґрунтується на певному призначенні предмета і мети. У етичному плані, у нього прекрасне - "символ морально доброго". Звідси, він ставить красу природи вище за красу мистецтва.

Для Гегеля поняття прекрасного відтіснене на другий план поняттям істинного: чим глибше мислить людина, тим менше йому потрібне прекрасне; нині людина навчилася мислити абстрактно(на зміну століттю мистецтва прийшло століття філософії). У мистецтві для Гегеля цінне тільки те, що дає можливість наблизитися до абсолютної ідеї. Філософія, на думку Гегеля, пізнає абсолютний дух як ідею, а мистецтво пізнає дух не безпосередньо, а через його чуттєве вираження(краса - абсолютна ідея, втілена у предметному світі і пізнана через нього). Від краси пізнання прагне йти до істини . Як же у наш час судять про прекрасне? Часто можна почути: "Про смаки не сперечаються. Вам подобається одне, а мені інше". У такому твердженні криється думка, що поняття художніх цінностей відносні. Припустимо, що кому-небудь не подобається розписана Мікеланжело стеля Сикстинської капели. Але ж це ніскільки не зменшує досконалості розпису, а говорить лише про нездатність цієї людини осягнути глибину і велич Мікеланжело. Є твори мистецтва, які прекрасні взагалі, незалежно від того, подобаються вони кому-небудь або ні. Як істинне існує незалежно від нашої волі, так і прекрасне. Якщо в створенні мистецтва виражаються почуття, то які саме? Гоголь стверджував: "Я люблю добро, я ищу ея и сгораю имъ... ". Пушкін признавався: «И долго буду тем любезен я народу, что чувства добрые я лирой пробуждал» У романі Лескова "Соборяне" батько Савелій наставляв: «Слушай свое сердце, и безудержная работа необходимое условие для того, чтобы творить.» Прадавнє зображення жіночого тіла відноситься приблизно до 20 000 року до нашої ери. Це скульптура Венери з Вілендорфа.

Мініатюрна фігурка жінки не має нічого спільного з сучасними уявленнями про ідеальну жіночу фігуру: у Венери величезні груди, стегна і живіт. Ставши через 19 віків старогрецьким еталоном, красуня здорово худне: статуя Венери Мілосської при зрості 164 см має параметри 86-69-93. У нашому тисячолітті в різні епохи еталоном вважалися як пишнотілі красуні, так і мініатюрні "ельфійки" з блідою шкірою. Але особливо нестримно стандарти краси мінялися в XX-му столітті

Ідеал жіночої краси в Стародавніх світах

Ідеалом краси в Єгипті були жінки дуже схожі на сучасних. Критерії були наступні:

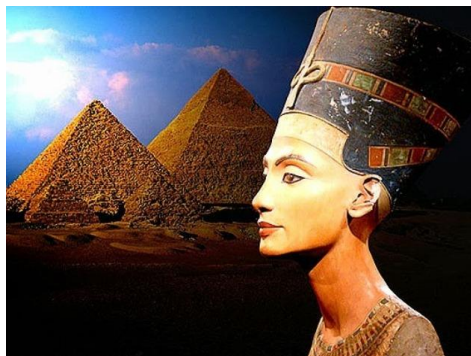
-тонка осина талія;

-стрункі ніжки;

-вузькі стегна;

-маленькі груди.

Так, Вам не здалося, на відміну від сьогоденного уявлення про ідеально красиву жінку з 3-м розміром грудей, єгиптяни цінували жінок з маленькими грудьми. Якщо брати за приклад Нефертіті, яка була і залишається ідеалом краси для Єгипту, то у неї були мигдалеподібні очі, прямий і тонкий ніс, яскраво виражені губи. Саме Нефертіті була першою жінкою, яка почала користуватися косметикою. Услід за нею почали і інші жінки, тому в Єгипті вважалося, що чим більше на жіночому обличчі косметики, тим вона привабливіша. Ідеалом жіночої краси була жінка з синяво-чорними намальованими бровами і зеленими тінями на очах. Єгипетські жінки йшли на різні хитрощі, щоб відповідати ідеалу краси. Вони закапували собі очі соком беладонни, який розширював зіниці очей і додавав їм блиску.

У Давній Греції ідеально вважалася жінка з гармонійними і пропорційними рисами обличчя і тіла. Ідеально красивим тілом було округле і м'яке. Таким ідеалом краси стала Афродіта, зріст якої був 164 см, об'єм талії 69 см і обхват стегон 93 див. Вона була стрункою, але не худою – це і вплинуло на моду і еталон про жіночу поставу і секрети краси. Що стосується образу, то тут теж були свої канони краси:

- прямий ніс;
- великі опуклі очі;
- дугоподібні брови;
- невисокий лоб;
- пряме підборіддя.

Не менш важливим для Грецького ідеалу було волосся. Його заборонено було обрізати. Якщо жінка прагнула до еталону, вона повинна була носити довге волосся, зібране у вузол або перев'язане стрічкою. Ідеальна жіноча краса позначалася природними блакитними очима, золотим хвилястим волоссям і блискучою шкірою. Жінки із різних верств суспільства хотіли бути красивими, тому, як і єгиптянки, вдавалися до невеликих хитрощів. Привілейовані грецькі дівчата користувалися білилами, а замість рум'ян використовували кармін. Підведенням для вік у них була кіптява від згорання. Простіші жінки теж прагнули до ідеалу краси і щоб вибілити обличчя і додати блиск шкірі використовували ячмінну маску з тіста з приправами і яйцями.

Ідеал жіночої краси в Середньовіччі. В цю епоху краса була гріхом і блондинки, за словами архієпископа, були нечестивими. Церква забороняла користуватися косметичними засобами, тому що вона приховувала дійсну особу, яку створив Бог.

Не дивлячись на це, в Середньовіччі існував ідеал краси, до якого прагнули жінки, а саме:

- дуже бліда шкіра;

- видовжений овал обличчя;
- маленький рот;
- худеньке тіло;
- довга шия.

Щоб не користуватися косметикою і не викликати засудження, жінки цієї епохи натиралися лимонним соком і вибілювали шкіру. Деякі, так хотіли стати ідеалом краси, що вдавалися до кровопускання. Щоб додати образу лагідності і покірності жінкам доводилося голити брови, а тим, хто хотів видовжити шию – голили потилицю. Ідеалом Середньовіччя була, неперевершено красивою для тієї епохи, діва Марія.

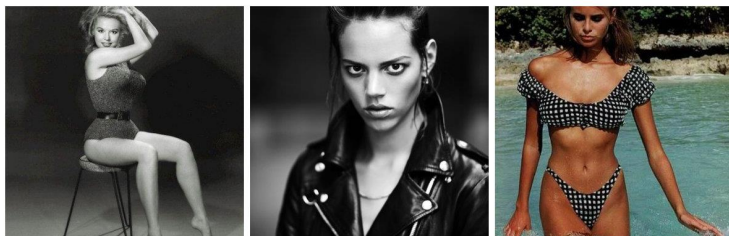
Ідеал краси в епоху Відродження або Ренесансу. На початку епохи Відродження (Ренесансу) вплив церкви на красу і косметику поступово зникав. Блідолиці і худі жінки відходять на другий план. У моду входять жінки, котрі володіють:

- пишними формами;

- широкими плечима;
- високим зростом;
- повними і великими руками і ногами;
- з великими натуральними грудьми.

Особливого значення для ідеальної жіночої краси в епоху Відродження надавалося волоссю. Волосся мало бути доглянутим, ніжним, густим, золотистого кольору, довгим і хвилястим. Найзнаменитішою жінкою і володаркою статусу ідеалу краси стала Джоконда. Хочу відмітити, що в епоху Ренесансу брови у жінок були поголені, що можна помітити і на картині Леонардо да Вінчі

Ідеали краси в XX столітті. На початку XX століття краса стала найважливішою в жінці, і зберігається до цих пір, хоча вважаю, що ця думка помилкова. У 50-х роках ідеалом жіночої краси стала лялька Барбі, а вже в 70-х протилежна їй особа – дівчина-бунтарка. З 90-х років стали модними супер моделі з фігурою 90-60-90, зараз ця мода зберігається.

Прекрасне - це вища естетична цінність, яка народжується, коли форми оточуючої нас реальності збігаються з нашими уявленнями про досконалість або про те, що сприяє вдосконаленню життя. Отже, однією з основоположних категорій естетики є категорія "прекрасне", яка виражає вищу естетичну цінність. Її вміст настільки ж важко визначається, як і категорія естетичне. Змістовну сторону прекрасного слід розглядати в ціннісному аспекті. Кожен

предмет або явище володіє формальними ознаками, які б робили їх прекрасними. Всі вони здатні так чи інакше задовольняти естетичні потреби людей і, отже, виступають як естетичні цінності. Предмети ж, що володіють такими властивостями, називаються красивими і прекрасними. В зв'язку з цим необхідно зіставити категорії прекрасне і красиве. Об'єктивною підставою і передумовою краси є зв'язок взаємин різних складених компонентів явищ: їх пропорції, ритм, співвідношення частин і цілого, їх структура і організація, просторова і тимчасова форма, наскільки все це сприймається і переживається чуттями людини, здатної і розуміти ці взаємозв'язки, і отримувати від цього естетичне задоволення. Краса виступає як відповідність форми предмету, його вмісту, функції, а також як відповідність сприйняттю людини, її світогляду, духовності. Категорія краси більшою мірою акцентує форму естетичної в об'єкті і відношенні до неї людини настільки, наскільки ця форма виступає для нього мірою людського освоєння дійсності. Отже, категорія краси обумовлена характером практики, трудовою діяльністю і характером соціальних стосунків, тобто умовами життя, побуту, виховання, природним, естетичним і соціальним середовищем. І лише у міру того, як людина стає суб'єктом всесвітньої історії, формується її здатність розуміти і відчувати красу природного і соціального контекстів.

Категорія ж прекрасного включає вміст категорії краси, хоча і не в повному обсязі. Вона істотно відрізняється від останньої. Тут акцент ставиться на людському розумінні змісту краси. Прекрасне - категорія, що виражає єдність краси і добра. У категорії прекрасного виражений і підкреслений саме загальнолюдський сенс естетичної цінності. Зовнішня, формальна правильність, організованість і гармонійність об'єкта тут не те щоб не мають значення, а підпорядковані етичному, виявляються лише в світлі етичного змісту, доброзичливої прихильності до людини. Прекрасне в людині, суспільстві зв'язане, перш за все, з діяльністю, її характером і спрямованістю. Наскільки в продуктах діяльності, в її результатах втілюється людська міра, багатство людської духовності, наскільки метою цієї діяльності виявляється сама людина,

настільки вона набуває гідності прекрасного. Тому можна сказати, що прекрасне виступає як безпосередньо прийнята міра людської свободи.

У суспільстві прекрасне реалізується як культурний ідеал - справедливе соціальне взаємовідношення між людьми. У природі прекрасне пов'язане із закономірністю і доцільністю природних явищ і виражається у вільній праці людини-творця, що створює другу природу. Можна, звичайно, читати книгу, як чичиковський Петрушка, отримуючи задоволення від самого процесу складання букв в слова, можна захоплюватися цікавістю сюжету. Але лише теоретично розвиненій свідомості розкриваються глибини твору, істота образної думки художника. Культура і мистецтво — фокус всієї світової культури і осередок гуманітарного досвіду людства. Ці сфери культури сьогодні надзвичайно значимі для світової спільноти. Мистецтво пробуджує в людях творче начало, виховує здібність знаходити внутрішню міру предметів, навчає відчувати і помічати красу, творити за її законами, формує ціннісні орієнтири людини в світі.

ГЛОСАРІЙ

Іменний глосарій

Августин Аврелій - християнський теолог і філософ, поєднав християнство з античною філософією, розвинув доктрину про гріховність людини і Божу благодать.

Аль Кінді - перший арабський філософ, який об'єднав ісламську теологію з грецькою філософією, автор праць з естетики і науки.

Аристотель - давньогрецький філософ, засновник логіки, етики, політики та естетики, автор концепції «золотої середини».

Арістотель Онассіс - грецький судновласник і меценат, який фінансував культурні проекти і мистецькі ініціативи.

Бенедикт Спіноза - голландський філософ, автор етики, де розглядав природу Бога і етику на основі раціоналізму.

Ван Гог Вінсент - голландський постімпресіоністський художник, який вплинув на розвиток модерн мистецтва.

Володимир Мономах - князь Київської Русі, автор «Повчання дітям», поєднав політичну та морально-етичну думку.

Гай Юлій Цезар - римський політик і полководець, чий вплив виходить за межі політики, у тому числі на культурні зміни.

Гегель Георг Вільгельм Фрідріх - німецький ідеалістичний філософ, автор діалектики, розвинув концепції історії і духу.

Гюстав Клімт - австрійський живописець, один із засновників стилю модерн, відомий декоративними орнаментами та символізмом.

Давид Юм - шотландський емпірист і скептик, який зробив значний внесок в етику та філософію мистецтва.

Далай-лама - духовний лідер тибетського буддизму, пропагує ідеї співчуття і ненасильства.

Джованні Бокаччо - італійський письменник і гуманіст, автор «Декамерону», важливий для розвитку гуманізму Відродження.

Джорджо Вазарі - італійський історик мистецтва, перший біограф художників епохи Відродження.

Джузеппе Верді - італійський композитор опер, символ італійського національного духу.

Донателло - італійський скульптор Відродження, відомий своїми реалістичними і виразними роботами.

Жан-Жак Руссо - французький філософ-просвітитель, автор концепції природної доброти людини і суспільного договору.

Жан-Поль Сартр - французький філософ-екзистенціаліст, письменник і драматург, досліджував свободу і відповідальність.

Зигмунд Фрейд - австрійський психоаналітик, засновник психоаналізу, вплинув на гуманітарні науки і культурологію.

Іван Франко - український письменник, поет, культурний діяч, один із засновників української літератури і національної ідентичності.

Ісаак Ньютон - англійський фізик і математик, який заклали основи класичної механіки, також досліджував природні закони краси і гармонії.

Йоганн Себастьян Бах - німецький композитор бароко, символ духовної та музичної досконалості.

Карл Маркс - німецький філософ і соціолог, розробив теорію історичного матеріалізму, вплинув на соціальну етику.

Клод Моне - французький імпресіоніст, що реформував уявлення про колір і світло в мистецтві.

Клод Леві-Строс - французький антрополог, засновник структурного аналізу культури.

Конфуцій (Кун-цзи) - китайський філософ, основоположник конфуціанства, акцентував на моралі і соціальній гармонії.

К'єркегор Сьорен - данський філософ-екзистенціаліст, підкреслював індивідуальну відповідальність і віру.

Леонардо да Вінчі - італійський геній Відродження, художник, вчений, винахідник, символ універсальної творчості.

Мартін Лютер - ініціатор Реформації, підкреслював особисту віру і моральну автономію.

Мікеланджело Буанарроті - італійський скульптор, живописець, архітектор Відродження, творець геніальних мистецьких образів.

Мішель Фуко - французький філософ, теоретик культури, досліджував владу і знання.

Мірча Еліаде - румунський історик релігії, культуролог, теоретик міфології.

Ніколо Макіавеллі - італійський політичний мислитель, автор «Державця», розмежував політику і мораль.

Оскар Вайльд - ірландський письменник і драматург, майстер естетизму і іронії.

Пабло Пікассо - іспанський художник, один із засновників кубізму, радикально змінив мистецтво XX століття.

П'єр Абеляр - середньовічний філософ, логік, теолог, розвинув теорію моральності дії через наміри.

П'єр Огюст Ренуар - французький імпресіоніст, відомий ніжними і світлими картинами.

Платон - давньогрецький філософ, засновник Академії, автор теорії ідей, ідеалу і добра.

Поллок Джексон - американський абстрактний експресіоніст, новатор у живописі.

Рене Декарт - французький філософ, творець раціоналізму, автор методу сумніву і дуалізму.

Рембрандт ван Рейн - голландський живописець золотого віку, майстер світлотіні і психологічного портрету.

Роман Якобсон - лінгвіст і культуролог, засновник структурної лінгвістики.

Сальвадор Далі - іспанський сюрреаліст, відомий своєю ексцентричною творчістю.

Сократ - давньогрецький філософ, засновник етики як філософської дисципліни.

Томас Гоббс - англійський філософ, автор концепції суспільного договору, розглядав мораль як результат договору.

Томас Мор - англійський гуманіст, автор утопії, розмірковував над ідеальним суспільством.

Федеріко Фелліні - італійський кінорежисер, відомий сюрреалістичними і символічними фільмами.

Фома Аквінський - середньовічний філософ і теолог, синтезував християнську віру з аристотелівською філософією.

Франческо Петрарка - італійський поет, один із засновників гуманізму.

Бенджамін Франклін - американський політик, вчений, пропагував освіту і моральне вдосконалення.

Френсіс Бекон - англійський філософ і науковець, засновник емпіризму.

Ганс-Георг Гадамер - німецький філософ, представник герменевтики.

Чарльз Дарвін - натураліст, творець теорії еволюції, вплинув на культурологічні уявлення про природу людини.

Чарльз Діккенс - англійський письменник, зображував соціальні проблеми свого часу.

Шарль Бодлер - французький поет, символ модерної естетики.

ГЛОСАРІЙ ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Абсолют — у різних релігійних і філософських вченнях — необумовлене нічим, досконале начало, першопричина буття, в монотеїстичних релігіях під абсолютom розуміється Бог.

Абсолютизм — філософський погляд, протилежний релятивізму, згідно з яким цінності мають загальний характер. Розрізняють етичний, естетичний, пізнавальний абсолютизм.

Абстракціонізм — напрям у мистецтві XX ст., для якого характерні відмова від зображення реального предметного світу й увага до абстрактних форм, співвідношення кольорів тощо.

Авангардизм — загальна назва мистецьких напрямів початку XX ст., які відзначалися радикальним новаторством та експериментаторством.

Аксіологія — (від грец. «цінність» та «вчення») філософсько-етичне вчення про цінності.

Альтруїзм — (від лат. «інший») моральний принцип, згідно з яким благо іншого і він сам наділені більшою моральнісною цінністю, ніж власне «я» та особисте благо. Альтруїзм протилежний егоїзму.

Аморалізм — (від лат. «не» та «звичай, звички, поведінка») нігілістичне ставлення до норм моралі та моральності. В історії етики аморалізм виступає в різних формах: етичний скептицизм, релятивізм, волюнтаризм, егоїзм.

Антисфен (435—378 рр. до н. е.) — давньогрецький філософ, учень Сократа, вчитель Діогена, засновник школи кініків. Проповідував повернення людини до природного стану, необтяженого соціальними пороками.

Аристотель (384—322 рр. до н. е.) — давньогрецький філософ, учень Платона. В етиці — побічник аристотелічного еудемонізму. Твори: «Нікомахова етика», «Етика», «Поетика».

Аристипп (пом. після 366 р. до н. е.) — давньогрецький філософ, засновник Кіренської школи, обґрунтовував гедоністичну мораль.

Апатія — (грец.) поняття давньогрецької етики, безпристрасність, нечутливість до навколишніх явищ та подій.

Аскетизм — (грец.) вправи для морального вдосконалення та добродетельного життя, самообмеження, відмовлення від життєвих благ, які притаманні всім релігіям. До аскетичних вправ належать піст, послух, цілібат, жебрацтво, юродство, відлюдництво, обітниця мовчання, носіння вериг, власниць та ін.

Ахімса — (санскр.) в індуїзмі, буддизмі, джайнізмі принцип не-спричинення шкоди живим істотам.

Баумгартен Олександр Готліб (1714—1762) — німецький філософ, перший вжив поняття «естетика», під яким розумів філософську науку про чуттєве пізнання, яке досягає і створює прекрасне, що відображається в образах мистецтва. Підрозділами естетики, згідно з Баум-гартеном, є евристика — вчення про «речі й .про предмети мислення», методологія, яка досліджує організацію художнього твору, та семіотика— вчення про естетичні знаки. Праці, присвячені естетиці: «Філософські роздуми про деякі проблеми поетичного твору»

(1735), «Психологія» (1739), «Естетика» (1750—58).

Бахтін Михайло Михайлович (1895—1975) — російський мислитель, літературознавець, естетик. Досліджував проблеми естетичної форми, діалогічну складову творчості, сміхову культуру. Твори: «Проблеми поетики Достоевського» (1929); «Творчість Франсуа Рабле та народна культура середньовіччя та Ренесансу» (1965), «Естетика словесної творчості» (вид.1979).

Біблія — (грец. «книги») Святе писмо в християнстві. Складається зі Старого (Ветхого) та Нового завітів і є основою християнського етичного вчення.

Благодать — у християнстві дар Бога людині, що проявляється передусім у можливості спасіння.

Благочестя — втілення в житті людини вимог віри, дотримання заповідей певного віровчення.

Блаженство — у християнстві найвище щастя, що повною мірою може бути досягнуто праведниками в раю.

Бог — надприродна духовна істота, творець світу, уособлення та першоджерело істини, добра та краси, абсолют (у теїзмі). В політеїзмі — боги — духовні істоти, що панують над певними силами та частинами Всесвіту.

Бхакті — (санскр.) віддане служіння, один зі шляхів спасіння в індуїзмі.

Вибір моральний — акт моральної діяльності, який полягає в тому, що людина завдяки своїй автономії визначається щодо системи цінностей (ідеалів, принципів) та способів їх реалізації у конкретних вчинках та поведінці.

Вимога моральна — загальна назва для регулятивів моральних відносин: норм, ідеалів, принципів, цінностей.

Відповідальність — позитивна моральна якість, яка полягає у свідомому ставленні особи до певних моральних норм, принципів та цінностей і готовності їх обстоювати та втілювати.

Віра — релігійна чеснота, безсумнівна впевненість, переконаність у чомусь.

Волюнтаризм — моральний принцип, який заперечує будь-яку зовнішню зумовленість поведінки, вбачаючи її причину в індивідуальній волі.

Воля — здатність до морального вибору та послідовного здійснення відповідних вчинків.

Гадамер Хане Георг (1900—2002) — німецький філософ, теоретик мистецтва, застосовував герменевтичний метод до інтерпретації художніх творів. Основна праця — «Істина та метод» (1960).

Гармонія — принцип естетичної організації форми, узгодженість, співмірність окремих частин цілого.

Гедонізм — (від грец. «задоволення») принцип, згідно з яким вищим благом, метою та основними стимулами людської діяльності є насолода (духовна чи чуттєво-матеріальна) та задоволення. Гедонізм виступає одним з основних принципів філософсько-етичного вчення Аристип-па та Кіренської школи; протилежний аскетизму.

Гегель Георг Вільгельм Фрідріх (1770—1831) — представник німецької класичної філософії. Право, мораль та моральність за Гегелем — це форми розгортання об'єктивного духу. Естетика — це, на думку Гегеля, філософія мистецтва, якому притаманні три форми, що історично змінювали одна одну — символічна, класична та романтична. Праці: «Феноменологія духу» (1807), «Лекції з естетики».

Геніальність — найвищий ступінь обдарованості людини.

Геній — у римській міфології добрий дух, який формує характер чоловіка та оберігає його протягом життя (покровительками жінок були юнони).

Гете Йоган Вольфганг (1749—1832) — видатний німецький поет, мислитель, теоретик мистецтва, естетик. Естетичні праці: «Просте наслідування природі. Манера. Стиль» (1789), «Учення про колір» (1810).

Гідність — позитивна моральна якість, поняття моральної свідомості, в якому відображається уявлення про самоцінність людської особистості, її моральну рівність з усіма іншими.

Готика — стиль в європейському середньовічному мистецтві, характеризувався символізмом, суворістю та витонченістю.

Гріх — порушення заповідей, або інших релігійних законів; метафорично — поганий вчинок.

Гріхопадіння — згідно з Біблією первородний гріх людства, порушення Адамом та Євою заборони Бога вживати плодів з дерева пізнання добра та зла в Едемському саду.

Гумор — (англ.) особливий вид комічного, який поєднує глузування зі співчуттям до того, що уявляється смішним.

Дао — (кит. «шлях») абсолют, шлях речей, закон; центральне поняття даосизму.

Дао де цзін — «Книга про шлях та доброчесність», основний текст даосизму, де викладені етичні принципи цієї давньокитайської філософської традиції, яка згодом стала основою одноіменної релігії. Авторство «Дао де цзіну» приписується Лао Цзи (VI—V ст. до н. е.)

Девіантна поведінка — (від лат. «відхилення») поведінка, яка визнається невідповідною щодо норм і зразків, загальноприйнятих у певному соціумі.

Дескриптивна етика — (від лат. «опис») галузь етики, яка використовує конкретно-соціологічний та історичний аналіз для дослідження функціонування моралі у певному соціумі.

Детермінізм — принцип, який проголошує причинну зумовленість всього, в тому числі вчинків людини, її волі, протилежний індетермінізму.

Джаз — вид музичного мистецтва, що склався у США наприкінці XIX ст. унаслідок поєднання елементів африканської та європейської музичних культур.

Дизайн — (від англ. «задум, проект, креслення») термін, що позначає різні види проектування, яке передбачає поєднання функціональних та естетичних якостей предметного середовища. Вужче — художнє конструювання.

Диявол — (від грец. «брехун») у релігійних доктринах уособлення зла, злий дух, що підбурює людину до гріховних вчинків. Цей або подібні образи відомі в іудаїзмі (Сатана), в християнстві, ісламі (Шайтан або Ібліс), в буддизмі (демон Мара), у слов'янській (чорт) та інших релігіях.

Діанойя — термін давньогрецької філософії, здібність до мислення. В етиці Аристотеля і томізму діаноетичні чесноти — це мудрість і розсудливість.

Дідро **Дені** (1713—1784) — видатний французький мислитель-енциклопедист, теоретик мистецтва. Основні естетичні праці: «Трактат про прекрасне» (1751), «Парадокс про актора» (1773—1778).

Діоген Сінопський (IV ст. до н. е.) — представник етичної школи кініків, учень Антисфена, пропагував незалежність від зовнішніх впливів, наближення до природи, одним з його принципів було «без громади, без оселі, без батьківщини». Діоген проголосив себе громадянином світу — «космополітом», його погляди, втілені у вчинках, дійшли в переказах інших філософів.

Добро та зло — найбільш загальні поняття моральної свідомості, категорії етики, які характеризують позитивні й негативні моральні та моральнісні цінності.

Душа — частина живої істоти, пов'язана з духом та тілом. В більшості релігійних учень, крім буддизму та деяких інших, душа вважається безсмертною.

Дхарма — (санскр.) 1) в етиці індуїзму обов'язок; 2) у буддизмі закон, відкритий та проголошений Буддою, а також найдрібніша часточка (атом) Всесвіту.

Евдемонізм — етичний та моральний принцип, що пов'язує сенс життя з прагненням до щастя, різновид натуралістичної етики.

Егоїзм — етичне поняття, яке відображає ціннісну орієнтацію людини на пріоритет особистого інтересу; протилежний альтруїзму,

Едем — (бібл.) земний рай, де жили до гріхопадіня Адам та Єва,

Еклектизм — (від грец. «вибраний») механістичне поєднання елементів різних стилів та систем.

Експресіонізм — (від фр. «вираження») мистецький напрям початку XX ст., який зосереджується на вираженні суб'єктивного духовного світу людини.

Емпатія — споглядальне розуміння емоцій, почуттів, психологічних станів іншої людини.

Епіктет (бл. 50—138) — давньогрецький філософ-стоїк, колишній раб, обстоював свободу волі як провідну чесноту людини.

Епікур (341—270 рр. до н. е.) — давньогрецький філософ, прихильник евдемонізму, насолоду розумів як відсутність страждання. Твори:

«Лист до Менекея», «Головні думки».

Ескапізм — (від англ. «тікати, рятуватися») прагнення людини сховатися від реальної дійсності у світі ілюзій та фантазій.

Естетика — наука про загальні закономірності художнього освоєння зовнішнього та внутрішнього світу людиною, про суть і форми відображення дійсності,

Етика — філософська наука, яка досліджує мораль та моральність. Термін (від грец. «етос» — звичай) належить Аристотелю.

Етикет — у широкому розумінні: дотримання зовнішніх правил поведінки, що склалися в суспільстві, чи у певних сферах діяльності та побуту.

Етологія — наука, що досліджує поведінку тварин.

Євангелія (від грец. «блага вість») — див. *Біблія, Новий завіт*.

Єпітимія — (від грец. «кара») — (христ.) церковне покарання за скоєний гріх.

Заповіді — заборони або обов'язки, що мають сакральний характер.

Зло — *цив. Добро та зло*,

Злочин — суспільне небезпечне діяння, за яке законом встановлено кримінальну відповідальність. Метафорично вживається поняття «моральний злочин».

Знак — матеріальний об'єкт, який сприймається як носій певного смислу, значення, інформації.

Ідеал — (від грец. «першообраз») уявлення про найвищу досконалість, взірць, кінцевий цільовий орієнтир. Virізняють етичні, естетичні та інші ідеали.

Імперативність — поняття, що фіксує примусовий характер моральних вимог. І. Кант виділяє два різновиди імперативів: *гіпотетичний*, який має силу лише за певних умов, і *категоричний імператив* — безумовний принцип належної поведінки.

Імпресіонізм — (від фр. «враження») мистецький напрям останньої третини ХІХ — поч. ХХ ст., проголошував основною метою мистецтва передачу безпосередніх вражень і відчуттів.

Камю Альбер (1913—1960) — видатний французький письменник, мислитель-екзистенціаліст, теоретик мистецтва. Праці: «Міф про Сізі-фа» (1942), «Бунтівна людина» (1951).

Кандинський Василь (1866—1944) — російський художник, естетик, один із засновників та теоретиків абстрактного мистецтва. Основні естетичні твори: «Про духовне в мистецтві» (1910), «Есе про мистецтво та художників» (вид. 1955).

Канон — (від грец. «норма, правило») система правил та норм, закріплених у мистецтві певного напрямку або історичної епохи.

Кант Іммануїл (1724—1804) — видатний німецький філософ, творець трансцендентальних етики та естетики. Прихильник етичного формалізму, засновник теорії автономної моралі, сформулював «категоричний імператив» - моральний принцип належної поведінки. В естетиці Кант досліджує проблеми форм сприйняття, творчої уяви, природи краси, «незацікавленого задоволення» від естетичного споглядання. Розробці етичних поглядів Канта присвячені

твори: «Основи метафізики моральності» (1785), «Критика практичного розуму» (1788). Центральним естетичним його твором є «Критика здатності судження» (1790).

Карма — (санскр.) в індуїзмі та буддизмі дії, що викликають наслідки, а також закон причин та наслідків або воздаяння.

Катарсис — (від грец. «очищення») термін давньогрецької філософії та естетики для позначення сутності естетичного переживання, пов'язаний з піфагорійською практикою застосування музики для очищення душі від пристрастей.

Класицизм — напрям у європейській літературі й мистецтві XVII — початку XX ст., суть якого полягала в наслідуванні мистецтва Стародавньої Греції, Риму й дотримуванні системи суворих правил побудови твору.

Консеквенціональна етика — (від лат. «наслідки») етичні теорії, в яких моральне значення вчинків визначається залежно від наслідків, до яких вони приводять. Різновидами консеквенціональної етики є утилітаризм, гедонізм, інтуїтивізм, евдемонізм, телеологічна та марксистська етика та ін.

Конфлікт моральний — ситуація морального вибору, в якій норми або цінності, що спонукають до обрання певної альтернативи, вступають у протиріччя з нормами та принципами, які пов'язані з іншою альтернативою.

Конфуцій (Кун цзи) (552/551— 479 рр. до н. е.) — давньокитайський філософ, засновник конфуціанства. Етичні ідеали Конфуція — *«золоте правило»* (див.), принципи гуманності та сяо (синівської пошани), викладені його учнями в *«Лунь юй»* («Бесідах та судженнях»).

Коран — (араб. «читання») священна книга в ісламі, передана Аллахом Мухаммеду через одкровення, основа етики ісламу. Див. *Шаріат*.

Лао Цзи (VI—V ст. до н. е.) — давньокитайський філософ, засновник даосизму. Йому приписується авторство *«Дао де цзін»*, основного філософського, релігійного та етичного тексту даосизму.

Леонардо да Вінчі (1452—1519) - геніальний італійський художник, винахідник, мислитель, теоретик мистецтва епохи Відродження. *«Живописець,*

- пише Леонардо в «Книзі про живопис», — має сперечатися та змагатися з природою».

Макиавеллі Ніколо (1469—1527) - видатний італійський філософ та політичний діяч. У праці «Володар» (вид. 1532) обґрунтовував специфічність моралі у сфері політики. Див. *Макиавеллізм*.

Макиавеллізм - можливість застосування будь-яких (у тому числі й аморальних) засобів заради досягнення певної (передусім політичної) мети. Термін пов'язаний з принципом «мета виправдовує засоби», який обґрунтовував Н. Макиавеллі.

Маньєризм - стиль у мистецтві, що відзначається манірністю та примхливістю.

Нірвана - (санскр.) кінцева мета буддійської практики, вихід із сан-сари, стан повної відсутності бажань і жаги життя.

Ніцше Фрідріх (1844—1900) - видатний німецький філософ, представник імморалізму, теоретик мистецтва. Основні праці, присвячені естетиці та етиці: «Народження трагедії з духу музики» (1872), «По той бік добра та зла» (1886).

Новий завіт - друга частина Біблії, складається з 4-х «Євангелій», «Діань апостолів», «Послань апостолів» (22 книги) та «Одкровення Іоан-на Богослова» («Апокаліпсис»). Упорядкований в IV ст. Містить основи християнської моралі.

Норма моральна - (від лат. «правило, взірець») форма моральної вимоги, яка виступає як елемент моральних відносин (норма поведінки, звичай) і як елемент моральної свідомості (заповіді, правила).

Нормативна етика — галузь етики, в якій обґрунтовуються певні моральні принципи та норми і формулюються приписи моральної поведінки.

Обов'язок — моральне завдання, що внутрішньо сприймається індивідом як необхідність втілення певних етичних норм, принципів та ідеалів.

Образ — естетична категорія, форма і продукт суб'єктивного, ідеального у свідомості людини. Розрізняють образи чуттєві та позбавлені чуттєвої наочності.

Поведінка — сукупність усіх (на відміну від діяльності) вчинків людини, які осмислюються в певній послідовності та системності.

Покаяння — у православ'ї та католицизмі таїнство, що полягає у відвертому розкаянні людини у гріхах під час сповіді та у відпущенні їй гріхів Христом через священника.

Потворне — категорія естетики, що вживається для негативної оцінки об'єктів і явищ, протилежних за своїм естетичним змістом прекрасному.

Прекрасне — естетична категорія, яка означає досконалість, довершеність, ідеал краси певної естетичної системи.

Реалізм — напрям у мистецтві, основним принципом якого проголошується правдиве відтворення дійсності.

Релятивізм — філософський погляд, згідно з яким цінності (наприклад, етичні чи естетичні) мають відносний характер. Протилежний абсолютизму.

Рококо — художній стиль, який виник у Франції XVIII ст., його відрізняють вишуканість форм та вигадливий орнаменталізм.

Романський стиль — стиль у мистецтві X—XIII ст., пов'язаний з давньоримською культурою.

Романтизм — художній напрям у мистецтві кінця XVIII — початку XIX ст., вивів на перший план інтереси особи та індивідуальні почуття.

Символ — (від грец. «знак, прикмета») в естетиці — образ, який у своїй еволюції набув знакового характеру, і водночас знак, наділений невичерпною багатозначністю художнього образу.

Символізм — напрям у мистецтві кінця XIX — початку XX ст., що був пов'язаний із ідеалістичними філософськими течіями, основу яких складало уявлення про два світи — уявний світ повсякденної реальності та трансцендентний світ справжніх цінностей; проголошував головним художнім засобом символ як вираження незбагненої суті предметів і явищ.

Сковорода Григорій (1722—1794) — видатний український філософ. Обстоював ідеї єдності добра та краси, необхідності самопізнання, «сродної

праці», символічності мистецтва. Твори: «Симфонія, наречена Книга Асхань про пізнання самого себе», «Кільце. Дружня розмова про душевний спокій».

Смак естетичний — здібність особи до розрізнення, розуміння та оцінки естетичних явищ у різних сферах життя та мистецтва. Формування смаку є завданням естетичного виховання.

Соловйов Володимир Сергійович (1853—1900) — видатний російський мислитель, засновник філософії Всеєдності. Твори: «Краса в природі» (1889), «Сенс любові» (1890), «Виправдання добра» (1897).

Сором — відчуття провини перед людьми, як правило, супроводжується збентеженням.

Спокуса — поняття релігійної етики, випробування, в якому проявляються праведні або гріховні властивості душі людини.

Справедливість — категорія, що використовується в етиці, праві, суспільних науках для позначення належного у стосунках між людьми та в діяльності соціальних інститутів. Також — позитивна моральна якість, яка виступає внутрішнім критерієм справедливості соціальної.

Стиль — сукупність ознак, якими характеризується творчість певного митця або напрям.

Стоїцизм — напрям в античній філософії та етиці, що обстоював необхідність приборкання своїх пристрастей і наслідування безпристрасності природи (апатія). Представниками стоїцизму були Зенон, Марк Аврелій, Сенека.

Сумління — усвідомлення та відчуття моральної відповідальності за свою поведінку, в тому числі і перед самим собою. Здатність особи до самооцінки.

Супрематизм — напрям у живописі, основним художнім засобом якого було комбінування геометричних та об'ємних форм.

Сюрреалізм — напрям у мистецтві середини XX ст., який проголошував джерелами творчості підсвідомість та інтуїцію.

Табу (полінезійськ. «заборона») — заборона певних дій, за які за давніми віруваннями настане покарання вищих сил.

Табула раза (Табула раса) — (лат. *Tabula rasa* — «чиста дошка») термін сенсуалізму (Дж. Локк та ін.), що позначає початковий стан свідомості (немовля), коли внаслідок відсутності досвіду людина позбавлена будь-яких знань. Отже, педагогічний вплив на дитину має вирішальне значення для її становлення і набуття певних (зокрема, етичних та естетичних) ідеалів та принципів.

Творчість художня — діяльність, спрямована на створення нових естетичних цінностей.

Толерантність — позитивна моральна якість, яка полягає в терпимому ставленні до інших поглядів, цінностей.

Трагічне — естетична категорія, яка поєднує уявлення про гідність людини зі співчуттям до її страждань, викликаних фатальними обставинами чи соціальними умовами.

Уява — психічний процес, що полягає у створенні людиною нових образів та ідей. За ступенем активності свідомості розрізняють відтворюючу та творчу уяву.

Уява художня — здібність до створення художніх образів.

Уявлення — форма чуттєвого відображення суб'єктом навколишнього світу, збережений і відтворюваний у свідомості чуттєво-наочний образ раніше сприйманих об'єктів та явищ.

Фанатизм — (від лат. «шалений, несамовитий») сліпа прихильність до певної ідеології, нетерпимість по відношенню до будь-яких інших поглядів, принципів та цінностей.

Фен шуй — (кит. «вітер та вода») давньокитайське мистецтво композиції, пов'язане в першу чергу з даосизмом. Вплинуло на китайську та японську естетичні системи.

Фома Аквінський (1224/26—1274) — видатний християнський філософ, засновник томізму. В основі моральності, за Фомою, два закони — природний та божественний. Основний твір мислителя — «Сума теології» (1267—1273).

Функціоналізм — напрям в архітектурі початку ХХ ст., характеризується відповідністю архітектурних форм споруд до їх утилітарного призначення.

Футуризм — (від лат. «майбутнє») художній напрям початку ХХ ст., представники якого не визнавали традиційності, намагаючись створити «мистецтво майбутнього».

Хайдеггер Мартін (1889—1976) — німецький філософ. Один із чільних представників екзистенціалізму та філософської герменевтики. Праці: «Буття та час» (1927), «Гельдерлін та сутність поезії» (1937).

Цінності — поняття, яке вказує на виняткову значущість чогось для певної групи людей або окремих осіб. Вірізняють духовні, етичні, естетичні, матеріальні та інші цінності.

Чеснота — позитивна моральна якість людини.

Честь — позитивна моральна якість, пов'язана з уявленням про моральну значущість людини як представника людської спільноти або певної громади чи професії.

Шляхетність — моральна якість, яка характеризує вчинки людей з погляду піднесених, величних мотивів, якими вони зумовлені.

Шопенгауер Артур (1788—1860) — видатний німецький мислитель, естетик. В етиці вважається представником філософського песимізму. Основний твір — «Світ як воля та уявлення» (1819—1844).

Щастя — відчуття глибокого задоволення та безмежної радості.

Щедрість — позитивна моральна якість, яка полягає у готовності ділитися з іншим.

Юм Девід (1711—1776) — видатний англійський мислитель, представник філософського скептицизму та агностицизму. Праці, де представлені його етичні та естетичні погляди: «Трактат про людську природу» (1739—1740), «Есе» (1741).

Юнг Карл Густав (1875—1961) — видатний швейцарський психолог та мислитель, засновник аналітичної психології, яка запропонувала як основу витлумачення художньої творчості вчення про архетипи колективного

несвідомого. Твори: «Психологія та література» (1930), «Пікассо» (1932), «Улісс» (1932).

Ясперс Карл (1883—1969) — німецький філософ-екзистенціаліст, дослідник психології творчості. Людська «самість», за Ясперсом, найбільш повно проявляється у граничних ситуаціях (страждання, смерті, провини та ін.), що є предметом для таких видів духовної творчості, як релігія та мистецтво. Основні праці: «Психологія світоглядів» (1919), «Духовна ситуація епохи» (1931), «Витоки та мета історії» (1949), «Доля та воля» (1967).

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Багацький С.В., Кормич Л.І. Культурологія (історія і теорія світової художньої культури 20 століття) Навчальний посібник, 2022, Кондор, 304с.

Бодакова С.В. Історія зарубіжної музики епохи Романтизму (в умовах дистанційного навчання) : Навчально-методичний посібник. Миколаїв. 2021. 170 с.

Берегова О. Музика XX-XXI століть. Східна Європа та українське зарубіжжя:

Більченко, Є. В., Берегова, О. М., Демещенко, В. В. та ін. Людина в сучасному світі: соціально-філософський та культурно-антропологічний виміри: колективна монографія. - Київ: Інститут культурології НАМ України, 2020. - 280 Дідич С. Історія західноєвропейської музики: навчальний посібник. Кіровоград : МОН України, 2005. 226 с.

Греченко В. А., Чорний І. В., Кушнерук В. А., Режко В. А. Історія світової та української культури: Підруч. для вищ. закл. освіти. – К.: Література, 2010.

Естетика: Навч. посіб. / М. П. Колесніков, О. В. Колеснікова, В.О. Лозовой та ін.; За ред. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 208 с. – Бібліогр.: с. 202–205.

Естетика : навчальний посібник / за ред. Л. Б. Мартиненко. – Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. – 137 с

Гансова, Е. А. Культурологія. - Київ: «Центр учбової літератури», 2020. - 240 с. https://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/ukr0011789.pdf
с.

Кураса, І. Ф., Рафальський, О. О., Калакура, Я. С. та ін. Антропологічний код української культури і цивілізації. Книга 1. - Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2020. - 432 с.

Петрушкевич, М. (ред.) Соціокультурні виклики сучасності: потреба у теоретичному осмисленні: колективна монографія*. - Острог: НУ «Острозька академія», 2022. - 350 с.

Лозовий, В. О., Панов, М. І., Стасевська, О. А. та ін. Етика: навчальний посібник. - Вінниця: ВНТУ, 2004. - 224 с. https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/Lozovoy_2004_224.pdf

Лігус О. М., Лігус В. О. Методологічні аспекти дослідження романтизму в європейському музичному мистецтві XIX – початку XX століття. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. 2020. № 4. С. 140-144.

Медриш І. Світова музична література: підручник. Вип. 2. Чернівці: «Місто», 2020. 448 с.

Павлишин, С. Музика двадцятого століття: навч. посібник для вищ. навч. закл. культури і мистецтв I-IV рівнів акредитації / С. Павлишин; Львів. держ. муз. академія ім. М. Лисенка. Львів: БаК, 2015. 232 с.

Опанасюк О. П. Іntenціональність у просторі культури: мистецтвознавчий, культурологічний та філософський аспекти: монографія. 3-є видання, виправлене. Київ : Освіта України, 2020. 472 с.

Опанасюк О. П. Метаісторичні підвалини періодизації історії світової музичної культури // Path of Science. International Electronic Scientific Journal. 2017. Vol. 3, N.C.216–230 <http://dx.doi.org/10.22178/pos.19-7>

Опанасюк О. П. Суть музичного: до визначення фундаментальних підоснов музики, езотеричний контекст // Українське мистецтвознавство :

матеріали, дослідження, рецензії. 36. наук. праць. Вип. 18 / [головний редактор Г. Скрипник] ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2022. С. 6–18.

Польська І. Австрійське й німецьке музичне мистецтво доби романтизму: національні та хронотопічні особливості. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 72, том 3, 2024. С. 62-68.

Підручник для вищих мистецьких навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації: Книга перша. Частина перша. К.:НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2020. 296 с.

Стельмахук, Г. Г. Етика та естетика: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях). - Львів: ЛДУВС, 2018. - 120 с. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/551/1/етика%20та%20естетика%202018.pdf>

Тимошенко, М. О. Філософія культури: основні поняття, напрями, персоналії*. - Київ–Чернівці: Букрек, 2020. - 623 с

Чернова І.В. Історія зарубіжної музики: Американські композитори XX століття: Навч. посібник. Львів. 2020. 128 с.

Чернова І.В., Горман О.П. Зарубіжна музика: історія, стилі, напрями: Навчальний посібник. Львів: НАСВ, 2016. 246 с. Щербініна О. М. Теорія та практика пізнання музичного стилю: навч. метод. посіб. Ніжин: НДУ, 2009. 87 с

Фількевич Г. М. Всесвітня історія музики. Навчальний посібник. Київ : Стило, 2016. 350 с.

Шатковська І.С. Музичне слов'янознавство у контексті становлення наукового підходу до вивчення історії музики. Матеріали Шостої Міжнародної науково - практичної конференції молодих учених та студентів «Слов'янське музичне мистецтво у контексті європейської культури» 25-26 листопада 2015 р.

Навчальне видання

Степанова Л.В., Ключєва С.Д.

**КУЛЬТУРОЛОГІЯ, ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА,
ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА**

Навчальний посібник

Підписано до друку 21.11.2025 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 9,20. Наклад 50 прим.
Зам. № 2111/1

Надруковано з готового оригінал-макета у друкарні «Апрель»
ФОП Бондаренко М. О.
65045, м. Одеса, вул. В. Арнаутська, 60
Тел.: +38 (048) 703 11 86
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014